

RECENZIE

Odpoveď na recenziu Vincenta Múcsku na dielo KAMENICKÝ, M. – MRVA, I. – TONKOVÁ, M. – VALACHOVIČ, P.: LEXIKÓN SVETOVÝCH DEJÍN. Recenzia bola uverejnená v časopise *Vojenská história*, roč. 3, 1999, č. 4, na s. 131 – 133.

Niekoľkokrát som už začal písať odpoveď na recenziu p. Múcsku, uverejnenú vo *Vojenskej histórii*, no nikdy sa mi nepodarilo dostať až na koniec. Tá recenzia je totiž plná takej neobjektívnosti, vymýšľania nedostatkov, ironie, odsudzovania priam všetkého, čo v *Lexikóne svetových dejín* je, že ťažko mi bolo jasne sa vyjadriť k jej jednotlivým bodom. Recenzia obsahuje najmä všeobecné odsúdenia (*Lexikón* má malý rozsah...), o ktorých budem hovoriť len v nevyhnutne skrátenej forme. Svoju odpoveď zameriam na konkrétne pripomienky recenzenta.

Každému by podľa mňa malo byť jasné, že v *Lexikóne svetových dejín*, určenom prevažne študentom, s vopred stanoveným rozsahom, nemôžu byť do podrobností vysvetlené celé svetové dejiny. Preto obviňovať ma z toho, že *Lexikón slovenských dejín* má o niečo väčší rozsah ako náš *Lexikón svetových dejín*, je taká hlúposť, ktorá vyráža dych. Vo svete existujú desiatky a desiatky rôznych podobných lexikónov, datovacích príručiek atď, ktoré majú najrôznejší rozsah a zameranie. Každý národ píše svetové dejiny zo svojho pohľadu. Pre Slovensko bolo zatiaľ charakteristické, že žiadnu podobnú príručku, napísanú pôvodne slovenskými historikmi, nemalo. Iste v nasledujúcom období aj u nás pribudnú rôzne iné príručky, inak zamerané, s iným výberom materiálu. V Nemecku existuje celé veľké vydavateľstvo Ploetz, zaoberajúce sa takýmto druhom literatúry. V prípravnej fáze práce nad naším lexikónom som si, pochopiteľne, prezrel mnohé z týchto lexikónov a príručiek a skúste sa, pán kolega, pozrieť práve na ploetzovské lexikóny. Aká je tu rôznorodosť, ako sú zamerané s ohľadom na nemecké dejiny. Spomeniem napríklad PLOETZ. *Geschichtskompas. 4000 Daten der Weltgeschichte*, vydaný v roku 1997. Iste by ste toto dielo odsúdili ako maximálne nemeckocentrické s neobjektívnym výberom materiálu. Prečo je nazvaný termínom „Svetové dejiny“? Je tu jednoducho istý výber údajov a, pochopiteľne, užívateľ nepracuje len s touto príručkou. Za podrobnejšími údajmi musí ísť ďalej.

Ďalej budem odpovedať len na konkrétne pripomienky p. Múcsku.

* 481 – 511 Chlodovik I. dobyl Neustriu. Neustria neexistovala.

Treba zdôrazniť, že tu ide len o krátke kalendáriové heslo, ktoré nemá nič vysvetľovať, len čo najstručnejšie informovať. Chlodovik I. dobyl územie Neustrie, o ktorej sa presne nevie, prečo bola nazvaná Neustriou, ani kedy vznikla. Pod názvom Neustria sa v písomných prameňoch skutočne vyskytuje až neskôr. Lenže vo všetkých atlasoch svetových dejín je územie Franskej ríše rozdelené na Austrasiu, Neustriu a Burgundsko, a preto je študentom jasné, kde Neustria ležala. Mojou úlohou pri písaní lexikónu bolo čo najúspornejšie a najjasnejšie informovať. Preto to, čo je napísané v *Lexikóne* na s. 32, je správne. Chlodovik I. dobyl Neustriu. Veď keby sme pripustili námietku p. recenzenta ako správnu, potom ani konštatovania o Slovensku pred rokom 1918 by neboli správne. Veď Slovensko neexistovalo. A my bežne hovoríme, že „Přemysl Otakar II. zaútočil na západné Slovensko“ /rok 1270/, alebo „Betlenovi povstalci obsadili Slovensko“ (rok 1619) atď.

* 525 – na základe výpočtov mnícha Dionysia Exigua bol prijatý kresťanský letopočet.

Recenzent konštatuje, že dionýziiovský kalendár prenikal do bežnej praxe len veľmi pozvoľne a všeobecne bol prijatý až v 8. storočí.

Opäť konštatujem, že tu ide len o krátke kalendáριοvé heslo, ktoré podáva stručnú informáciu. Pochopiteľne by sa dalo o predmetnej záležitosti napísať omnoho viac, najmä v chronologickej nadväznosti. Ale v každej kronike, lexikóne či chronologickej príručke je základnou zásadou, že každý údaj musí byť „zavesený“ na jeden konkrétny dátum. Nie je tu miesto na podrobné vysvetľovanie. Prípadný záujemca môže siahnuť po podrobnejšej literatúre. Veď každý z údajov, uverejnený v kalendáριοvom hesle lexikónu svetových dejín, je predmetom mnohých a mnohých populárnych, odborných či vedeckých prác.

*** 552 – Ostrogótska ríša bola definitívne zničená.**

Recenzent konštatuje, že tento údaj je správny, ale na s. 32 je napísané, že ríša trvala až do r. 533.

Sám recenzent vo svojej recenzii urobil chybu, lebo v lexikóne nie je na s. 32 dátum 533, ale 553. Ale skutočne, na s. 32 i 34 má byť jednotne dátum 552.

*** 661 (s. 37) ... Muávija ... sa ... stal kalifom a založil kalifát Umajovcov so sídlom v Damasku.**

Opäť musím konštatovať, že môj údaj v lexikóne je správny a recenzent hľadá chybu aj tam, kde žiadna nie je. Je jasné, že kalifát existoval od Abú Bakra. V hesle ide predsa jasne o to, že v roku 661 sa do čela Arabskej ríše dostal kalif z rodu Umajovcov. Umajovci vládli v ríši takmer sto rokov (661 – 750). Muávija preniesol hlavné mesto kalifátu z Mekky do Damasku.

*** 754 (s. 38) ... v zmluve z Quierzy Pipin III. sľúbil pápežovi Štefanovi, že mu daruje bývalý byzantský exarchát Ravennu.**

Opäť je pôvodný text správny. Recenzent tam chce dopĺňať ďalšie dodatky, ktoré tam nemusia byť.

*** 880 (s. 41) ... Bola stanovená stredoveká hranica medzi neskorším Francúzskom a Svätou rímskou ríšou nemeckého národa. Jasne je v hesle napísané „medzi neskorším“ !!! Francúzskom a Svätou rímskou ríšou...**

Recenzent hľadá chyby, kde len môže. Opäť musím konštatovať, že pôvodný text je správny.

Môj text je správny, ale text v učebnici pre 6. ročník základných škôl a pre 2. ročník osemročných gymnázií (Dejepis 2: Európa v období stredoveku. Bratislava 1996) od V. Múcsku je nesprávny. Na strane 9 je osobitné heslo Svätá ríša rímska. Už názov hesla je gramaticky nesprávny, má byť Svätá rímska ríša. Ďalej sa tu píše, že sa skladala z nemeckých štátov, Francúzska /?/, Luxemburska, Belgicka, Holandska a sčasti i Čiech /?/. Francúzsko do Svätej rímskej ríše nepatrilo, Čechy patrili, a nie len sčasti. Takže pán Múcska ide mňa „cvičiť“ zo znalosti o Svätej rímskej ríši, sám má však v tejto oblasti značné medzery.

*** 955 (s. 42) ... 10. júna – v bitke na rieke Lech.**

Recenzent má pravdu, bitka sa odohrala skutočne 10. augusta.

*** 1000 (s. 43) – pápež Silvester II. korunoval uhorské knieža Štefana I. za kráľa.**

Opäť – ide o kalendáριοvé heslo. Táto historická udalosť obrovského významu sa nedá presne osvetliť. Existuje viacero teórií. V Hartvikovej legende sa píše: „... štvrtého roku po otcovej smrti (čiže roku 1000) poslal (Štefan), podnietený Božou milosťou, budúceho biskupa Astrika, ktorý sa ináč volá Anastázius, k prahom svätých apoštolov. Mal požiadať nástupcu sv. Petra, knieža apoštolské, aby štedro požeňnal mladému kresťanstvu vzhádzajúcemu v uhorskej krajine, svojou listinou vyhlásil ostrihomský kostol za sídlo arcibiskupa..., tiež aby ráčil jeho moc posilniť udelením kráľovskej koruny. ... A tak biskup Astrik, keď dosiahol všetko, o čo žiadal, radostne sa vrátil domov a priniesol to, kvôli čomu podnikol cestu.“ Ako hovorí J. Steinhübel vo vlnajšom čísle Historického časopisu (HČ, 48, 2000, 1, s. 6 an.), Astrik dostal zakladaciu listinu ostrihomského arcibiskupstva a uhorskú kráľovskú korunu naraz, počas jednej návštevy v Ríme, tak ako to spomínajú svätostefánske legendy. Po Astrikovom návrate do Uhorska Štefan najprv zriadil ostrihomské arcibiskupstvo a potom sa mohol dať od nového arcibiskupa korunovať. Prvým ostrihomským arcibiskupom bol Dominik (1000 – 1002). Pravdepodobne on položil Štefanovi na hlavu kráľovskú korunu. Opäť Astrik teda získal svojím diplomatickým umením pre Uhorsko kráľovskú korunu, ktorú dal pápež zhotoviť pôvodne pre poľské knieža. Opäť sa vrátim k nášmu krátkemu kalendáριοvému heslu v lexikóne na s. 43. Znie: Pápež Silvester II. korunoval uhorské knieža Štefana I. za kráľa. Je predsa jasné, že pápež pri korunovácií nemusel byť osobne prítomný, niekoho však poveril, aby akt korunovácie urobil v jeho mene. Opäť tvrdím, že pôvodné kalendáριοvé heslo je v poriadku. Kto chce vedieť viac, musí, pochopiteľne, siahnuť po podrobnejšej literatúre.

* 1077 (s. 45) ... Canossa...

Keďže ide o hlavnú výskumnú problematiku p. Múcsku, pochopiteľne sa rozhorčuje, že som o spore o investitúru písal málo. Pôvodné heslo je správne, ale pravdupovediac táto historická udalosť, spor o investitúru, by si zaslúžila väčší priestor. Ja som sa však snažil veci čím viac zostručňovať a skracovať. Žiadnu chybu v pôvodnom texte nenachádzam.

O konci recenzie p. Múcsku môžem len konštatovať, že vlastne kvôli nemu bola celá recenzia napísaná. Je pochopiteľné, že Lexikón svetových dejín má kompilačný charakter a uznávam veľkú chybu v tom, že na konci publikácie chýba zoznam použitej literatúry. Prítom tento zoznam som mal pripravený na publikovanie spolu aj s mapovou prílohou. Keďže sme už mali ďaleko prekročený pôvodne stanovený rozsah publikácie, mal som si vybrať, či ponechám aspoň časť zoznamu panovníkov a hláv štátov, alebo zoznam použitej literatúry či mapovú prílohu. Keďže zoznam panovníkov robili spolu so mnou z väčšej časti kolegovia spoluautori a zoznam literatúry a mapovú prílohu som robil sám, rozhodol som sa nakoniec, že ponechám zoznam panovníkov a mapovú prílohu a zoznam použitej literatúry bude vynechaný.

Je pochopiteľné, že sme si údaje uvedené v lexikóne nevycucali z prsta, ale sme ich čerпали z rôznych odborných a vedeckých prác. Snažili sme sa najmä o to, aby údaje v lexikóne boli faktograficky správne. Pri Mongolskej ríši sa nám vysvetlenie o pôvode etnonyma „Mongoli“ z práce Miroslava Daniša *Východná Európa v premenách času I.* dostalo do lexikónu takým spôsobom, že až pri prvej korektúre som si všimol dvojkofajnosť v pomenovaní Mongolov – Tatárov. Musel som sa rozhodnúť, či mám v celom lexikóne používať pojem Mongoli, alebo Tatári. Nakoniec som sa rozhodol pre Mongolov práve pod vplyvom práce Miroslava Daniša. Samozrejme sme v pôvodne pripravovanom zozname použitej literatúry mali toto dielo uvedené. Nakoniec však boli zoznam použitej literatúry spolu s mapovou prílohou vynechané z dôvodu prekročenia vopred zmluvne stanoveného rozsahu práce.

Pri ďalšej vete, ktorú sa V. Múcskovi podarilo nájsť v našom lexikóne a ktorá doslova pochádza z inej knihy, ide o iný problém. Pravdupovediac, vôbec neviem, ako sa nám doslovná citácia tejto vety do lexikónu dostala. Ide o vetu z učebnice pre 6. ročník základnej školy, kto-

rej autorom je práve V. Múcska. Nejde o žiadnu neznámu vec, možno toto heslo takto upravila redaktorka publikácie. Verím však, že nikto nepochybuje, že aj bez V. Múcsku by som vedel povedať aj podstatne viac o pápežovi Gregorovi Veľkom. Aj napriek tomu sa za toto nedopatrenie V. Múcskovi hlboko ospravedlňujem.

Bolo už publikovaných veľa recenzií Lexikónu svetových dejín. Všetky svedčia o veľkom záujme, ktorý vzbudil v laickej i odbornej verejnosti. Svedčia aj o potrebnosti takéhoto cenovo prístupného slovenského lexikónu svetových dejín. Niekoľko týždňov po vydaní bol celý náklad beznádejne vypredaný. Ani jedna z dosiaľ publikovaných recenzií neobsahuje také závery, k akým sa dopracoval vo svojej recenzii V. Múcska. Je jeho recenzia Lexikónu svetových dejín naozaj objektívna?

Miroslav Kamenický

IRATOK A NEMZETISÉGI KÉRDÉS TÖRTÉNETÉHEZ MAGYARORSZÁGON A DUALIZMUS KORÁBAN VII. 1914 – 1916. Zbierku G. G. **KEMÉNYHO** doplnili a poznámkami vybavili editori: **SZARKA, L. – SZÁSZ, Z.**

MTA Történettudományi Intézet, Budapest 1999, 810 s.

Po dlhšom časovom odstupe sa dostáva do rúk odbornej verejnosti VII. zväzok edície dokumentov k národnostnej otázke v Uhorsku v období dualizmu (1867 – 1918), ktorá začala vychádzať roku 1952. Editor Gábor G. Kemény (1915 – 1981) patril k najlepším maďarským znalcom národnostnej problematiky tohto obdobia a predovšetkým jeho plán publikovať reprezentatívny súbor dokumentov k tejto mimoriadne zložitej tematike si zasluhuje vysoké ocenenie po obsahovej a editorskej stránke. Potvrďuje to predovšetkým skutočnosť, že bádatelia využívajú edíciu ako jeden z najdôležitejších zdrojov informácií o komplexe národnostných vzťahov v dualistickom Uhorsku.

Piaty zväzok edície vyšiel roku 1971. Šiesty zväzok, obsahujúci dokumenty z rokov 1913 – 1914, pripravil do tlače Z. Szász a editorov syn G. Kemény až po smrti editora na základe materiálu z jeho pozostalosti a dočkal sa vydania až roku 1985. Vzhľadom na to, že zbierka obsahovala dokumenty, ktoré sa viazali aj na roky 1914 – 1916, rozhodli sa, že je potrebné v pôvodnej koncepcii edície pokračovať, pričom obdobiu prvej svetovej vojny sa budú venovať dva zväzky.

Siedmy zväzok sprístupňuje dokumenty od 25. 7. 1914 do 2. 12. 1916, teda za obdobie od vypuknutia vojny do úmrtia Františka Jozefa I. a nástupu Karola IV. (I.) na uhorský a rakúsky trón. Edíciu má zavŕšiť ôsmy zväzok, v ktorom sa uverejnia dokumenty od novembra 1916 do 31. 10. 1918, keď došlo k rozpadu Rakúsko-Uhorska.

Pri zostavovaní siedmeho zväzku sa zachoval pôvodný editorský zámer v koncepcii, obsahovej štruktúre a forme publikovania dokumentov, ako aj v spracovaní menného a predmetového registra, ktoré umožňujú dobrú orientáciu vo faktografii a tematickej náplni jednotlivých dokumentov podľa hesiel a ďalších kľúčových pojmov. Zväzok obsahuje spolu 440 dokumentov, ktoré sú usporiadané na základe vecnej zviazanosti a súvislosti do 110 jednotkových skupín podľa chronologického poriadku.

Zo skladby dokumentov vo zväzku zákonite vyplýva, že odrážajú viacvrstvovú škálu reálnych dimenzií národnostnej otázky v Uhorsku v podmienkach vojnového stavu. Pohľady na problémy národnostných vzťahov, ktoré sa v jednotlivých typoch dokumentov nachádzajú, poznačila totiž v rozhodujúcej miere strategická situácia monarchie vo vojne, priebeh udalostí na fronte a vnútropolitické opatrenia vládnej moci v oblasti štátobezpečnostnej a represívnej. Z dokumentov úradnej proveniencie vyplýva, že vládne a politické kruhy si uvedomovali na-

liehavosť adekvátnych reakcií na postoje politických predstaviteľov nemadžarských národov a na základe dostupných informácií si mohli vytvoriť obraz o dôsledkoch, ktoré v radoch nemadžarského obyvateľstva vyvolávajú mimoriadne pomery a narušenie mechanizmu bežného životného procesu v civilnom sektore v mestách i na vidieku. Pravda, ekonomicko-sociálne aspekty národnostnej otázky v predmetnom období nepatria medzi relevantné tematické okruhy publikovanej zbierky.

Treba uviesť, že rad dokumentov, ktoré odrážajú všeobecné aspekty národnostnej otázky, a teda sa vzťahujú aj na slovenskú spoločnosť, poskytuje predovšetkým materiál základného orientačného charakteru o národnostnej politike vládnych kruhov. Aspoň ilustratívne treba uviesť, že sa týka napríklad zvláštnych vojnových opatrení voči nemadžarskému obyvateľstvu (č. 2), určitého rozšírenia možnosti využívania materinského jazyka žiakov na ľudových školách (č. 8), perzekúcií učiteľov podľa maďarizačného školského zákona z roku 1907 (č. 87) a úprav zákona o ľudovom a strednom školstve, úlohou ktorých bolo z taktického hľadiska vyslať účelový signál, že údajne jestvuje vládna náklonnosť na zmiernenie podmienok pre uplatnenie nemadžarských jazykov vo vyučovacom procese (č. 101).

Okrem tejto skupiny sa vo zväzku nachádzajú, prirodzene, taktiež dokumenty, ktoré sa konkrétne viažu na jednotlivé nemadžarské národné subjekty. Možno ich pokladať za významný zdroj informácií o špecifických stránkach súvislostí uhorskej národnostnej politiky so spoločensko-politickými a emancipačnými aktivitami Chorvátov, Rumunov, Srbov, Nemcov a Rusínov. Z tohto hľadiska treba podčiarknuť pramennú hodnotu publikovaného materiálu nielen pre porovnávacie štúdium jednotlivých aspektov národnostnej otázky, vrátane postojov k maďarským politickým silám a vládnej moci, ale aj pre osvetlenie osobitostí vnútorných podmienok a vzájomných vzťahov nemadžarských národov.

Slovenská problematika tvorí v súbore dokumentov významnú časť. Medzi dokumentmi, ktoré sa bezprostredne viažu na slovenskú problematiku na domácej pôde, je zaradený ohlas Predsedníctva Slovenskej národnej strany, v ktorom vedenie oznamuje prerušenie politickej činnosti strany počas trvania vojny (č. 6), ďalej sú to materiály o aktivite predsedu strany M. Dulu z augusta 1914 dosiahnuť u ministerského predsedu I. Tiszu zamedzenie perzekúcií známych slovenských osobností a zrušenie zákazu vydávania Slovenského denníka (č. 14), rozhodnutie ministra vnútra J. Sándora o zákaze vydávania a rozširovania časopisov *Národný hlásnik* a *Svetlo*, ako aj úradné hlásenie o článku v Slovenskom denníku zo septembra 1915 o slovensko-českom vzťahu v súvislosti so slovenským spisovným jazykom (č. 48). Okrem záznamov vystúpení F. Jurigu v poslaneckej snemovni v apríli a decembri 1915, ktoré smerovali k vyvolaniu priaznivého postoja vládnych kruhov k rečovým požiadavkám Slovákov a k uzákoneniu všeobecného volebného práva, sa publikujú tiež doklady o získaní podielu účastín Slovenských ľudových novín vládnymi miestami s cieľom vplývať na ich obsahovú náplň (č. 54). Taktiku vládnej moci voči politickému zoskupeniu v Martine, sledujúcu paralyzovanie jeho aktívnych zložiek, demonštrujú hlásenia J. Berzeviczyho, vedúceho martinskej expozitúry pohraničnej polície, vládnemu komisárovi L. Kürthymu z júla 1915 (č. 64). V tejto súvislosti sa odкрýva aj pozadie akcie M. Dulu s pripravovanou, ale neuskutočnenou deputáciou a memorandom I. Tiszovi z augusta 1915, v ktorom sú zhrnuté slovenské požiadavky na umožnenie používania slovenčiny na školách, v administratíve a súdnictve, na slobodný rozvoj slovenskej kultúry, obnovenie Matice slovenskej, na zabezpečenie podmienok pre zvolenie takého počtu slovenských poslancov v sneme, ktorý bude zodpovedať podielu obyvateľstva, na zamedzenie maďarizovania v slovenských katolíckych diecézach, zrušenie pomadžarských miestnych názvov, ktoré bolo zavedené podľa Zák. čl. 4/1898, ako aj na zamedzenie perzekúcií Slovákov (č. 73).

Vyhlásenie Predsedníctva Slovenskej národnej strany z júna 1915 (č. 66) potvrdzovalo zásadné stanovisko zo začiatku vojny, pričom zdôrazňovalo, že Slováci si plnia svoje občian-

ske a vojenské povinnosti, čo dokazujú slovenskí vojaci na fronte, a odmietlo výčitky z neľojálnosti slovenského obyvateľstva voči štátu. Počas vojny sa naďalej angažoval Uhorsko-krajinský slovenský vzdelávací spolok a pri príležitosti 30. výročia svojho vzniku v hlásení ministerskému predsedovi v júli 1915 pripomenul svoje zásluhy pri šírení myšlienok uhorského vlastenectva medzi slovenským obyvateľstvom a požadoval účinnejšiu podporu vládnych kruhov (č. 69). Príznačný obsah má hlásenie hlavného veliteľstva spoločnej armády I. Tiszovi z 18. 10. 1915, v ktorom sa hodnotia snahy a pohyby Slovákov z hľadiska štátnych záujmov a upozorňuje sa na potrebu potlačiť „hnutie za česko-slovenskú jednotu“ (č. 84). V tomto duchu pôsobí aj policajná správa o slovenských a českých spolkoch, novinách a osobnostiach verejného života v Budapešti z februára 1916, v ktorej sa konštatuje, že strediskom českej agitácie nie je hlavné mesto, ale iné vymenované mestá na Slovensku (č. 96). Posledným publikovaným dokumentom vo zväzku je vo formálnom duchu ladený text telegramu, ktorý poslali z Martina pri príležitosti úmrtia Františka Jozefa I. novému panovníkovi Karolovi IV. pri jeho nástupe na uhorský trón (č. 110/B).

Z hľadiska významu zahraničných odbojových akcií na posilnenie váhy slovenskej politiky, na orientáciu národnooslobodzovacieho zápasu a celkové riešenie slovenskej otázky nie je náhodné, že tejto oblasti venovali zostavovatelia značný priestor, pričom nešlo o udalosti, ktoré sa odohrávali na území Uhorska, resp. Rakúsko-Uhorska, ale svojím dosahom sa týkali bytostných záujmov monarchie, pretože odrážali programové ciele, ktoré deklaroval zahraničný odboj so zámerom dosiahnuť nové štátoprávne usporiadanie stredoeurópskeho priestoru, a tým aj likvidáciu habsburskej monarchie.

Do radu dokumentov uvedeného charakteru patria tie, v ktorých sa osvetľujú počiatky pôsobenia česko-slovenského odboja v Rusku (č. 7) a poukazuje na ruskú propagandu medzi slovanskými národmi, smerujúcu proti integrite Rakúsko-Uhorska (č. 24). Zároveň ide o skutočnosť, že úrady monarchie sledovali aktivitu Slovenskej ligy v Amerike v záujme práv Slovákov v štáte (č. 35), vznik Česko-slovenskej národnej rady v Paríži a jej ďalšie pôsobenie (č. 44, 77), rokovania politických činiteľov nemaďarských národov, vrátane Slovákov a Čechov, v Clevelande roku 1915 (č. 53,79) a získavali prehľad o organizovaných a verejných prejavoch česko-slovenských odbojových zložiek v Severnej Amerike a európskych štátoch (č. 81, 86, 89, 102).

Ako dokumenty nachádzame vo zväzku taktiež úryvky z niektorých publikácií, ktoré sa zaoberali medzinárodnopolitickými súvislosťami a aspektmi vojny a v takomto rozmere sa týkali aj národnostnej problematiky v Uhorsku. Jej internacionalizácia bola totiž výsledkom významného presahu informácií a poznatkov o tejto sfére uhorských vnútropolitických pomerov, s ktorou kalkulovali aj dohodové mocnosti. Do tohto radu patrí pamätný spis A. Apponyiho bývalému prezidentovi USA T. Rooseveltovi o zodpovednosti za vojnu v Európe (č. 31), programový článok časopisu *La Nation* Tcheque od E. Denisa (č. 56) a články O. Jásziho o novej orientácii národnostnej politiky (č. 72).

Osobitne sa žiada uviesť, že do zväzku sa dostali i také dokumenty, ktoré sa priamo týkali armády, keďže jej národnostné zloženie bolo relevantným faktorom pre príslušné štruktúry velenia. Publikuje sa nariadenie, ktoré upravuje potrebu používania nemčiny v služobnom styku vyšších veliteľstiev honvédstva s velením spoločnej armády vzhľadom na náležitú súčinnosť v podmienkach vedenia vojny (č. 3) a prehľadné údaje ústredného štatistického úradu z januára a apríla 1915 o stratách vojakov podľa percentuálneho zastúpenia jednotlivých národností (č. 41, 51).

Podľa obsahovej štruktúry dokumentov možno konštatovať, že ide len o sprístupnenie určitej výberovej vzorky prameňov, ktorá okrem primárneho výpovedného okruhu poskytuje východiskovú orientáciu na výskum jednotlivých čiastkových otázok. Preto zväzok má svojím zameraním relevantný význam nielen pre maďarských bádateľov, ale, prirodzene, aj pre historikov z iných krajín, ktorí pri štúdiu vlastných dejín nemôžu z logických dôvodov nebrať do

úvahy národnostnú politiku, problematiku postavenia a emancipačných aktivít nemadžarských národov v Uhorsku. Predovšetkým sú pre nich v tomto smere dôležité dokumenty z proveniencie vládnych a štátnych inštitúcií, pretože materiál, ktorý pochádza z okruhu politických činiteľov nemadžarských národov, je zväčša v príslušnej historiografii známy. Vzhľadom na charakter a poslanie edície treba v prvom rade oceniť úsilie o jej kompletizáciu a vysloviť zároveň želanie, aby sa čo najskôr završilo celé dielo, pretože ide o projekt, ktorý si pre svoj heuristický prínos zaslúži úspešné dosiahnutie cieľa.

Milan Podrimavský

HRADSKÁ, K.: PRÍPAD WISLICENY. NACISTICKÍ PORADCOVIA A ŽIDOVSKÁ OTÁZKA NA SLOVENSKU.

Bratislava, Academic Electronic Press 1999, 136 s.

Dvadsať rokov muselo uplynúť od vydania odbornej state L. Suška, ktorá mapuje účinkovanie nemeckých poradcov v rámci modelu nacistického ovládania Slovenska,¹ kým sa domáci trh dočkal knižnej publikácie špeciálne venovanej tejto závažnej, ale dlho zanedbávanej bádateľskej téme obdobia rokov 1939 – 1945. Pracovníčka Historického ústavu SAV pomenovala svoju knihu *Prípad Wisliceny*. Napísala ju pútavo a prehľadne. Dokonca natoľko aktuálne, že si cestu k čitateľom razila priam symbolicky v roku 60. výročia vzniku Slovenského štátu. Podtitul knihy – *Nacistickí poradcovia a židovská otázka na Slovensku* – vystihuje autorkin metodologický prístup k analýze predmetnej problematiky. Formou ide o paralelné rozpracovanie dvoch širších monografických námetov (poradcovia, holokaust) a biografického portrétu (Judenberater D. Wisliceny). Ich skĺbenie je logické a obsahovo prínosné. Špecifikuje niektoré otázky i chronologické etapy, ktoré historiografia o tzv. konečnom riešení židovskej otázky a nemecko-slovenských vzťahoch doteraz obchádzala, prípadne sledovala iba zo zorného uhla nepresných zo všeobecní, bez komplexnej rekonštrukcie vzťahov medzi konkrétnymi osobnosťami či inštitúciami. Katarína Hradská však zmieneným prístupom schladila očakávania historickej obce, že viacročné úsilie korunuje *veľkou monografiou*. Publikovanú podobu dizertácie o Wislicenyho kauze príliš skromne venovala študentom histórie a širšiemu čitateľskému okruhu záujemcov.²

Úvod stručne načrtáva stav rozpracovanosti problematiky v historickej spisbe, charakterizuje heuristickú bázu a ciele práce. Štyri kapitoly a krátky záver sú koncipované na základe výskumu predovšetkým v nemeckých archívoch,³ s použitím zahraničnej literatúry, zbierok vydaných dokumentov, pamätí. Domáca literatúra prebleskuje zväčša v odkazoch na základné tituly *holokaustistov* (Kamenec, Lipscher, Fatranová a iní). Slabšie bol využitý zdroj nových informácií, ktorý ponúkajú zborníky z vedeckých podujatí, vydané v hojnom počte v uplynulom desaťročí. Napriek poľahčujúcej okolnosti vždy a všade prítomného záškodníctva tlačiarenských škriatkov by som práci vytkol, že v nej zostalo dosť zbytočných chýb prá-

¹SUŠKO, L.: Systém poradcov v nacistickom ovládaní Slovenska v rokoch 1939 – 1941. In: Historické štúdie, 23, 1979, s. 5 – 23.

²Recenzované dielo (ďalej r. d.), s. 7; HRADSKÁ, K.: Nemeckí poradcovia na Slovensku v rokoch 1940 – 1945: Dieter Wisliceny a riešenie židovskej otázky. Bratislava, HÚ SAV 1998, rkp.

³Spolkový archív v Berlíne, Politický archív Zahraničného úradu v Bonne, Ústav pre najnovšie dejiny v Mníchove, čiastočne archív izraelského múzea Yad Vashem v Jeruzaleme.

ve pri citáciách,⁴ ako i ponechaním navzájom si odporujúcich tvrdení a záverov v rôznych pasážach. Nesúhlasím napríklad s konštatovaním, že keďže sa nezachovala podstatná časť úradných hlásení beráterov vyslancovi, nedá sa „urobiť seriózný výskum a ani zrekonštruovať skutočný obraz o pôsobení poradcov“ na základe „podstatne preriedených“ archívnych fondov.⁵ Je to možné dvomi spôsobmi: 1. *zhora* – metódou chronologického rozčlenenia torzovitej fotografíe z úrovne nemecko-slovenských mocenskopolitických vzťahov, dlho, húževnato a veľmi prácne vydolovanej z archívov i knižníc; 2. *zdola* – čiastkovými, hoci aj životopisne ladenými príspevkami o aktivitách jednotlivých beráterov a ich spolupracovníkov v rôznych oblastiach politickej a štátnej správy prvej Slovenskej republiky. Zostavenie klasickej syntézy asi nebude vyžadovať napísanie dvadsiatich podkladových štúdií, hoci na toto číslo môžeme opakovane naraziť ako na odhadovaný počet všetkých nemeckých poradcov.⁶ Výsledky vlastného štúdia ma priviedli ku korekcii odhadu, že na Slovensku sa od 14. 3. 1939 do začiatku apríla 1945 vystriedalo nie *takmer 20*, ale *viac než 30* poradcov. Naši historici na tomto poli už dlhšie pociťujú nedostatok zdravej kontroly v podobe konkurencie kolegov z Nemecka, ktorí by sa koncentrovanejšie zaoberali bilaterálnymi vzťahmi tretej ríše a SR.⁷

Neúplný zoznam beráterov na s. 19 – 20 sa dá akceptovať ako pracovný. Odhad, že v ňom môžu byť vynechaní len poradcovia, ktorí sa zdržali na Slovensku krátko „bez bližšieho oficiálneho identifikačného zaradenia“, respektíve sa nezachovali o ich činnosti záznamy, aj keď „sa na našom území dokázateľne pohybovali“,⁸ si vyžaduje oponentúru. V malom doplnku k výpočtu náročky eliminujem mužov (i jediná ženu-beráterku slovenskej vlády *pre otázky žien a dievčat*), ktorých poradcovské vymenovanie zostalo iba na papieri. Boli to: Dr. Werner Brocke, Dr. Rudolf Rücker (MV); Heinz Förster (HM); Edmund Frauenfeld (zriadenie Úradu propagandy); Helmut Leipscher (lesné a poľné hospodárstvo); SS-Sturmbannführer Heinz

⁴R. d., napr. s. 89, 91, 95, 98, 100, 102, 104.

V poznámkach i v použitej bibliografii nie sú pri viacerých publikáciách uvedení ich zostavovatelia. Tlačové chyby, ktoré sú pre znalcov iba žartovné, môžu u študentov či laikov vyvolať nepochopenie. Zlý vročením sa odborný časopis Bohemia, ktorý vychádza v Mníchove, ocitne v spoločnosti nacistických propagandistických plátok. Výbornú štúdiu si môžu nebudaj všimnúť zostavovatelia 3. zväzku zborníka Zamlčaná pravda vďaka *prevratnému* názvu o ovládaní Slovenska berátermi už od roku 1931. Z druhej Prečanovej zbierky dokumentov orwellovská falzifikácia až dvakrát aktuálne odstraňuje Slovenské národné povstanie a jej vydanie posúva pred prvú edíciu do roku 1964! Jazykovi komisári by potrestali pražské vydavateľstvá príkazom publikovať niektoré memoáre a zahraničné preklady v slovenčine. Autorkinu pozornosť azda oslabilo sústredenie sa na čistotu nemeckého pravopisu. Túto si dokázala dobre ustrážiť, ak si odmyslíme chybičky, z ktorých vytŕča skomolenina „Reichsicherheitamt“, alebo poslovenčené krstné mená nacistických potentátov (Josef Witiska nie Jozef, Franz Johann Goltz nie František, Ernst von Druffel nie Ernest a i. To by potom mohol byť aj Ján Bernard, Ján Ludín atď.). Zopár popletených mien sa ušlo i ľudáckym činiteľom. Správcom a veliteľom koncentračného tábora pre politických väzňov a OV HG v Ilave bol Pavol Krchnák, nie K. Krchnák. Spisy OES Trnava a Bratislava z r. 1946 – 1948 ho uvádzajú už v gramaticky zmodernizovanom variante Krchniak. Inej kategórie sú rozpaky nad remeselnými lapsmi pri archívnych odvolávkach. Prír. č. pred signatúrou AM SNP v Banskej Bystrici znamená prírastkové číslo, nie „prírúčku“. Číslo procesu Tn Iud 6/46 vo fonde Národného súdu v SNA patrí J. Tisovi, nie A. Machovi, aj keď boli súdení spoločne. Materiály o Bernardovi, Karmasinovi, Killingerovi či Wislicenym z A MV ČR v Prahe nepochádzajú zo samostatných rovnomených fondov. Tvoria súčasť zmiešaných fondových jednotiek. Napr. signatúra 305 – 311 – 6 kóduje fond Ústredná StB Ministerstva vnútra, kartón č. 311, fascikel č. 6. a nie osobný fond D. Wisliceny. Agentúrne zväzky, pravda, archivujú písomnosti aj o jednotlivcoch. Lenže k týmto fondom v podobe osobných zväzkov a registrov majú radoví vedeckí pracovníci veľmi obmedzený prístup. (Bližšie pozri Encyklopedie špionáže. Praha 1993, s. 309 – 313 a i.).

⁵R. d., s. 22, 6.

⁶R. d., s. 7, 19.

⁷Dvadsaťpäť rokov po vydaní Kaiserovej 600-stranovej dizertácie vzbudzuje od polovice 90. rokov nádeje na perspektívny posun poznania o inštitúcii nacistických poradcov doktorandský projekt mladej historičky slovenského pôvodu. Žiaľ, počas študijného pobytu v Slovenskej republike pred niekoľkými rokmi sa stretla s kolegiálnou neochotou, ba až ignoranciou.

KAISER, J.: Die Politik des Drittes Reiches gegenüber der Slowakei. Bochum 1969; TÖNSMEYER, T.: Die Bedeutung der Slowakei für das Deutsche Reich in der Jahren 1939 – 1945. In: Bohemia, 37, 1996, č. 1, s. 79 – 97.

⁸KRÁKORNÍK, P.: Vraj samostatný štát. In: Os, 1999, č. 9, s. 91 – 92.

Riegler (úderné oddiely HG a Einsatzgruppen /ET/ SS); Helmut Schuster (vedúci filiálky Deutsche Nachrichten Büro, poradca Slovenskej tlačovej kancelárie); Sepp Praeger, Kurt Zanten (pracovné nasadenie a Slovenská pracovná služba); Anton Seibt (pozemková reforma); Dr. Kurt Vogel (verejné práce). Richard Buzzi bol riaditeľom filiálky Reichsbank vo Viedni, beráterom Slovenskej národnej banky, personálnym poradcom jej guvernéra a členom bankovej rady SNB. H. I. Lukesch ako vyšší dôstojník Reichsarbeitsdienst bol poradcom pre Slovenskú pracovnú službu. Ludinov adjutant H. Gmelin mal okrem citovaných funkcií na starosti aj post poradcu pre Ministerstvo školstva a národnej osvety. Po odchode V. Nagelera na front ho nahradil v roli poradcu pre HG jeho asistent SS-Obersturmbannführer Dr. H. Klatz. Dr. A. H. Grüninger⁹ bol osobným poradcom premiéra V. Tuku a Úradu predsedníctva vlády pre otázky štátnej správy, administratívy a justície. V období, keď Ministerstvo pravosúdia viedol Dr. G. Fritz, to bol jediný rezort, ktorý nemal prideleného poradcu. Aj v kabinete Š. Tisu Grüninger zostal v podstate privátnym poradcom predsedu vlády. Intervencie v oblasti justície, územnej správy a zriekavo i v medzinárodných otázkach, mu umožňovala Tisova kumulovaná funkcia premiéra s ministrom zahraničia a pravosúdia.¹⁰ MZV špeciálneho berátera nepotrebovalo. Na to tu bol predsa celý aparát nemeckého vyslanectva. Pplk. Albert Elger bol vojenským atašé Ludinovo vyslanectva a poradcom ministra NO Š. Haššika od začiatku septembra 1944. Vtedy vystriedal predošlého atašé plk. Heinricha Beckera (1939 – 1944).

Prvá kapitola vyvoláva dojem kompilačného, akoby ďalšieho úvodu. Predpokladaný rozbor vytýčenej problematiky tu úplne chýba. Nahradilo ho prerozprávanie dobre známych udalostí vnútropolitického vývinu SR, zasadené do hrubého rámu zahraničnopolitických stykov medzi Bratislavou a Berlínom „od samostatnosti po Salzburg“. Úspornou štylizáciou preniklo do textu niekoľko zjednodušujúcich spoštení. A. Mach spadol zo stupňa hlavného výkonného veliteľa Hlinkovej gardy na priečku jej *ideového vodcu*. Začiatok vládnej krízy koncom februára 1940 je simplifikovaný do sporu, komu z vládneho tábora prináležalo uskutočňovať protizidovské opatrenia. Vo svetle hodnotenia salzburských rokovanií autorka odročila počiatočné fázy závislosti Slovenského štátu od nacistického Nemecka až do leta 1940. V úsmevnom preklade obrazného (!) vyjadrenia A. Hitlera z Berghofu bola ríša pripravená v prípade vojenského útoku voči Slovensku poskytnúť na pomoc tejto trpasličej republike všetkých svojich 200 divízií.¹¹

Druhá kapitola sa vyznačuje striedaním časovej retrospektívy a prelínaním sledu udalostí. Čitateľovi to komplikuje rozlišovanie následkov historických rozhodnutí od ich dokázaných príčin a hypotetických zámienok. Kapitola sa začína nasadením poradcov na Slovensko po Salzburgu. Myšlienkové otcovstvo ich pozvania pripisuje F. Karmasinovi.¹² Pokračuje vysvetľovaním etymológie pojmu „Berater“ a jeho reálno-historických metamorfóz, ktoré sa podieľali na tempe a hĺbke satelitizácie SR. Nasleduje orientačný pasus o meniacom sa postavení beráterov voči trom nemeckým vyslancom a menovitý sumár poradcov s okruhom ich asistentov až po éru H. E. Ludina. Druhou podkapitolou výklad prekvapivo skáče späť do prehistórie celého procesu uvádzaním okol-

⁹Všeobecne vysoká štátna kultúra nemeckej administratívy neochránila spisovú agendu pred zlovykom striedavo používať rozličné krstné mená pri tých istých osobách. Grüninger nám môže poslužiť ako ilustračná vzorka z množiny stoviek podobných prípadov (porovnaj r. d. s. 19 – Günther, s. 75 – H., údaje J. K. – Albrecht Hans). Pretože u Nemcov je bežné používanie skupiny až troch mien v rodných listoch, nemusí ísť vždy o chybu z hľadiska vnútornej kritiky prameňa.

¹⁰Uznanlivá recenzia – KRÁKORNÍK, P.: c. d., s. 91, mimovoľne podsúva Hradskej vlastný omyl, keď si na čele vlády z 5. 9. 1944 pletie Štefana s Jozefom Tisom. Upozorňujem na túto banalitu preto, že sa s ňou čitatelia môžu stretnúť pomerne často hlavne v publicistike. Slovanskí a českí novinári, ba dokonca i niektorí historici nachádzajú falošnú analógiu medzi premiérovstvom J. Tisa v prvej vláde SR z roku 1939 a v poslednej z roku 1944.

¹¹R. d., s. 10, 11, 13, 14.

¹²R. d., s. 16 – 17.

Karmasin nikdy nebol „vedúci Freiwillige Schutzstaffel“. Patril k ich zakladateľom. Nominálne spadali do jeho právomoci z titulu funkcie predsedu DP, veliteľmi FS však boli W. Donath (1939 – 1943) a F. Klug (1943 – 1944). Ako agent SD mal krycie meno S-1. Falošné meno Ing. P. Dibak používal od roku 1949 v Nemecku. SNA, f. NS, k. 119 – 120, Tn ľud 17/47, F. Karmasin; LIPTÁK, L.: Franz Karmasin opäť na scéne. Bratislava 1962. Porovnaj r. d., s. 88 – 89.

ností vzniku a expanzie nemeckého vyslanectva v Bratislave. Dôraz kladie na aktivity M. von Killingera,¹³ aby sa ďalším návratom k údajne neúspešnej policajnej misii dostal k zboru Eichmannových expertov na židovskú problematiku v Európe. Z drobných chýb chcem uviesť na pravú mieru aspoň niekoľko tvrdení. Nie je pravdou, že by zo slovenskej politickej špičky nikto ani len neprotestoval voči zasahovaniu beráterov do vnútorných záležitostí ľudáckeho režimu. G. Medrický, J. Sivák, G. Fritz, J. Stano – tu sú hneď štyri mená z úrovne ministrov a zároveň exponentov HSLS. Kritériá Berlína na výber beráterov na Slovensko načim podrobiť, aj pri všetkej frontovej unáhlenosti, definícii presne opačnej. V mnohých prípadoch sa brala do úvahy profesionalita, skúsenosti, funkčné zaradenie aj osobná motivácia, kým v niektorých rozhodla aj náhoda či skôr konexie a protekcionárstvo. F. Goltz nikdy pracovne nepodliehal šéfovi Ústrednej štátnej bezpečnosti a po rozpustení misie nezostal z jej bývalých príslušníkov na Slovensku len on sám. Jedným z dôvodov odvolania J. Mišíka z postu šéfa ÚŠB bol práve jeho rezolútny odpor voči spolupráci s členmi nemeckej policajnej misie. Fuschl nebolo krycie pomenovanie pre sídlo štábu Ribbentropa mimo Berlína. Ide o geografický názov jednej z oficiálnych rezidií ríšskeho ministra zahraničia – lovecký zámoček z 15. storočia pri malebnom alpskom jazere s priľahlým panstvom a rovnomennou dedinkou. Jeho hlavnou prednosťou bola *strategická poloha* iba 40 minút jazdy autom od Hitlerovho *Orlieho hniezda* v Berchtesgadene.¹⁴

Štartový výstrel do fungovania inštitúcie poradcov nevniesol Salzburg (ten ju zacielen smerom k intenzívnemu, takpovediac systémovému uplatneniu), ale nasadenie kvalifikovaných inštruktorov-inšpektorov do slovenskej armády, žandárstva, polície i ostatných článkov bezpečnostného aparátu, vojnového hospodárstva a bankovníctva v rokoch 1939 – 1940. Neboli to ešte beráteri s akým-takým posalzburským štatútom a právomocami. Pôsobili ako experti pod krytím diplomatických misií i bez neho, ako členovia bankových, finančných, správnych a podobných rád. Medzi poradcov musíme bez okolkov začleniť tiež šéfov policajnej misie i tých vyšších policajných dôstojníkov a úradníkov, ktorí mali osobitné zaradenie na určitom organizačnom úseku ministerstiev SR, poprípade mali v referáte kontrolu strategických oblastí spoločensko-politického systému.¹⁵ Rovnaký meter platí na šéfov Deutsche Heeres Mission – pripomínam, že ich funkčnú náplň určoval aj titul *nemecký generál pri slovenskom MNO* (generálporučík F. Barckhausen, P. von Otto, F. Schlieper, gen. tank. vojsk Dr. A. von Hubicki) a na šéfov Deutsche Luftwaffen Mission (plukovníci E. Krüger, U. Lademann, genmjr. W. Keiper). 43-členná Nemecká vojenská misia bola poradným orgánom pre MNO vo veciach výcviku, výzbroje i výstroja slovenskej armády a pre jej súčinnosť s Wehrmachtom. Šéf Nemeckej vojenskej leteckej misie bol vlastne beráterom pre výstavbu slovenských vzdušných zbraní a pozemných leteckých zariadení. Spolu s tímom 34 odborne fundovaných vysokých dôstojníkov zabezpečoval koordináciu a využitie slovenského vojenského letectva pre potreby vedenia útočnej vojny. Kompetencie týchto vojenských činiteľov pravdaže mali iba užšiu spätnú väzbu na aplikáciu antisemitskej politiky v slovenskej armáde. Na perzekúcii Židov sa podieľali menšou mierou než ich uniformovaní súkmeňovci z radov SS a SD. Koncepčnému vyme-

¹³Inštitucionálna a personálna transformácia pôvodného nemeckého konzulátu v Bratislave na vyslanectvo bola štandardným diplomatickým postupom. Mali by sme ju preto začleniť medzi prvky continuity a nie improvizácie v zahraničnopolitických kalkuláciách ríše so Slovenskom. Veľmocenským nátlakom Berlín nielen podnecoval štátoprávne zmeny od pomníchovskej ČSR k Slovenskému štátu, pri ktorom aj konzul zohral aktívnu úlohu, ale po 14. marci s pomocou Druffela a potom prvého vyslanca Bernarda katapultoval svoj zastupiteľský úrad do pozície riadiaceho článku v zložitej sústave ovládania navonok suverénnej SR. Predĺženými rukami vyslanectva sa rýchlo stali konzuláty v Bratislave a od augusta 1940 aj v Prešove. Formovanie tímu beráterov sa tu presne krylo so zmenami v rámci obratu k nacionálnosocialistickej *politike vizitky*. Pozri ŠKORVÁNEK, S.: Nacionálnosocialistická politika a Slovensko 1939 – 1945. In: Petruf, P. (zost.): Stredná a juhovýchodná Európa – sondy do vývoja v štyridsiatych rokoch. Bratislava 1992, s. 123 – 133.

¹⁴R. d., s. 18, 21, 25 – 26, 88.

¹⁵Porovnaj tamtiež, s. 25, kde sú bez odkazu na prameň vybratí štyria z celkového počtu asi 14 pracovníkov oboch policajných misií.

dzeniu práce by však istotne prospelo, keby K. Hradská aspoň slovom naznačila či, resp. prečo túto problematiku vedome ignorovala. Nestála jej ani za odvolávkou v poznámkach pomerne široká tematika židovských pracovných útvarov slovenskej armády?¹⁶ Ako zaujímavé a málo známe pramene v naznačenej oblasti by som odporúčal do pozornosti autorky, prípadne ďalších zanietených bádateľov, hlásenia¹⁷ šéfa pobočnej služobne Abwehru (Nebelstelle) v Bratislave a neskoršieho prednostu oblastnej úradovne Abwehru pre okruh Viedeň. Pplk. Hans Kroha, ďalšia z opomenutých postáv v knihe, bol súčasne s uvedenými funkciami aj beráterom pre slovenskú vojenskú spravodajskú službu. Jeho taktika agenta-dabléra bola v mnohom podobná Wislicenyho správaniu. Pokiaľ viem, obaja sa služobne a azda aj priateľsky dosť často stýkali.

Obsahovo najoriginálnejšie sú III. a IV. kapitola, ktoré nad ostatnými vyčnievajú aj rozsahom. S poznámkami majú dovedna 64 strán. Zsvätenou interpretáciou známych, málo známych, no predovšetkým na Slovensku po prvýkrát rozanalyzovaných nemeckých dokumentov posúvajú stupeň historického poznania na kvalitatívne vyššiu úroveň. Obidve prinášajú celý rad úplne nových faktov, hlavne čo sa týka služobnej kariéry SS-Hauptsturmführera Dietra Wolfganga Wislicenyho¹⁸ pred Salzburgom a po ňom. Defiluje tu ako nedoštudovaný protestantský pastor, dvadsaťročný novic v NSDAP, fyzicky nie príliš vzorový člen SA a SS, funkcionár SD v Mníchove, Berlíne, Gdansku, blízky spolupracovník i obdivovateľ Adolfa Eichmanna na pôde RSHA, beráter v Bratislave, spoluorganizátor deportácií Židov zo Slovenska, z Grécka a Maďarska, obžalovaný a svedok pred retribučnými súdmi po vojne. Preskúmanie stoviek strán dobových spisov Hradskú vyzbrojilo vecne podloženými argumentmi, pomocou ktorých upresňuje niektoré sporné otázky v historiografii, resp. vyvracia chybné tradované hodnotenia a názory. Konkrétne mám na mysli okruhy problémov, ako napríklad činnosť Ústredného hospodárskeho úradu pod taktovkou Morávek – Wisliceny, Slovensko a Eichmannov projekt na odstránenie európskych Židov 1940 – 1944 (Rumunsko, Holandsko, Belgicko, Bulharsko, Chorvátsko, Francúzsko, Grécko, Taliansko, Maďarsko, plán Madagaskar), kolaborácia Ústredne Židov (K. Hochberg, A. Steiner), 1. etapa deportácií a úplatkársko-korupčné snaženia Pracovnej skupiny (tzv. Vedľajšej vlády), 2. etapa deportácií 1944 – 1945.

Cením si odvahu kolegyne, s ktorou sa v III. kapitole popasovala s chúlolistivými otázkami typu: Nebyť zahanbujúcich iniciatív ľudáckych politikov, bolo by Slovensko zatiahnuté do deportácií ešte pred rokom 1944 alebo až po potlačení povstania? Bol Wislicenyho podiel na zastavení transportov 1942 – 1944 rozhodujúci alebo sa tak stalo v dôsledku celého komplexu okolností? Do akej miery podliehala slovenská vláda nemeckému tlaku na obnovenie deportácií, menovite J. Tiso a V. Tuka pri rokovaníach s E. Veesenmayerom?¹⁹ Pochybnosti o časovom určení návštevy najvyšších politických reprezentantov SR v Hitlerovom *Wolfschanze* 22. – 24. 10. 1941 sú oprávnené. Celá akcia bola aj s presunom rozhodne viacdnňová. Údaje z archívu mníchovského IfZ korešpondujú s diplomatickým protokolom slovenského MZV, ktorý cestu datuje na 19. – 22. 10. Hitlerov tlmočník uvádza v pamätiach zaužívaný termín 23. – 24. októbra.²⁰ Takže dopátrať sa pravdy nebude zrejme až také jednoduché! Naproti tomu stavať misiu R. Heydricha v Bratislave 10. 4. 1942 do hypotetickej roviny je zbytočným

¹⁶ZAJAC, L.: Postavenie Šiesteho práporu pracovného zboru v slovenskej armáde v rokoch 1941 – 1943. In: HČ, 44, 1996, č. 3, s. 486 – 503; Tóth, D. (zost.): Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939 – 1945. VI. robotný prápor. Bratislava 1996.

¹⁷Hlásenia Krohu sú roztrúsené v rozmanitých fondoch archívov v Berlíne, Bonne, Postupime, Koblenzi, Prahe a Viedni.

¹⁸Z minucióznych pripomienok zverejním jedinú. Prečo nikde nie je uvedené jeho druhé krstné meno? Wisliceny sa v povojnových súdnych výpovediach vyjadril, že zaň vďaka rodičovskej láske k vážnej hudbe, ktorú od nich sám zdedil. Mozartovská (?) perlička by vhodne zapadla do jeho záverečnej charakteristiky: „Bol pomerne vzdelaný, orientoval sa na právo a históriu, miloval vážnu hudbu a kvalitnú literatúru.“ R. d., s. 83.

¹⁹R. d., s. 40, 46, 56.

²⁰R. d., s. 38, 93. Porovnaj SNA Bratislava, f. NS, k. 89 – 90, Tn ľud 7/46, V. Tuka; Schmidt, P.: Paměti Hitlerova tlumočníka. Brno 1997, s. 270.

spochybňovaním dávno i dobre overených udalostí. Medzi nimi chýba rezumovanie dôležitých návštev minimálne dvoch nacistických kapacít na Slovensku: 1. Návšteva ministerského radcu a vedúceho referenta pre riešenie židovskej otázky Dr. Hansa Globkeho, člena delegácie ríšskeho ministerstva vnútra na čele s jeho vtedajším šéfom Dr. W. Frickom. Výsledkom pobytu tohto tímu špecialistov u nás 2. – 8. 9. 1941 bola finalizácia povestného Židovského kódexu. Ten vyšiel ako vládne nariadenie Tukovho kabinetu č. 198/1941 Sl. z. hneď na druhý deň po ich odchode. 2. A. Eichmanna v druhej dekáde marca a 26. – 28. 5. 1942. Účelom jeho inšpekčných ciest bola najprv kontrola politickej a technickej pripravenosti deportácií a potom koordinácia harmonogramov už prebiehajúcich transportov.²¹ Sliedivé oko historika sotva prehliadne polovičaté vysvetlenie animozity medzi Wislicenym a prednostom 14. oddelenia ministerstva vnútra Dr. A. Vaškom. Láska *židovského kráľa* k úplatkárskym peniazom a darom pritom priamo ponúkala námety na vytýčenie pracovnej hypotézy... Výrok, že „Wisliceny podstatnou mierou prispel k založeniu Ústredne židov“, visí bez ďalšieho konkretizovania vo vzduchu. Zostáva verbálnou sentenciou.²²

Letný, dvojstránkový exkurz do problematiky holokaustu v Grécku (o Wisliceného „pôsobení v gréckom meste Solún /Thessaloniky/ sa toho veľa nevie...“) kontrastuje so štandardnou úrovňou spracovania podkapitoly o deportáciách židovského obyvateľstva z Maďarska.²³ Hitler mohol pripisovať okupácii Maďarska „najmä hospodársky význam“, no v operačných plánoch nemeckej generality dominoval jednoznačne vojensko-strategický zreteľ. V pochopení peripetií vzájomných súkromno-pracovných vzťahov v Eichmannovej družine i medzi podriadenými a ich šéfom, ale najmä v zohľadnení meniacej sa taktiky nacistov pri prechode od voľnejších foriem satelitno-spojeneckého ovládania krajín k ich priamemu vojenskému obsadeniu, je ukrytý kľúč na zodpovedanie zásadnej otázky, prečo bol od septembra 1944 hybnou pákou 2. etapy deportácií na Slovensku SS-Hauptsturmführer A. Brunner a nie Wisliceny. Brunner vystupuje v spomienkach pamätníkov ako brutálny praktik pri riešení technických problémov vyhubenia *neárijského obyvateľstva* v západnej a juhovýchodnej Európe. Preto bol vhodnejším typom človeka, *ľudskej skrutky*, pre nové mocenské súkolie okupačného režimu po vypuknutí SNP. Pred berátorskými väzbami na Ludinu a ľudáckych predstaviteľov Nemci dali prednosť radšej *frontovému spojeniu* exekutívy (SS-Obersturmbannführer Dr. J. Witiska, šéf Einsatzgruppe H, neskôr veliteľ SIPO a SD na Slovensku, Brunner ako veliteľ koncentračného tábora v Seredi a potom poradca Einsatzgruppe 13 v Trenčíne, Kubalove POHG) s mašineriou okupačných vojenských jednotiek Wehrmachtu a Waffen-SS (generáli G. Berger, H. Höfle). Do konca roku 1944 Auswärtiges Amt skutočne rad zaradom s'ahoval poradcov. Vonkoncom však nie preto, že by „vyslanectvo pod vedením Ludina zaujalo pozíciu neutrality vo vzťahu k slovenským vnútropolitickým problémom“. Na vysvetlenie príčin by ledva postačila celá plocha tejto recenzie. Pádne dôkazy nájdeme v komparáciách s Maďarskom,

²¹R. d., s. 40 – 41, 94; SNA Bratislava, f. MV, k. 134, 7181/1941; LIPSCHER, L.: Židia v slovenskom štáte 1939 – 1945. Bratislava 1992, s. 131 – 132; ARENDT, H.: Eichmann in Jerusalem. Mníchov 1964, s. 246 (v češtine: Eichmann v Jeruzalémě. Praha 1995).

²²R. d., s. 42.

Korupčnú stránku riešenia židovskej otázky na Slovensku už dávnejšie spracovali izraelskí historici. Tomuto aspektu venuje nezvyčajne široký priestor monografia Bauer, Y.: Jews For Sale? Nazi-Jewish Negotiations 1933 – 1945. New Haven 1994, 5. kapitola: „Willy“, 6. kapitola: What Really Did Happen In Slovakia?, 7. kapitola: Himmler's Indecision 1942 – 1943 (v nemčine: Freikauf von Juden? Frankfurt am Main 1996).

²³R. d., s. 52 – 54, porovnaj s. 57 – 65.

Uvádzať rešerš titulov, zaoberajúcich sa gréckym holokaustom, by mohlo vyznieť ako školometské poučovanie. V spojitosti s Brunnerom hodno vypichnúť u nás málo známu a aj v zahraničí ťažšie dostupnú biografii o *Eichmannovom najlepšom nástroji* od Mary Felstinerovej. Unikátne informácie obsahujú expertízy Židovského dokumentačného strediska Simona Wiesenthala vo Viedni, ktoré ich zhromaždilo ako podklady k oficiálnym žiadostiam Francúzska, Nemecka, Rakúska a Grécka (nevím s istotou, či aj bývalého Československa) o extradíciu tohto vojnového zločincina zo Sýrie.

Francúzskom alebo so škandinávskymi štátmi. Nacistická politika tu takisto gravitovala k podobným *okupantským móresom*.

Osobne by ma veľmi potešila odpoveď na rébus, či Wisliceny zasahoval, alebo nie aj do riešenia židovskej otázky v Rumunsku a Bulharsku. Isté pramene to napovedajú. Možno ide o klamlivé súdne výpovede a povojnové omyly viacerých nacistických pohlavárov (napr. memoáre veliteľa koncentračného tábora v Osvienčime R. Hössa²⁴). Vyžadujú si prinajmenšom vecné spochybnenie, keď už nie hodnoverné odmietnutie. Zostupnú fázu Wislicenyho kariéry však podáva kniha mierne zahmlene: koniec likvidačnej misie v Maďarsku, väzby na Slovensko, liečenie v Bratislave, „roztržka“ s Eichmannom, prevelenie do centrály ríšskeho bezpečnostného úradu dňom 25. 1. 1945 a od februára do mája 1945 iba tichý otáznik. Z podenkovko krátkej služby v oddelení IV D 4 RSHA vojenských historikov isto upútal fakt, že bol poverený „preštudovaním súdnych spisov zajatých generálov Viesta a Goliana.“²⁵ Podľa môjho názoru bývalý beráter takto vo vlastných povojnových výpovediach pred súdmi zašifroval informatívne vyťažovanie vyšetrovacích protokolov povstaleckých generálov z ich výsluchov v Banskej Bystrici, Bratislave, Viedni, Berlíne a vo Flossenbürgu. Hutný sumár rekapituluje na stranách 77 – 82 jeho rôzne úlohy a postavenie pred tribunálmi norimberského, Národného a Ľudového súdu. Je v ňom vyčíslených všetkých 10 bodov slovenskej obžaloby, ku ktorým sa pod tlakom argumentov kompletne priznal. Jeho život pretrhla hanebná smrť v slučke bratislavského kata vo veku 37 rokov. Presne tri roky po zatknutí Spojencami. Záverečná psychologicko-historická sonda vcelku vydarene dotvára charakterový profil spolu s motívmi správania i konania „elegantného vraha“. Koncový aforizmus, prisudzovaný Wislicenyemu („Bože, nedopusť, aby sa toho istého, čo sme spáchali, dopustili voči nám naši nepriatelia.“), pripisujú niektorí pamätníci aj nemeckému vyslancovi Ludinovi.

Názor recenzenta vyznie azda maximalisticky, no pri tvorivých schopnostiach a erudícii autorky výpovedná hodnota archívnych materiálov bezpochyby umožňovala ešte hlbší ponor *do života a práce Willyho*. Že by diela nemeckých, izraelských a anglosaských historikov o hlavnom architektovi Endlösungu a Wislicenyho šéfovi, ktorých dôvernú znalosť demonštruje poznámkový aparát aj zoznam použitých prameňov a literatúry, neboli dostatočne inšpiratívne? Dnešný čitateľ suverénne pochopí personifikovanú sondu i anatomický, chirurgicky neúprosny rez do rakoviny mocensko-byrokratickej mašinérie zla. Zla, vrcholiaceho genocídou slovenských Židov, kolesá ktorej výdatne roztáčal i hamoval pragmatický antisemita, „čo stál po boku muža, ktorému sa ťažko vzdorovalo“ (s. 85). Tu nie je namieste podceňovať rozhladenosť čitateľa. Dokonca ani toho v kraji pod Tatrami. Početnými kritickými margináliami sme sa snažili v čitateľovi vzbudiť zvedavosť i záujem o preštudovanie knihy a nie opticky zahľadiť jej prevažujúce kladné stránky. Svojím sviežim jazykom sem-tam podryva pregnantné akademické formulácie. V textovej časti aj v kvalitných prílohách (10 dokumentov, 37 fotografií) však hrá prvé husle triezvy vedecký rozbor hegemoniálnej politiky nacizmu, rozsahu a intenzity satelitnej podriadenosti i servilnosti ľudáckeho režimu. Knižka demaskuje tak mechanizmus ovládania a ovplyvňovania slovenských inštitúcií, ako aj spoločné korene kádrovej politiky tretej ríše a prvej Slovenskej republiky v oblasti tzv. riešenia židovskej otázky.

Ján Korček

²⁴HOESS, R.: *Commandant of Auschwitz*. Londýn 2000, s. 214.

²⁵R. d., s. 76.

V úrade IV bolo organizačne štruktúrované gestapo. Jeho šéf H. Müller dosiahol generálsku hodnosť SS-Oberführer. IV. odd., exekutívne, malo v referáte *vyhľadávanie a potieranie protivníka*. Za profilové práce k problematike pokladám: *Topografie des Terrors*. Gestapo, SS und Reichssicherheitshauptamt auf dem Prinz Albrecht Gelände. Eine Dokumentation. Berlín 1987; HAMMER, C.: *The Gestapo and SS manual*. Boulder 1996; BROWDER, G., C.: *Hitler's Enforcers: the Gestapo and the SS security service in the Nazi revolution*. New York 1996. V našich knižniciach je zatiaľ k dispozícii len knižka LANG, J.: *Gestapo*. Praha 1996, v skrátenom českom preklade.

ANOTÁCIE GLOSÝ

LANNING, L. M.: *100 NEJVPLYVNĚJŠÍCH VOJEVŮDCŮ SVĚTA. PŘEHLED NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH VOJENSKÝCH VŮDCŮ VŠECH DOB*. Praha, Knižní Klub 1999, 312 s.

O publikácie o slávnych vojvodcoch na knižnom trhu dnes nie je núdza. Väčšinou ide o stručné životopisy, atraktívne monografie slávou opradených vojenských osobností, alebo v chronologickom či abecednom poradí usporiadané prehľady encyklopedického charakteru. Spôsob usporiadania a zaradenia sto „najvplyvnejších vojvodcov sveta“ je dosť nezvyklý a pridajme hneď, že aj typicky americký. A to predovšetkým v tom, že jeho autor si zvolil usporiadanie ich dôležitosti, významu a vplyvu na dejiny v poradí od jednotky do stovky, ako sám píše „podle jeho okamžitého i trvalého vlivu, jak pozitivního, tak negativního, na světovou historii – jak ovlivnili životy lidí, vývoj vojenství a občanských záležitostí, jež následovaly“. Túto charakteristiku výberu dopĺňa tým, že umiestnenie v zozname je skôr výsledkom trvalého vplyvu a že svoje miesto v poradovníku našli i veľkí spisovatelia o vojenskom umení, podobne ako aj osloboditelia a dobyvatelia.

Ponechajme bokom otázku, čo vo vojenstve znamená „okamžitý“ a čo „trvalý“ vplyv (autor to nešpecifikuje) a prejdime k obsahu. Každý výber podobného druhu musí byť do určitej miery subjektívny. Keď však máme stanoviť poradie na základe vyššie naznačeného kľúča v rozpätí dvadsiatich piatich storočí, výber a najmä jeho usporiadanie od „najvplyvnejšieho“ po „menej vplyvného“ vojvodu musí byť dvojnásobne subjektívny. Trúfam si tvrdiť, že keby takýto zoznam mali vyhotoviť desiatí vojenski historici z rôznych krajín sveta a z rôznych kontinentov, každý by bol iný a poradie značne odlišné. Jednoznačne je to badať aj na anotovanej publikácii, ktorú spracoval vyslúžiliec armády

Spojených štátov amerických a publicista z oblasti vojenských dejín a ktorý nepokryte preferoval postavy z amerických dejín. A tak nečudo, že za najvplyvnejšieho vojvodu svetových dejín považuje Georgea Washingtona a že medzi stovku najvplyvnejších vojvodcov za 25 storočí existencie ľudskej civilizácie zaradil ďalších 13 amerických generálov, ale napr. iba štyroch ruských vojvodcov. Nenájdem tu také významné mená z dejín vojen, vojenského umenia či všeobecných dejín, akými boli napr. Hamilcar Barca, Epameinondas, M. Ulpius Traianus, Mohamed II. Dobyvateľ, Peter I. Veľký, M. I. Kutuzov a ďalší. V zozname sú však uvedení napr. Mao Ce-tung či Saddám Husajn.

Ak odhliadneme od polemického zaradovania vojenských osobností podľa vyššie naznačeného princípu, ako klad knižky treba uznať, že jednotlivé portréty sú spracované na slušnej odbornej úrovni, dobre sa čítajú a v zozname nájdeme dokonca aj predstaviteľov afrického kontinentu, čo v iných prehľadoch podobného druhu nebyva zvykom. Každé heslo je vybavené ilustráciou, zobrazujúcou príslušnú osobnosť. Orientáciu v knihe uľahčuje jednotný miestny, menný a tematický register. V určitom zmysle je publikácia pre nás zaujímavá aj tým, že odzrkadľuje ponímanie hierarchizácie vojenských osobností minulosti a súčasnosti cez prizmu príslušníka svetovej mocnosti a iného kontinentu, než je ten náš.

V. Dangl

PRÍNOS OSOBNOSTÍ LIPTOVA PRE HISTÓRIU A SÚČASNOSŤ. Ed. KAROL DZURIAK – JOZEF ŽATKULIAK. Liptovský Mikuláš 2000, 135 s.

Prednedávnom vydala Knižnica Gašpara Fejérpatakyho-Belopotockého v Liptovskom Mikuláši a Historický ústav SAV

v Bratislave zborník príspevkov ako súbor rozšírených verzií referátov z vedeckého seminára s rovnomenným názvom, ktorý sa uskutočnil pri príležitosti Svetového stretnutia Liptákov 2000 v Liptovskom Hrádku 21. júna 2000. Okrem horeuvedených inštitúcií sa na jeho vzniku podieľalo aj Združenie Liptov, Ústav hudobnej vedy SAV a Liptovské múzeum.

Po úvodných slovách primátora mesta Liptovský Mikuláš Júliusa Medvedího, ktorý zdôraznil, že „zborník má ambíciu byť knihou bez konca, nevysychajúcim prameňom poznania a Liptákom inšpiráciou tvorivosti, odvahy, nových rozhodnutí a zdrojom hrdosti v pokore“, nasledujú vedecké príspevky predstaviteľov slovenskej historickej obce (z HÚ SAV a Fakulty histórie Trnavskej univerzity), ako aj pracovníkov z Ústavu hudobnej vedy SAV, Liptovského múzea a i., ktorých obsah je približne chronologicky ohraničený rokmi 1867 – 1962.

Zborník otvárajú príspevky od Romana Holeca na tému *Liptovské nádeje a prehry na prahu 20. storočia* a Petra Macha, ktorý sa zamerá na *Ružomberčanov vo svetle polemiky o patriotizme a nacionalizme (1867)*. Nasledujú príspevky o významných osobnostiach slovenských dejín 19. a 20. storočia, ktorí či už pochádzali z Liptova, alebo v tomto regióne Slovenska pôsobili. Cirkevnému hodnostárovi – generálnemu biskupovi ev. a v. na Slovensku Jurovi Janoškovi (1856 – 1930) sa venuje Daniela Kodajová v príspevku *Jur Janoška a slovenská spoločnosť*. Nataša Krajčovičová sa vo svojom príspevku *Vavra Šrobár – prvý slovenský minister* zamerala na významného slovenského agrárneho politika Vavra Šrobára (1867 – 1950), ktorý pochádzal z Liskovej pri Ružomberku. Alena Bartlová si zvolila tému *Andrej Hlinka a Liptov*, v ktorej čitateľovi približuje životné osudy katolíckeho kňaza a najvýznamnejšieho predstaviteľa HSLS Andreja Hlinku (1864 – 1938), v spojitosti s rodinou Černovou a širším okolím do konca 20. rokov 20. storočia.

Ďalej nasleduje príspevek *Hospodárstvo Slovenska očami Petra Zaťku* od Miroslava Fabriciusa, ktorý je akousi sondou do názorov, postojov a života tohto významného ná-

rodohospodára (1903 – 1978), rodáka z lip-tovskej dediny Vavrišovo. Predovšetkým vojenských historikov zaujme príspevok o rodákovi z Liptovského Petra – generálovi Ferdinandovi Čatlošovi (1895 – 1972), pod názvom *Ferdinand Čatloš do roku 1939: nerozhodný národovec*, v ktorom sa autor, pracovník Okresného úradu v Ružomberku Stanislav V. Chytka, zaoberá prevažne Čatlošovou vojenskou dráhou od začiatku 1. svetovej vojny až do vyhlásenia Slovenského štátu v marci 1939. Ľubica Kázmerová a Milan Katuninec v spoločnom príspevku *Karol Sidor (1901 – 1953) – žurnalista a politik* približujú významné biografické medzníky tohto ružomerského rodáka. Ďalšiemu významnému hodnostárovi ev. a v. cirkvi na Slovensku a zároveň náboženskému spisovateľovi Vladimírovi Pavlovi Čobrdovi (1880 – 1967), ktorý pochádzal z dedinky Smrečany pri Liptovskom Mikuláši, sa v príspevku *Pavol Čobrda – mravná autorita luteránov a odporca totali-ty* venuje Jan Pešek.

Medzi príspevkami, ktoré sú v prevažnej miere determinované politickými dejinami, sú zaradené aj dva príspevky z oblasti histórie kultúry. Portrét mikulášskeho rodáka, hudobného skladateľa a organistu Jána Levoslava Bellu (1843 – 1936) čitateľovi približuje príspevok Jany Lengovej – *Ján Levoslav Bella v kultúrnohistorickom kontexte svojej doby*. Druhý príspevok z pera Vít'azoslava Struhára pod názvom *Predstavitelia archeologického bádania na Liptove od 2. polovice 19. do konca 20. storočia*, sumarizuje prierez etapami archeologického bádania na Liptove až do súčasnosti.

Zborník *Prínos osobností Liptova pre históriu a súčasnosť* uzatvára edičná poznámka oboch zostavovateľov Karola Dzuríaka a Jozefa Žatkuliaka, v ktorej o. i. uviedli, že „zámerne vybrali tých liptovských protagonistov dejín, generačných súputníkov i nasledovníkov, ktorí spomínanému času a v ňom obsiahnutému komplexu problémov vtláčili výraznú pečať vlastných individualít i symptomatických hľadání a tápaní, d'aleko prítom presahujúc hranice „malého sveta, Liptova“. Tento zborník možno nesporne zaradiť k ďal-

ším významným príspevkom k poznaniu dejín Liptova.

M. Čaplovič

ATTERIDGE, A. H.: MARŠAL MURAT, KRÁĽ NEAPOLSKÝ. Brno, Bonus A 1997, 290 s.

Spoločenské zmeny vyvolané Veľkou francúzskou revolúciou umožnili zrod rovnoprávneho občana a zásadný význam mali aj pre ďalší vývoj vojenstva. Starú kráľovskú armádu nahradila nová armáda, budovaná na úplne odlišných princípoch. Zavedenie všeobecnej brannej povinnosti umožnilo vytvoriť masové, ale aj národné jednoliate vojsko, v ktorom prevládala revolučný i demokratický duch a panovalo silné vlastenecké cítenie. Tieto morálne faktory súčasne kompenzovali pomerne slabú vycvičenosť i nedostatočnú disciplínu revolučnej armády. Istý problém predstavoval nedostatok dôstojníkov, keďže väčšina starých dôstojníckych kádrov z radov aristokracie armádu opustila. Revolúcia tak otvorila skvelé možnosti ku kariére mladým, talentovaným a odvážnym mužom, ktorých výsadou nebol vznešený rodokmeň, ale ich vlastné schopnosti. A tu niekde sa začína príbeh mladého gaskonského kavalieristu, ktorý si ako syn dedinského hostinského prebojoval cestu až ku kráľovstvu.

Vďaka brmianskému nakladateľstvu Bonus sa v roku 1997 objavila na knižnom trhu opäť ďalšia biografia, tentokrát legendárneho francúzskeho maršala a neapolského kráľa Joachima Murata, pri príležitosti 230. výročia jeho narodenia. Autorom tejto knižnej publikácie je uznávaný britský životopisec a historik Atteridge, známy svojimi životopisnými prácami o významných vojenských osobnostiach napoleonskej doby, za všetkých spomeniem aspoň maršala Michela Neyu, ďalšieho skvelého vojaka a tvorca francúzskej vojenskej histórie.

Joachim Murat-Jordy sa narodil 25. marca 1767 v La Bastide (dnes Bastide Murat), v departemente Lot ako najmladší zo šiestich detí. Rodičia mu určili dráhu duchovného, avšak

vo februári 1787 vzal Murat osud do vlastných rúk a dal sa naverbovať do kráľovskej ľahkej jazdy. Po vypuknutí revolúcie sa mladý Gaskonec vrhol telom i dušou do nového víru diania, keďže privilégia, ktoré uzatvárali prístup na všetky vyššie stupne vojenského rebríčka takým ako on a uvoľňovali ich iba šľachte, boli zrušené. Vďaka vzdelaniu, spohľadnosti a mimoriadnej statočnosti rýchlo dosahoval povýšenia a získal si aj povest' neúplatného vlastenca. Bojový krst absolvoval začiatkom roku 1794 v severnom Francúzsku v hodnosti kapitána. Po vypuknutí thermidorскеj reakcie bol nakrátko uväznený v Amiens a po návrate do Paríža mu mala čistá náhoda odštartovať závažnú cestu k úspechu. Slávneho 13. vendemiaira to bol práve Murat, kto vyzbrojil generála Bonaparta pre nočné víťazstvo na Námestí Sablons, čím si zabezpečil priazeň budúceho francúzskeho cisára, s ktorým mal gaskonský kavalierista natrvalo spojiť svoju životnú púť. Ako pobočník sprevádzal Napoleona na prvom ťažení do Talianska, kde mu generál čoraz častejšie zveroval velenie nad veľkými vojenskými jednotkami. Vyznamenal sa v bitkách pri Degu, Mondove a Rivoli, kde predviedol svoju schopnosť podniknúť druhých svojou bezhraničnou odvahou. Direktórium ho povýšilo na brigádneho generála, čím sa začlenil do skupiny mladých schopných dôstojníkov (Junot, Marmont, Lannes, Berthier, Bessieres, Massena), zoskupených okolo stále úspešnejšieho generála Francúzov. V roku 1798 nasledoval Bonaparta do Egypta, kde sa znova osvedčil ako veľmi odvážny jazdecký veliteľ. Jeho búrlivá statočnosť podstatne prispela k víťazstvám Francúzov pri pyramidách, Gíze a Abukire, čo vynieslo Muratovi povýšenie do hodnosti divízneho generála.

Po návrate do Francúzska sa aktívne zúčastnil prevratu 18. brumaira, keď v čele oddielu granátníkov rozohnal Radu Päťsto v Saint Cloude. V tom čase sa oženil s najmladšou Napoleonovou sestrou Karolínou. Roku 1800 sa zúčastnil druhého talianskeho ťaženia a v bitke pri Marengu uskutočnil niekoľko rozhodujúcich útokov. Napoleon ho vymenoval za guvernéra cisalpínskej republiky, neskôr za vojenského guvernéra Paríža.

Dňa 18. mája 1804 bolo vyhlásené cisárstvo a pri udeľovaní maršalských hodností bol Murat na precedenčnom zozname druhý v poradí. Ako cisársky princ dostal i ďalšie tituly ako Rad Čestnej légie, Veľkého orla či čestný titul cisársky veľkoadmirál. Roku 1805 bol vymenovaný za vrchného veliteľa francúzskeho jazdectva, keď predtým výrazne prispel k jeho výcviku a organizácii. Podieľal sa na obklúčení rakúskej armády v Ulme a vyznamenal sa aj pri Slavkove, za čo mu Napoleon udelil titul veľkovevodu z Bergu a Cleves. Roku 1806 sa zúčastnil vojny s Pruskom a po bitkách pri Jene a Auerstade dostal za úlohu zničiť zvyšky prúskej armády, čo vykonal v priebehu jedného z najúžasnejších prenasledovaní, aké bolo kedy zaznamenané. Za celý mesiac sa mu podarilo zaistiť takmer 50 000 zajatcov. Úspešne bojoval aj s Rusmi pri Eylau, kde slávnym jazdeckým útokom odvrátil katastrofu. Pri Heilsbergu však spôsobil jeho unáhlený útok obrovské straty v radoch francúzskej kavalérie, čo vyvolalo veľké rozhorčenie Napoleona a na bitke pri Friedlande sa už nezúčastnil. Roku 1808 bol poslaný do Španielska, obsadil Madrid, za čo ho cisár ustanovil kráľom Neapola. V tejto funkcii sa zaslúžil o vnútornú konsolidáciu a poriadok v správe štátu, často sa však dostával do konfliktu so svojim cisárskym švagrom, ktorý mu neraz zasahoval do záležitostí. To medzi nimi spôsobilo napätie, ktoré poľavilo až v roku 1812, pred pripravovaným ťažením do Ruska. Tu už Murat opäť viedol cisársku kavalériu, ktorá predstavovala najväčší jazdecký oddiel, aký bol kedy zhromaždený pod európskym práporom od dôb rytierstva – celkovo 36 000 jazdcov. So svojou kavalériou tvoril Murat predvoj Veľkej armády a zúčastnil sa tak všetkých dôležitých bitiek, ako boli Ostrovno, Vitebsk, Krasnyj, Smolensk, Borodino, Tarutino či Malojarslavec, v ktorých sa vyznamenal svojou obvyklou odvahou a statočnosťou, vyvolávajúc veľký obdiv aj v radoch protivníka. Keď po ústupe od Moskvy Napoleon opustil armádu, odovzdal velenie Muratovi, ktorému tak pripadla neľahká úloha zhromaždiť zvyšky Veľkej armády a pripraviť ich na novú vojnu. Tejto úlohy sa napokon vzdal a urýchlene sa

vrátil späť do Talianska. V Neapole nadviazal tajné rokovania s Rakúskom a Anglickom, aby si zaistil trón v prípade Napoleonovej porážky. Po úvodných Napoleonových úspechoch v jarnom ťažení roku 1813 sa odobral späť k francúzskej armáde a výrazne sa podieľal na víťazstve pri Drážďanoch. Po porážke pri Lipsku však znovu opustil Napoleona a tentokrát sa s ním už nemal nikdy stretnúť. Obnovil rokovania so spojencami a za potvrdenie neapolského trónu sa zaviazal postaviť tridsaťtisícový zbor, s ktorým dokonca krátko bojoval proti svojim krajanom v severnom Taliansku. Keď sa však na Viedenskom kongrese Bourboni domáhali vrátenia Neapola, nadviazal opäť spojenie s Napoleonom a po jeho úteku z Elby okamžite vyhlásil vojnu Rakúsku. Po porážkach pri Ferrare a Tolentíne bol nútený ujsť do Francúzska, kde ho však Napoleon odmietol prijať do svojich služieb. Bitky pri Waterloo sa už tak nezúčastnil a pre následné vypuknutie bieleho teroru ušiel na Korziku, kde odmietol návrh rakúskeho cisára prijať azyl v niektorej časti habsburskej monarchie. Jeho dobrodružná povaha sa nezaprela ani v tomto okamihu, keď sa jeho osud pomaly naplňal. S hŕstkou prívržencov sa pokúsil zmocniť späť neapolského trónu, bol však chytený, uväznený a vojenským sudom odsúdený na trest smrti zastrelením. Epitaf na jeho náhrobku sa končí slovami: „... umel zvíťaziť, umel vládnuť, umel zemrieť“.

Autorovi sa v 17 kapitolách podarilo stručným spôsobom načrtnúť hlavné etapy života jedného z najvýznamnejších veliteľov kavalérie vo vojenskej histórii. Joachima Murata sa pokúsil opísať ako človeka svojej doby, vojaka revolúcie, ktorý to dotiahol až na maršala. Väčší dôraz autor kladie na opis vojenských dobrodružstiev maršala, ktoré veľmi pútavo opisuje, a jeho rodinný život si autor všima len v najdôležitejších momentoch. Autorovo úsilie nepridržať sa dosť zaužívanej teórie, podľa ktorej bol Napoleon neporovnateľný génius a ktorého plány marila len neschopnosť jeho podriadených, je zjavná. Sám hodnotí Murata ako vynikajúceho vojaka, nie však ako veľkého стратега či veliteľa, ktorý by bol schopný samostatne plánovať a riadiť ko-

ordinované pohyby vojsk v priebehu ťaženia. Slovanmi Napoleonovho náčelníka štábu Berthiera: „Neapolský kráľ vykoná rozkazy vrchného veliteľa na bojišti ze všech nejlépe. Neapolský kráľ je však v každém směru neschopen sám jednat jako vrchní velitel armády.“ Autor však poukazuje na povest' Gaskonca ako muža, ktorý sa púšťal do boja s bezstarostnou odvahou, na druhej strane ako muža, ktorý pri hrozíacom nebezpečenstve len ťažko dokázal chladnokrvne vyčkávať. Zdôrazňuje, že bol veliteľom, pre ktorého „vidieť nepřítele a zaútočit na něj bylo jedno a totéž“. Vďaka svojej povesti odvážneho a statočného veliteľa, ktorému praje šťastie, bol v armáde veľmi obľúbený a pre svoju obetavosť ho všetci vojaci oddane obdivovali.

Aj napriek tomu, že mapová a fotografická príloha je až príliš skromná a absentuje aj poznámkový aparát, je kniha prínosom pre všetkých záujemcov o históriu revolučných a napoleonových vojen. Je len škoda, že rozsah i stanovená téma práce zabránili autorovi podrobnejšie sa venovať jednotlivým ťaženiam, v ktorých zohral Murat významnú úlohu.

A. Maskalík

PALOTÁS, E.: *A NEMZETÁL-LAMISÁG ALTERNATÍVÁI A BALKÁNON A 19. SZÁZAD VÉGÉN – 20. SZÁZAD ELEJÉN.* Budapest. História. MTA Történet-tudományi Intézete 1999, 36 s.

Historický ústav Maďarskej akadémie vied, okrem iných vydateľských aktivít, sa v podobe edície Prednášky z dielne historickej vedy podieľa aj na publikovaní vybraných prednášok z oblastí histórie. Táto edícia má svoju viacročnú tradíciu, v rámci ktorej vyšlo doteraz desať brožúr tzv. Historickej knižnice. Tá, okrem tejto edície, vydáva aj sériu historickej chronológie, historických dokumentov, knižné monografie, historické bibliografie a atlasy k dejinám Uhorska a Maďarska. Samostatné brožúry z anotovanej edície historických prednášok majú svoju ustálenú podobu. Text prednášky je vždy doplnený stručným zhrnutím diskusie, prípadne diskusných

príspevkov, ktoré v súvislosti s prednáškou odznali, ako aj reakciou a odpoveďou prednášateľa na prípadné dopyty, poznámky, polemické konštatovania. Na diskusii sa spravidla podieľajú uznávaní odborníci z Historického ústavu Maďarskej akadémie vied, z vysokých škôl a iných historických inštitúcií. Takto potom čitateľ získava vcelku obsažný prehľad o danej problematike a môže sa oboznámiť s rozdielnymi náhľadmi na otázky vytýčenej témy.

Zatiaľ posledný, desiaty zväzok edície obsahuje prednášku popredného znalca balkánskej problematiky Emila Palotása, ktorú pod názvom *Alternatívy národnej štátnosti na Balkáne na konci 19. a začiatku 20. storočia* predniesol na pôde budapeštianskeho Historického ústavu. Prednáška bola venovaná základným problémom určujúcim historické alternatívy pri vytváraní menších štátov na Balkánskom polostrove po rozpade Osmanskej ríše.

Vývojovú fázu tohto procesu Palotás delí na dve štádiá. Prvé štádium podľa neho zahŕňa prvé dve tretiny 19. storočia, keď sa formovali myšlienky národných ideológií smerujúcich k vytvoreniu národných štátov a keď rozhodujúcu úlohu pri ich presadzovaní ešte zohrávali predovšetkým veľmocenské záujmy a zámery veľkých európskych mocností. Zmenu prinášajú roky 1875 – 1878. V tom čase končí tzv. východná kríza a na základe berlínskeho kongresu sa vytvára systém nových štátnych útvarov a narastajú snahy o ich ďalšie utužovanie a rozšírenie. Vo svojej prednáške sa autor venuje tejto druhej vývojovej fáze, pričom ju tematicky člení na štyri časti, vždy s dôrazom na určitý štátny, resp. zemepisný celok. V prvej hodnotí problematiku Macedónie, v druhej zmeny, ktoré nastali v Turecku po tzv. mladotureckej revolúcii. V tretej časti prednášky E. Palotás sleduje tzv. albánsku otázku a v poslednej časti skúma problematiku balkánskych vojen roku 1912 – 1913 a ich dôsledky pre dané teritórium.

V rámci diskusie vystúpilo viacero odborníkov, jednak s otázkami adresovanými referentovi, jednak s doplnkami a pripomienkami k prednáške. V záverečnej časti brožúry je

publikovaná odpoveď E. Palotása a zhrnutie výsledkov diskusie.

Pre zaujímavosť ešte uvediem, že v edícii doteraz vyšli prednášky na témy napr. zmeny v Uhorsku na konci stredoveku, minulosť sociálnej politiky v Uhorsku, hospodárske a spoločenské zmeny v tieni tureckej expanzie, Maďarsko a susedia 1945 – 1947, „spoločné záležitosti“ 1867 – 1914, hlavná línia vo výučbe uhorských a maďarských dejín a ďalšie. Domnievam sa, že realizovať podobnú myšlienku aj na Slovensku by pre pedagogické a vedecké účely bolo prínosom.

V. Dangl

STELLNER, F.: *SEDMILETÁ VÁLKA V EVROPE*. Praha, Libri 2000, 408 s.

Vojna o španielske dedičstvo obnovila mocenskú rovnováhu medzi Francúzskom, Rakúskom a Britániou, zatiaľ čo paralelne prebiehajúca Severná vojna zrazila Švédsko medzi druhoradé mocnosti a z Ruska urobila novú veľmoc. Od druhého desaťročia 18. storočia udržiavala táto veľmocenská „štvorka“ rovnováhu síl a jej členovia sa starali, aby sa nevytvoril blok, ktorý by mohol daný poriadok ohroziť. V 40. rokoch toho istého storočia však dochádza k vojne o rakúske (habsburské) dedičstvo. Francúzi, prežívajúci posledné roky hegemonistického postavenia na európskom kontinente, chceli využiť vymretie habsburskej dynastie po meči vo svoj prospech a dosadením bavorského kurfirsta na rakúsky trón výrazne posilniť svoj vplyv v habsburských krajinách. Britská pomoc Márii Terézii, jej húževnatosť a vytrvalosť, ako aj nespofahlivosť francúzskych spojencov, t. j. Bavorska, Saska a hlavne Pruska, ktoré len čo dosiahlo svoje (obsadenie Sliezka), uzavrelo s Rakúskom mier, znamenali uzavretie kompromisného Aachenského mieru, ktorý však nevytvoril pevné základy pre európske usporiadanie a mnohí ho považovali iba za prímerie. Viedeň sa nevedela zmieriť s územnými stratami, Prusko, ktoré sa začlenilo do veľmocenského spolku ako piaty člen, sa navyše stalo hlavným sú-

perom Habsburgovcov v boji o prvenstvo v rímsko-nemeckej ríši. Na vzrast moci Berlína s nevoľou hľadel i cársky dvor, ktorý využil vojny o rakúske dedičstvo na získanie časti Fínska na úkor Švédska. Británia prišla v dôsledku neúspechu svojich spojencov o dobyté územia v zámorí a jej najväčší rival, Francúzsko, si napriek tomu, že nezískalo nič, udržalo silné postavenie, a to na kontinente aj v zámorí. Všetkým európskym vládam tak bolo jasné, že skôr či neskôr budú opäť musieť siahnuť k zbraniam a pokúsiť sa vyriešiť spory ináč, než za rokovacím stolom.

Sedemročná vojna predstavuje jeden z kľúčových zlomov v dejinách ľudstva a je považovaná za prvý celosvetový vojnový konflikt, ktorého sa popri všetkých vtedajších veľmociach zúčastnila i väčšina dôležitých „stredných“ mocností. O široký pohľad na tento konflikt v Európe sa pokúsil František Stellner, odborný asistent Ústavu svetových dejín Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy, ktorý sa venuje novodobým dejinám so špecializáciou na prusko-nemecké, ruské a švédske dejiny. Ako už autor v úvode zdôrazňuje, cieľom jeho knihy nebolo objasniť vyčerpávajúcym spôsobom všetky politické, ekonomické či sociálno kultúrne problémy, keďže takáto úloha prekračuje rozsah jednej knihy a vyžadovala by si prácu kolektívu autorov z mnohých vedných odborov. Skromne dokladá, že text je akýmsi úvodom do štúdia sedemročnej vojny v českej historiografii.

Kniha je rozdelená do ôsmich kapitol. V úvodných dvoch kapitolách autor v krátkosti rozoberá vnútropolitickú situáciu všetkých protagonistov konfliktu, zachytáva a objasňuje tak vývoj európskej politiky, vrátane slávnej „zmeny aliancií“ (tzv. diplomatická revolúcia, t. j. uzavretie spojenectva tradičných protivníkov – Francúzska a habsburskej monarchie, ktoré sa stalo rýchlou odpoveďou na prusko-britskú konvenciu), ako i zložitú diplomatickú rokovania v predvečer vojny. Autor nás oboznamuje so všetkými hlavnými účastníkmi budúceho konfliktu, s panovníkmi i politikmi, ktorí vyplnili obdobie po sliezskych vojnách horlivým úsilím o oslabenie nepriateľa diplomatickou cestou a zaistenie čo najsilnejšieho spojenca, v ideálnom prípade

o vmanévrovanie protivníka do izolácie. Autor výstižne charakterizuje obdobie výrokom Montesquieua: „V Evrope se šíří nová nemoc, napadá naše knížeta a podněcuje je vydržovat si nesmírný počet jednotek. Každý monarcha nasadí všechny armády, jichž je zapotřebí, aby byly národy v nebezpečí. A toto úsilí všech proti všem se nazývá mír.“ V úvode prvej kapitoly je opísaná i taktika a stratégia jednotlivých armád, ich stav a v krátkosti autor charakterizuje i vojenské umenie 18. st., ktorého podstata spočívala v manévrovaní, resp. v tzv. unavovacej stratégii, keď vojsko pochodovalo na veľké vzdialenosti, protivníci sa navzájom snažili oklamať a donútiť druhého rozdeliť sily, prípadne ho vohnať do situácie, keď ho bolo možné poraziť (vytlačiť z bojiska) s čo najmenšími stratami.

Priebeh samotnej vojny, jednotlivých ťažení s opisom viacerých bitiek a stretnutí je už obsahom nasledujúcich piatich kapitol. Popri hlavnom, rakúsko-rusko-pruskom bojisku, neostali zabudnuté ani ostatné fronty (Vestfálsko, Hannoverisko, Hessensko, Pomoransko, Portugalsko), ktoré síce možno považovať za menej dôležité, predsa však tvoria neodmysliteľnú súčasť celého konfliktu. Autor pritom nestráca zo zreteľa diplomatické rokovania, ktoré medzi bojujúcimi stranami neustávali ani v čase vojny, a diplomati sa naraz práve vtedy intenzívne snažili využiť momentálnu situáciu na bojiskách na presadenie stanovených cieľov.

Proti rastúcej rozpínavosti a arogancii pruského kráľa vytvorilo Rakúsko, Rusko, Švédsko a Sasko koalíciu; Anglicko, v tom čase zaangažované vo vojne s Francúzskom o zámorské osady, sa postavilo na stranu Pruska. Utrpenie, trvajúce viac ako šesť rokov, začal Fridrich II, keď v auguste 1756 vpadol do Saska. Nehodlal čakať, až ho napadnú silnejší protivníci, a v snahe zamedziť ich spojeniu zvolil taktiku prudkých úderov proti jednotlivým spojeneckým armádam. Prusi okamžite obsadili Stolpen i Drážďany a hlavnú saskú armádu maršala Rutovského obkľúčili pri Pirne. Po porážke rakúskeho oslobodzovacieho vojska maršala von Browna pri Lovosiaciach (1. 10. 1756) bol saský kurfirst a zároveň poľský kráľ August

III. nútený kapitulovať. Sasko sa tak stalo operačnou základňou Pruska.

Ďalšia fáza vojnových udalostí v strednej Európe sa už nevyvíjala tak priamočiara a ani natoľko jednoznačne. V máji 1757 sa síce Fridrichovi II. podarilo po víťazstve pri Šterboholách obkľúčiť Prahu, nasledujúceho mesiaca však utrpel ťažkú porážku pri Kolíne od rakúskeho maršala Dauna, ktorá donútila Prusov opustiť Čechy. Okrem toho, že si pruský kráľ uvedomil, že vojna bude trvať dlhšie, ako si želal, prišiel i o povest' neporaziteľného vojvodu. S dátumom víťaznej bitky (18. 6. 1757) je spojený aj oficiálny vznik najvyššieho vojenského vyznamenania habsburskej monarchie – vojenského Radu Márie Terézie. K prvým bojom došlo aj na západe vo Vestfálsku a vo Východnom Prusku. Úspešnejšie ich začali vojská protipruskej koalície. V júli 1757 porazil prusko-anglickú armádu princa Viliama Augusta pri Hastenbecku francúzsky maršal D'Estrées a v auguste boli Prusi porazení i ruským maršalom Apraksinom pri Gross Jägersdorfe. Rok pruských porážok dovŕšili bitky pri Moyse a Vratislave a vydarenou bodkou spojeneckého ťaženia roku 1757 bolo prvé dočasné obsadenie Berlína Hadíkovými husármi (druhé v septembri 1760 Rusmi). Pruský kráľ sa však dokázal spamätať a ešte koncom roka presvedčivo porazil najprv spojenecké vojská ríšskych kniežat a francúzske jednotky maršala de Soubisa pri Rossbachu (5. 11. 1757) a presne o mesiac neskôr rozdrvil pri Leuthene habsburskú armádu Karola Lotrinského. Bitka sa stala ukázkovým príkladom uplatnenia a využitia kosého bojového šiku lineárnej bojovej zostavy. Ďalší priebeh vojny rámcovali bitky pri Krefelde (23. 6. 1758), Domašove (30. 6. 1758), Zorndorfe (25. 8. 1758), Hochkirchene (14. 10. 1758), Bergene (23. 4. 1759), Mindene (1. 8. 1759), Kayi, Kunnersdorfe (12. 8. 1759) a Maxene (20. 11. 1759), v ktorých sa vojnové štastie striedavo priklonilo na tú či onu stranu.

Porážky, ktoré však Prusi utrpeli pri Kunnersdorfe od ruského maršala Saltykova a pri Maxene od maršala Dauna, boli pre Fridricha II. zdrvivúce. Zdalo sa, že pre

Prusko nadišlo posledné dejstvo. Prečkat' najkritickejšiu zimu v priebehu celej vojny však Prusom umožnila hašterivosť koaličných spojencov, ktorí neboli schopní využiť ani ďalšie víťazstvá, v júni, resp. júli 1760 pri Landshute a Wartburgu. Ako sa ukázalo, boli to posledné neúspechy Pruska v tomto konflikte. Do konca roka Fridrich II. oplatil Rakúsku porážky a vojská maršalov Laudona a Dauna drvivo porazil tak pri Lehnici (15. 8. 1760), ako i Torgave (3. 11. 1760). Po týchto bitkách prevládlo všeobecne vyčerpanie a protivníci sa obmedzili na klasický spôsob vedenia vojny – manévrowanie bez „vyhladzovacích bitiek“, ktoré boli také obľúbené u Fridricha II. Roku 1764 sa situácia pre Prusko opäť zhoršila, keď mu jeho jediný spojenec, Británia, zastavil platbu subsídií. V januári 1762 však došlo k náhlemu a nečakanému obratu. Po smrti cárovnej Alžbety Petrovny sa novým cárom stal Peter III., veľký obdivovateľ Fridricha II, ktorý ihneď opustil koalíciu a začal podporovať Prusko. Hoci bol onedlho zavraždený, jeho nástupkyňa, manželka Katarína II. už vo vojne nepokračovala vzhľadom na rozpory medzi spojencami, žiarliacimi na posilnenie ruského vplyvu na Poľsko. Nedostatok síl nútil i Francúzsko a Švédsko zastaviť vojnu a osamotené Rakúsko muselo začať vyjednávanie o mieri. Úsilie Márie Terézie získať čo najlepšiu pozíciu na rokovaníach viedlo k poslednému rakúskemu ťaženiu, ktoré sa skončilo v júli, resp. v októbri 1762 drvivými porážkami pri Burkersdorfe a Freibergu.

V poslednej kapitole autor stručne opisuje mierove rokovaní medzi znepriatelenými stranami, vyvrcholením ktorých boli mierove zmluvy uzavreté v Paríži a neďaleko Lipska (Hubertusburg) vo februári 1763. Správa o mieri vyvolala vo všetkých krajinách veľkú radosť, zároveň však zmiešané pocity. Mnoho ľudí si kladlo otázku, na čo vlastne bolo celé šialenstvo, keď mier potvrdil stav pred vojny. Namiesto je výrok Tacita, ktorý autor umiestnil hneď na úvod poslednej kapitoly: „Plenění, vraždení, drancování nazývají pokrytecky vládou, a když způsobí spoušť, nazvou to mírem“.

Kniha *Sedmiletá válka v Evropě* predkladá čitateľom nielen opis bitiek a manévrov či spôsob vedenia vojny, ale zachytáva tiež zložité diplomatické rokovania v predvečer aj v priebehu vojny, portréty najdôležitejších panovníkov (Mária Terézia, Ľudovít XV., Fridrich II., Juraj II., Alžbeta Petrovna, Peter III., Katarína II.), diplomatov (kancelár Kounic, vojvoda Choiseul a markíza de Pompadour, premiéri lord Newcastle a William Pitt starší, kancelári Rjumin-Bestužev a Voroncov) i vojvodcov (Brown, Daun, Laudon, D'Estrées, de Soubise, Broglie, Contades, Keith, Schwerin, Seydlitz, Winterfeldt, Lehwaldt, Zieten, Buturlin, Apraksin, Fermor, Saltykov). Popri kľúčových otázkach – prečo vojna vznikla, ako na ňu boli aktéri pripravení, ako mohlo Prusko odolať náporu troch veľmoci, prečo neboli spojenci schopní uskutočniť jedinú koordinovanú akciu či prečo sa Rakúsku nepodarilo získať späť Sliezsko – sa zaoberá i životom prostých vojakov a civilného obyvateľstva v priebehu vojnových hrôz a utrpenia. Text knižky dopĺňa bohatý poznámkový parát, ilustrácie a mapky, menný register, bibliografia, tabuľka bitiek (známych i menej známych) a prehľad vtedajších najvyšších vojenských hodností. Kniha tvorí zároveň s vydanou *Válkou Mohykánů* J. Opatrného a pripravovanou *Sedmiletou válkou v Orientu* J. Wannera ucelený triptych.

A. Maskalík

RAŠLA, A.: ZASTUPOVAL SOM ČESKOSLOVENSKÝ ŠTÁT. Vyznanie, b. m. v., Privatpress, b. r. v., 281s.

Autor mnohých publikácií, bývalý dôstojník, vojenský prokurátor (aj v procese proti Jozefovi Tisovi a spol.) a vysokoškolský učiteľ, gemj. v. v. Anton Rašla napísal a vydal zaujímavú a nevšednú knihu, mapujúcu jeho vlastné osudy po skončení druhej svetovej vojny. Nie je to však len autobiografia, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, je to aj opis a hodnotenie udalostí v prevažnej miere viažucich sa k Slovensku a ich neskoršieho vý-

kladu, tak ako ich vnímal človek, ktorý ich čiastočne tvoril, ovplyvňoval alebo bol ich súčasťou. Pre čitateľa, ktorý prejavuje záujem o slovenské reálie, najmä povojnového obdobia, sa tu naskytá možnosť dozvedieť sa mnohé podrobnosti, ktoré sa viažu najmä k vypátraniu, zaisteniu a potrestaniu prominentných predstaviteľov Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945, ale aj k interpretáciám týchto udalostí prostredníctvom osôb z druhej strany „barikády“. Fundovanosť opisu niektorých udalostí autorom je daná nielen jeho funkciou prokurátora pri Národnom súde, ale aj tým, že krátky čas po vojne zastával funkciu prednostu 2. oddelenia (spravodajského) Hlavného štábu Československej armády, ktoré sa zaoberalo ofenzívnym spravodajstvom, a teda aj vyhľadávaním úkrytov bývalých českých a slovenských kolaborantov, ich nacistických ochrancov a okupantov.

Jednu kapitolu tvorí opis vypočúvania Karla Hermanna Franka autorom knihy, ktoré bolo orientované na otázky spolupráce a stykov so slovenskými predstaviteľmi. V ďalších častiach knihy sa autor zameriava na hodnotenie a opis správania J. Tisa v priebehu procesu, ale aj počas jeho neskoršej obhajoby jeho prívržencami. Vyjadruje názor, že mnohí domáci i zahraniční obhajcovia J. Tisa sa snahami o jeho rehabilitáciu pokúšajú aj o rehabilitovanie vojnovnej Slovenskej republiky. Najmä v čase tesne pred rokom 1989 a v posledných desiatich rokoch sa podľa neho objavujú tieto snaženia pod rúškom protikomunistického boja aj v podobe nových organizácií napr. politických väzňov z minulej doby, ktoré sa usilujú glorifikovať nedemokratický režim z rokov 1939 – 1945. V súvislosti s tým autor spomína na proces s Bielou légiou, v ktorom zastupoval obžalobu a ktorý bol jeho odporcami využívaný proti nemu. Ako jeden z dôvodov udáva snahu o jeho odsúdenie za zneužitie právomoci verejného činiteľa, a tým aj právny dôvod na docielenie obnovy procesu s J. Tisom a spol. Je už totiž len jedinou žijúcou osobou, ktorá vystupovala v tomto procese vo funkcii vojenského prokurátora a kriminilizovaním jeho činnosti a odsúdením za ňu by bola splnená podmienka obnovy procesu.

Časť knihy je venovaná aj pôsobeniu autora v socialistickom súdnictve, jeho pobytu vo väzbe, vysvetleniam retribučného a socialistického politického súdnictva, spolupráci s JUDr. E. Žabkayom pri písaní spoločnej knihy o procese s J. Tisom a o pomoci, ktorú mu poskytol pri odvracaní útokov na jeho osobu, straníckej previerke v roku 1970, keď už bol dôchodcom po tom, čo v rokoch 1968 – 1970 pracoval po reaktivovaní do vojenskej služby vo Vojenskom historickom ústave na Oddelení vojenských dejín Slovenska v Bratislave a ďalším udalostiam, ktoré bezprostredne prežil alebo sa ho dotýkali.

Kniha, ktorá zaznamenáva málo známe alebo neznáme skutočnosti z prostredia Slovenska v posledných päťdesiatich rokoch je dobrou ukážkou zákulisia postupného a neustáleho snaženia niektorých jednotlivcov a skupín o rehabilitáciu Jozefa Tisa a iných prominentov ľudáckeho režimu. Autor poukazuje na zhubnosť akejkoľvek diktatúry, či už socialistickej, alebo ľudáckej a varuje pred opätovným nástupom neofudáctva na Slovensku. Kniha je doplnená fotografickými prílohami. Jej prečítanie obohatí každého, napriek tomu, že sa miestami objavuje aj veľmi subjektívny (niekedy až žviálny) pohľad autora na udalosti, čo však k takejto publikácii určite patrí – možnosť vyjadriť vlastný názor a myšlienky.

Z. Katreba

BUTLER, R.: *DĚJINY GESTAPA SLOVENSKA A OBRAZEM*. Praha, Tres 1999, 240 s.

Vo svojej dobe sa gestapo stalo synonymom teroru a násilia. Tajná štátna polícia predstavovala jeden z hlavných pilierov, o ktoré sa opierala moc nacistického Nemecka. Táto teroristická organizácia má na svedomí nespočetné množstvo umučených, rasovo či politicky prenasledovaných osôb. V chápadlách gestapa však mohol uviaznuť každý, od bezvýznamného úradníka, ktorý sa ráno cestou do práce neopatrne preriekol, až po najvyšších pohlavárov tretej ríše. Nad prácou a metódami gestapákov sa vytváralo ovzdušie poslušnosti, prispôsobenia sa, uda-

vačstva a strachu. Cieľom gestapa bolo vytvoriť atmosféru, v ktorej už nikto nikomu nemohol veriť, susedovi, priateľovi, ale ani vlastným deťom.

Jedným z historikov, ktorí sa zaoberali dejinami i činnosťou gestapa, je aj anglický publicista Rupert Butler. Jeho práca *Dějiny gestapa slovom a obrazem* vyšla už v roku 1992. Jej český preklad sa nedávno dostal aj na pulty slovenských kníhkupectiev. R. Butler je aj u nás známy svojimi prácami o Waffen SS či o Hitlerjugend. Po formálnej stránke je anotovaná práca rozčlenená do 12 chronologických, ale aj tematických kapitol, ktoré dopĺňa množstvo zaujímavých fotografií. V závere autor uverejnil svedecké výpovede ľudí z viacerých krajín, ktorí prišli do styku s gestapom. Mnohí z nich prešli psychickým a fyzickým mučením. Prácu uzatvára prehľadný vecný, miestny a menný register, zoznam použitej literatúry, slovníček pojmov.

Autor sa vo svojej práci pokúsil odpovedať na otázku, ako sa pôvodne relatívne malý úrad, ktorý vznikol z pruskej politickej polície (v roku 1933 disponoval 300 zamestnancami), v priebehu niekoľkých rokov premenil na niekoľkotisícovú mašinériu teroru a násillia. Najväčšiu pozornosť venuje obdobiu druhej svetovej vojny. Tu vysvetľuje, ako sa inštitúcia gestapa etablovala v rozvetvenej jurisdikcii podmanených a okupovaných štátov. Autor odhaľuje zákulisie účasti gestapa na takých akciách, akými bola neslávne známa „noc dlhých nožov“, známy prepad ríšskeho vysielča v Gleiwitzu a iné. Veľkú pozornosť venoval organizačnej výstavbe nacistického bezpečnostného aparátu, ktorá podkopávala princíp jednotnej vládnej štruktúry tým, že ignorovala existujúce útvary (konkrétne ministerstvo vnútra). Cieľom takejto reorganizácie bolo vytvoriť políciu ako tradičný prostriedok presadzovania zákona spod štátnej kontroly. Načrtnol komplikovanú sieť vzájomne si konkurujúcich bezpečnostných orgánov (gestapo, Sicherheitsdienst, Abwehr...). Tento mechanizmus bol pre Hitlerov režim vodou na mlyn, vytváral systém vzájomnej kontroly a podozrievania. Preto neprekvapuje, že v pozícii sledovaného sa okrem iných ocitol aj sám šéf gestapa R. Heydrich či šéf vojenskej sprá-

vodajskej služby admirál W. Canaris. Prínosné sú tiež autorove stručné biografie mužov, ktorí gestapo viedli a ktorých ambície dotvárali jeho charakter (Himmler, Heydrich, Göring, Diels, „gestapo-Müller“...).

Napriek autorovmu pokusu o čo najkomplexnejší pohľad na problematiku treba povedať, že Butlerove dejiny gestapa nie sú úplné. Niektoré problémy len načrtáva – napr. činnosť gestapa v Protektoráte Čechy a Morava glosuje len do roku 1942, iným nevenuje ani zmienku – napr. pôsobeniu gestapa v Maďarsku po okupácii v roku 1944. Úroveň práce znižujú tiež viaceré faktografické nedostatky. Napr. na s. 174 píše o potlačení SNP. Neprekvapuje ani tak fakt, že celej akcii venuje len osem riadkov, ako hlboká neznalosť ani len základnej faktografie. Podľa autora „rozdrtil SS-gruppenführer Gottlob Berger tuto revoltu během čtyř týdnů“. V skutočnosti nemecké vojská na Slovensku uviazli v ťažkých frontových bojoch, ktoré trvali až do konca októbra. Pritom G. Bergera nahradil už 19. septembra generál polície a Waffen-SS Hermann Höfle. Viaceré nedostatky má tiež kapitola venovaná Protektorátu Čechy a Morava. Na niektoré faktografické nepresnosti upozorňujú už poznámky prekladateľa. Aj tu sa ukazuje autorov disproportionálny prístup k jednotlivým problémom. Napr. zatiaľ čo podrobne popisuje známy atentát na Heydricha, činnosti stanných súdov či zatknutiu a poprave ministerského predsedu gen. A. Eliáša nevenuje ani zmienku.

Napriek viacerým nedostatkom si anotovaná práca zaslúži pozornosť. Spĺňa autorov zámer sprístupniť zvolenú tematiku pútavým spôsobom širokej verejnosti. Záujemcov však treba upozorniť tiež na prácu nemeckého historika J. von Langa: *Gestapo*. Praha 1994.

I. Baka

RAŠLA, A.: *SPOMIENKY SPOZA MREŽÍ*. Banská Bystrica, Vidas 1998, 253 s.

Po historiograficky vzácnej publikácii *Proces s dr. Jozefom Tisom*, zostavenej vďaka autentickým spomienkam žijúcej generál-

skej legendy A. Rašlu, vyšiel ďalší zaujímavý, taktiež autentický príspevok, objasňujúci udalosti 40. a 50. rokov našich novodobých dejín.

Päťdesiate roky tvoria nosnú časť spomienok, a to z hľadiska hlboko osobnej, ako aj celospoločenskej tragédie. Kniha ako celok však je koncipovaná časovo oveľa širšie – od vzniku druhej svetovej vojny až po obrodný proces v 60. rokoch a následnú normalizáciu. Rovnako so širším časovým záberom približujú spomienky životnú dráhu osobnosti A. Rašlu – od študentských čias až po pôsobenie na Právnickej fakulte UK. Autor postupuje buď chronologicky, alebo skladá dobovú mozaiku prostredníctvom udalostí, ich príčinných a iných súvislostí.

Prvá kapitola publikácie je faktograficky bohatšia a obsahuje viac zdôvodňujúcich a hodnotiacich aspektov ako kapitoly ďalšie, ktoré vyznievajú osobnejšie, emotívnejšie. Autor v nej sleduje vývoj v armáde od roku 1939, keď nastúpil na službu vo vojenskej justícii, opisuje formovanie domácej odbojovej aktivity od jej tzv. súkromnej a intelektuálnej bázy až po širšiu národnú odbojovú platformu, zdôvodňuje odlišnosti vývoja slovenského odboja od českého, opisuje ilegálnu činnosť vedúcich osobností, osobnú spoluprácu so IV. ilegálnym vedením KSS, za ktorú bol odsúdený na polročné väzenie v roku 1943. Otázke odletu misie SNR do Sovietskeho zväzu pred vypuknutím SNP venuje osobitnú časť tejto kapitoly. V častiach venovaných armáde sústreďuje pozornosť aj na jej dôstojnícky zbor, jeho diferenciáciu a politickú orientáciu. Z nasadenia slovenskej armády proti Poľsku uvádza zaujímavé príhody a tiež rozpoltený postoj slovenskej verejnosti voči Poľsku. Zdôvodňuje okolnosti nezapojenia sa posádok slovenskej armády do povstania, zlyhanie povstaleckej vojenskej akcie v Nitre, ktoré je doteraz predmetom diskusií pamätníkov a historikov.

Povojnová autobiografia obsiahnutá v druhej kapitole a v nasledujúcich sa začína priblížením pôsobenia na Úrade obžaloby pri Národnom súde v Bratislave a po utvorení Vrchnej vojenskej prokuratúry pokračuje činnosťou vo funkcii vrchného vojenského pro-

kurátora. Ďalšie aktivity vyplývali z členstva v Právnom výbore SNR, v Predsedníctve Zväzu slovenských partizánov, v Spoločnosti priateľov FNR Juhoslávie, v SNR ako poslancu za KSS. Zaujímavé sú novinárske návraty, ako aj angažovanie sa v odbojárskych organizáciách. Autorove spomienky z rokov 1946 – 1947 sú dôkazom dobového chápania činnosti retribučného súdництва na Slovensku a zároveň stanoviskom k problematike prípustnosti dôkazov v retribučných procesoch. Autor opisuje mocenskopolitický zápas, kontroverzie medzi bezpečnosťou a justíciou, stupňujúcu sa polarizáciu armády, formy protikomunistickej propagandy, aktivity ľudáckej emigrácie, snahy o ochranu deklasovaných živlov a následné volanie po očiste Slovenska od protištátnych elementov a imperialistických intríg. Ilustruje bezkonkurenčnú vieru v Stalina a jeho dogmy, kampaň výchovy k bdelosti a ostrážitosti, potrebu kritiky a sebakritiky, fenomén sebakritiky ako východisko vykonštruovaných politických procesov.

Tretia kapitola obsahuje Rašlove spomienky na jeho obvinenie, zatknutie, doživotné odsúdenie a výkon trestu so všetkými súvisiacimi okolnosťami a podmienkami. Je to autentická ilustrácia deformácií trestnej socialistickej justície, determinovanej všeobecnou deformáciou vtedajšieho politického systému. Odsúdenie mnohých za buržoázny nacionalizmus, ktorého delikt nie je možné nájsť v dobovom trestnom zákonodárstve, zdôvodňovali v rozsudkoch klasické paragrafy za špionáž, sabotáž, velezradu a vojenskú zradu. Ilustráciou absurdnosti doby sú aj spomienky na metódy vyšetrovania, uplatňovanie metodiky strachu, spomienky na transport a podmienky výkonu trestu, na špeciálne vyvíčené zatýkacie komandá a spôsob plnenia plánu v získavaní tzv. viazaných informátorov. Opisované procesy dokumentujú pôsobenie trestného súdництва ako prostriedku triedneho boja. Po Chruščovovom odsúdení stalinských procesov bola Rašlova žiadosť o obnovu procesu akceptovaná. Ale ani zbavenie viny v celom rozsahu nemohlo vymazať pocity poníženia, pokory a prežitých psychických a fyzických útrap.

Štvrtá kapitola je autorovou cestou späť do Leopoldova za neoznámenie trestnej činnosti kvalifikovanej ako podvracanie republiky. Vďaka amnestii bol Raša po roku oslobodený, ale duševne nalomený, ešte viac poníženeý a pokorený, s pocitom úplného precitnutia a definitívneho okradnutia o akékoľvek ideály. V poslednej kapitole opisuje pracovné zaradenie a uplatnenie sa po všetkých prežitých peripetiách, v prostredí ľudí s nezodpovedajúcim kádrovým profilom.

Epilógom k monsterprocesom je recenzia A. Rašu na knihu A. Nógradyho vydanú pod názvom *Vtedy v Maďarsku*. Oceňuje Nógradyho autorské prvenstvo v odvahe vyjadriť svoju osobnú mienku o období politických procesov, a to písomne a verejne a navyše v čase, keď nebol len postranným pozorovateľom, ani objektom, ale stál priamo na vrchole MĽA.

Spomienkovú formu publikácie skvalitňujú citácie rozsudkov Najvyššieho súdu v Prahe a Krajského súdu v Bratislave, ako aj bohatá fotografická príloha. Každú stať každej kapitoly autor uvádza sentenciami od starovekých až po súčasné osobnosti, čím navodzuje potrebu hlbšieho, prípadne aspoň polemického postoja.

Publikácia je cenným a zaujímavým príspevkom, podnecujúcim ešte aj na dnešnej úrovni historického poznania ďalšie analýzy, a osobným vyznaním človeka, vyznaním o to závažnejším, že väzenské mreže poznal z obidvoch ich strán.

B. Šedová

BITTMAN, L.: *MEZINÁRODNÍ DEZINFORMACE*. Praha, Mladá fronta 2000, 359 s.

Autor tejto veľmi zaujímavej publikácie bol v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch dôstojníkom československej rozviedky a neskôr pracoval v dezinformačnom odbore. V roku 1968 emigroval do USA, kde prednáša na Bostonskej univerzite, odbor dezinformácie a tlač.

Vo svojej knihe sa venuje jednému z prostriedkov propagandy a manipulácie s ve-

rejnosťou – dezinformáciám. Najväčší rozmach používania dezinformácií bol zaznamenaný v období studenej vojny, keď hlavnými osnovateľmi týchto aktivít boli CIA a KGB. Hoci väčšina ľudí predpokladá, že po zániku bipolárneho sveta takéto praktiky sa už nepoužívajú alebo sa používajú len v obmedzenej miere, opak je pravdou a v súčasnosti si väčšina obyvateľov našej planéty ani neuvedomuje, že sú každodenne manipulovaní rôznymi nástrojmi modernej propagandy, medziiným aj množstvom dezinformácií.

Publikácia je rozdelená do troch častí, ktoré mapujú vývoj dezinformácií od najstarších čias až po súčasnosť. V prvej časti je venovaná pozornosť histórii použitia dezinformácií a ich šíreniu najmä v oblasti vojenstva od doby egyptského faraóna Ramzesa II. (1288 p. n. l.) až po obdobie po skončení druhej svetovej vojny. Taktiež sú tu v krátkosti opísané metódy, techniky a cesty vytvárania a použitia dezinformácií. Charakterizovaná je tu biela, čierna a šedá propaganda a propaganda činom (patrí sem aj terorizmus). Analyzované sú metódy dezinformovania a klamania verejnosti prostredníctvom hromadných oznamovacích prostriedkov, akými sú tlač, rozhlas, televízia a v súčasnosti viac-menej aj internet. Ďalšími možnosťami rozširovania nepráv a polopráv je vytváranie fám a šepkanej propagandy medzi cieľovými resp. záujmovými skupinami obyvateľstva, čo sa darí najmä v krajinách so silne cenzurovaným prístupom k informáciám. Autor venuje pozornosť aj náročnejším postupom pri presadzovaní vlastných cieľov použitím úmyselne skreslených informácií, a to formovaniu a fungovaniu krycích organizácií, ktoré sa stávajú akousi hláskou trúbou svojich zakladateľov, popularizujú ich myšlienky a zároveň sa priamo nespájajú so záujmami štátu alebo osôb, ktoré neoficiálne zastupujú. Môžu sa využívať aj na zber informácií o protivníkovi, napr. o jeho vede, technike, politike a podobne. Významným prostriedkom dezinformácie naďalej zostávajú falzifikáty rôzneho druhu, upravované fotografie, účelové filmy a videokazety.

V druhej časti knihy autor opisuje dezinformačný zápas, resp. jeho najzaujímavejšie

kapitoly v období studenej vojny (1945 – 1991) medzi Východom a Západom, kde okrem opisu akcií hlavných protagonistov USA a ZSSR a ich spojencov napr. NDR, je jedna kapitola venovaná Československu v rokoch 1950 – 1990. Azda najvydarenejšou československou dezinformáciou 60. rokov bola operácia Neptun. V roku 1964 bolo počas potápačského prieskumu Čierneho jazera na Šumave nájdených niekoľko debien s nacistickými dokumentmi z obdobia vojny. Tento naaranžovaný nález po prevzatí bezpečnostnými orgánmi bol využitý pri snahe o predĺženie 20-ročnej lehoty na stíhanie vojnových zločincov v SRN, ktorá bola skutočne predĺžená o ďalších päť rokov aj v dôsledku šumavského nálezu. Výsledky dezinformačnej kampane a celej operácie, ktorú spoločne pripravili pracovníci československého 8. odboru Prvej správy Ministerstva vnútra a sovietskeho dezinformačného odboru KGB boli využité aj proti iným štátom, pretože sa medzi vylomenými dokumentmi „nachádzali“ aj informácie o agentoch pôsobiacich cez vojnu v týchto krajinách či o ich kolaborantoch, o zaobchádzaní s ich obyvateľstvom a so spojeneckými zajatcami (išlo o Francúzsko, Holandsko, Taliansko, Rakúsko, USA a Veľkú Britániu). Väčšina dokumentov, ktoré boli odovzdané predstaviteľom týchto štátov alebo účelovo prezentované ich verejnosti, pochádzala z moskovských archívov a bola ukoristená počas vojny. Dokonca aj v samotnom Československu takmer nikto netušil po dlhé roky, že ide o historický podvod.

Najdlhšou antiamerickou dezinformačnou kampaňou s premenlivými výsledkami, na sklonku trvania sovietskeho impéria v 80. rokoch boli dezinformácie o víruse AIDS, ktoré mali silný rasistický podtón. Vo viacerých denníkoch a časopisoch socialistického tábora a jemu nakloneného rozvojového sveta sa objavovali „zaručené informácie“ o výrobe tohto vírusu v amerických laboratóriách, ktorý mal postihovať príslušníkov určitých rás, najmä Afričanov. V rokoch 1987 – 1988 po oficiálnom prísľube sa sovietska strana prestala angažovať v tejto

kampani, ktorá však pokračovala ešte niekoľko rokov aj bez účasti ZSSR.

Najúspešnejšou a zároveň najdrahšou dezinformačnou kampaňou USA v 80. a na začiatku 90. rokov bol plán Strategickej obrannej iniciatívy (SDI) resp. projekt „hviezdnych vojen“. *„SDI bol kombináciou vážnej snahy vybudovať technicky dokonalý obranný systém a strategického klamu, ktorý mal sovietského protivníka dezinformovať, zneistiť a prinútiť ho, aby uvoľnil značné finančné prostriedky na špekulatívny projekt v dobe, kedy sa sovietska ekonomika zmietała v kríze v dôsledku aj tak značne vysokých finančných výdajov na vojenské účely.“* Napriek tomu, že tento projekt mal aj mnoho negatívnych stránok, okrem iného bol intenzívne kritizovaný aj v USA, bol úspešným a v konečnom dôsledku urýchlil zrútenie ZSSR. V roku 1993 bol zastavený a finančné zdroje sa previedli na iné úlohy.

Posledná tretia časť publikácie sa zameriava na dezinformačné kampane v posledných desiatich rokoch. Autor analyzuje situáciu v Rusku, USA a nové metódy i formy dezinformácií prostredníctvom najmodernejšej techniky a aj ich komerčné využitie. Pre čitateľa žijúceho v Čechách alebo na Slovensku sa stane určite príťažlivou posledná kapitola, ktorá sa zameriava na ponovembrový vývoj v Československu a v neskôr vzniknutých samostatných štátoch. V krátkosti je tu zhrnutá aj činnosť Slovenskej informačnej služby na poli dezinformácií, najmä v rokoch 1995 – 1998. „Causa Zilk“, ktorá v roku 1998 rozvírila hladinu česko-rakúskych vzťahov a ktorú autor opísal namiesto doslovu, je poslednou ukážkou dezinformácie, ktoré boli v knihe analyzované.

Publikácia je doplnená fotografickou prílohou a poznámkovým aparátom. Vzhľadom na atraktivnosť témy a úzky vzťah nielen k svetovým, ale aj k československým a slovenským reáliam 20. storočia, v nej nájde množstvo poznatkov z iného uhla pohľadu každý, kto sa venuje alebo zaujíma o dejiny 20. storočia.

Z. Katreba

KRONIKA

ZA VÁCLAVOM ŠTEFANSKÝM (1951 – 2000)

Václav Štefanský, jeden z príslušníkov mladšej generácie vojenských historikov, sa narodil 6. marca 1951 v Snakove v okrese Bardejov. Po ukončení Strednej všeobecno vzdelávacej školy v Bardejove študoval na Vojenskej politickej akadémii, kde si zvolil špecializáciu československej dejiny. Po úspešnom absolvovaní školy a po dvoch rokoch služby sa znovu vrátil na VPA, kde po trojročnej internej vedeckej aspirantúre a obhájení dizertačnej práce ako 27-ročný získal vedeckú hodnosť kandidát vied. Medzitým v roku 1977 obhájil rigoróznu prácu a dosiahol akademický titul doktor filozofie. Od septembra 1978 pracoval na bratislavskom oddelení Vojenského historického ústavu. Nastúpil ako nadporučík a aj prvýkrát, keď prišiel na Jeleniu ulicu 2 (vtedajšie sídlo Oddelenia vojenských dejín Slovenska), mal na sebe uniformu. Už vtedy, keď sme sa zoznámili, bola príjemným prekvapením jeho otvorenosť, neformálnosť, a hoci prišiel z vojenského prostredia, voči civilistom ani na začiatku nebol odmeraný. Jeho príchodom sa dotvorila skupina mladých vedeckých pracovníkov zameraných na problematiku druhej svetovej vojny a novšie dejiny, na domácej pôde pracoviska nazývaných familiárne „sokolíci“.

Václav Štefanský mal zmysel pre humor a zvláštnu schopnosť získavať si ľudí. Hoci príslušnosť k uniforme (alebo ako on hovoril: ku kroju) nikdy nezradil, nebol vojakom „ako remeň“, ale na druhej strane hanbu uniforme nikdy neurobil. Dlhé roky svojej vedeckej kariéry venoval histórii povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku. V roku 1984 mu vyšla publikácia *Armáda v Slovenskom národnom povstaní*, ktorá doteraz oprávnené patrí k základnej literatúre o danej téme. Po spracovaní publikovanej práce do podoby doktorskej dizertácie v roku 1988 sa stal jedným z najmladších doktorov vied. Od apríla 1990 do mája 1994 bol náčelníkom (riaditeľom) Oddelenia vojenských dejín Slovenska. Po zdravotných problémoch v novokonštituovanom Vojenskom historickom ústave v Bratislave po máji 1994 už nechcel zastávať žiadnu z riadiacich funkcií. Od septembra 1994 do konca roku 1997 pracoval ako radový vedecký pracovník vo VHÚ. V roku 1995, po vyše 26 rokoch služby v armáde, ako podplukovník išiel do zálohy. Podľa vlastného vyjadrenia potreboval zmenu a myslel si, že to, čo si zvolil a o čom vopred neinformoval ani najbližších kolegov, je najlepšie rozhodnutie. Po vyše devätnástich rokoch práce v kolektíve vojenských historikov sa rozlúčil s kolegami a od januára 1998 pracoval v Slovenskom historickom ústave Matice slovenskej až do jeho zániku v roku 1999. Začiatkom roka 2000 nastúpil do rezortu obrany, v ktorom pracoval tri mesiace, ale zrejme musel pochopiť, že históriu mu nič nenahradí.

V 90. rokoch (ešte počas pôsobenia na VHÚ) svoj záujem rozšíril o zrealizovanie dávneho sna: biografiiu *Generál Ferdinand Čatloš* a o dejiny odboja v 2. technickej brigáde slovenskej armády v Taliansku v závere druhej svetovej vojny. Knižka o Čatlošovi vyšla v roku 1998, a hoci vyvolala kritickú odozvu (prítom nie vo všetkom spravodlivú), bola prvou biografiou o slovenskom generálovi, ktorého si pre jeho rozhladenosť autor publikácie vysoko vážil. Rukopis o slovenských vojakoch v Taliansku ešte napísal pred biografiou o Čatlošovi, ale zhodou okolností mu vyšla až deň pred smrťou s názvom *Slovenskí vojaci v Taliansku*. Poslednú svoju knižku však už nemohol ani držať v ruke, 5. decembra 2000 náhle zomrel.

Nikdy nezabudol, odkiaľ prišiel. S láskou a úctou sa vyjadroval o svojich blízkych, o rodine, o rodičoch, ku ktorým sa do konca života rád vracal do rodného Snakova. Tam sa chcel

vrátiť aj ako dôchodca, lebo Bratislava mu nikdy neprirástla k srdcu. Vždy sníval o poľnohospodárstve ako o životodarnom faktore a o tom, že sa vráti domov a bude žiť ako jeho predkovia. Pravda, tieto poznámky najčastejšie vyslovoval, keď mal problémy v práci alebo, ako on hovorieval, tvorivú krízu. Žiaľ, tieto predsavzatia mu už nemohli vyjsť.

Tí, ktorí Václava Štefanského bližšie poznali (a nielen na Slovensku, aj v Čechách a v Poľsku), vedia, aký bol: večný optimista a podľa možnosti aj dobrú náladu rozdával. Vždy mal ku každému nejaké milé slovo alebo vtipnú poznámku. Jeho vystupovanie a neopakovateľný ľudský a spoločenský rozmer a optimizmus bude všetkým priateľom chýbať.

F. Cséfalvay

ÚČASŤ KREŠŤANOV V PROTIFAŠISTICKOM ODBOJI V EURÓPE V ROKOCH 1939 – 1945

V dňoch 24. – 25. októbra 2000 sa v Múzeu Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici uskutočnila prvá časť medzinárodnej konferencie *Účasť kresťanov v protifašistickom odboji v Európe v rokoch 1939 – 1945* pod názvom *Postoje evanjelických kresťanov k fašizácii a nacizácii spoločenského života v strednej Európe v rokoch 1933 – 1945*. Konferenciu usporiadalo Múzeum SNP pod patronátom Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, Generálneho biskupského úradu evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku a Biskupského úradu Západného dištriktu a Východného dištriktu evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku.

Na podujatie prijali pozvanie historici, politológovia a zástupcovia evanjelických cirkví nielen zo Slovenska, ale aj z Čiech, Rakúska, Maďarska, Nemecka a Poľska. Konferenciu po vystúpení Radvanského evanjelického cirkevného zboru otvoril zástupca riaditeľa hostiteľskej inštitúcie D. Tóth, ktorý v krátkosti zhodnotil východiská poznania predmetnej problematiky. Uviedol, že naďalej pretrvávajú skreslené názory ešte z doby socialistického zriadenia, že cirkvi ako celok a jej predstavitelia nebojovali proti nacizmu. Práve odpoveď na mnohé nezodpovedané otázky i odhalenie tabuizovaných a z ideologických dôvodov obchádzaných tém mali dať prednesené príspevky účastníkov konferencie, ktorej druhá časť, zameraná na aktivity katolíkov v odboji, by sa mala konať v tomto roku. Zároveň vyslovil predpoklad, že vystúpenia budú vecne a fakticky reagovať na recidívu fašizmu v súčasnosti.

Prvý tematický blok konferencie mal názov *Korene fašizmu a nacionalizmu v strednej Európe*. Súbor referátov k tejto téme začal svojim príspevkom generálny biskup evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku J. Filo, ktorý analyzoval úlohu a postavenie evanjelickej cirkvi v spoločnosti, ako aj korene a základné princípy, z ktorých vychádza a ktoré uplatňuje (pozitívna moc „Božej zachraňujúcej lásky“). Načrtnol miesto tejto cirkvi v období prvej Slovenskej republiky a názory jej predstaviteľov na nedemokratické a totalitné pomery v krajine aj v súvislosti s poznaním a postavením cirkvi v samotnom Nemecku. Počas vojny sa na Slovensku uskutočnila národnostná segregácia v evanjelickej cirkvi a. v., keď vznikla jej nemecká obdoba pre nemeckú menšinu. Už 21. novembra 1939 bol vydaný pamätný spis evanjelických kňazov a. v., ktorý v 14 bodoch vyjadroval protest proti povinnému organizovaniu sa v Hlinkovej garde a v Hlinkovej mládeži. Evanjelická cirkev a. v. presadzovala aj v tejto dobe princíp slobody v rozhodovaní jednotlivca. Významné boli aj protesty najvyšších predstaviteľov cirkvi, napr. generálneho biskupa V. Čobrdu alebo biskupa S. Osuského, ktorí boli za svoje presvedčenie a činnosť aj väznení. Podľa J. Fila evanjelická cirkev odhalila démonickú podstatu fašizmu a varovala pred jeho vstupom do života spoločnosti. Napriek neúspechu varovania väčšina predstaviteľov cirkvi nekolaborovala s nastoleným režimom a snažila sa pomôcť a aj pomáhala prenasledovaným a upozorňovala na porušovanie ľudských práv a slobôd.

U. Burz z Rakúska vo svojom vystúpení vykreslil udalosti 20. a 30. rokov, ktoré predchádzali anšlusu Rakúska, i úlohu a postavenie evanjelickej i katolíckej cirkvi v nich. Uviedol, že evanjelická cirkev odmietala politický katolicizmus i angažovanie sa v politickom živote. Po zavraždení kancelára Dolfussa v roku 1934 však hovorila o tomto čine pred svojimi veriacimi nie ako o vražde, ale ako o hroznej a tragickej smrti – tým zakrývala samu podstatu vtedajších udalostí (nenazývala ich pravým menom). Zaoberal sa aj históriou anšlusu, vzťahom nového režimu k cirkvám i neskoršími sankciami proti nim, najmä voči katolíckej cirkvi, čím sa stratilo ich dovtedajšie štátom zaručené postavenie napr. v školstve. Prednášajúci venoval pozornosť rasovému prenasledovaniu, deportáciám a genocíde židovského a rómskeho obyvateľstva, ako aj rakúskemu odboju, ktorý nemal existenčnú bázu. Cirkve v tomto období väčšinou mlčala. Je zaujímavé, že aj po vojne bola odbojová činnosť proti nacizmu v Rakúsku zaznávaná a nestretávala sa s pozitívnym ohlasom. Politologička M. Gbúrová sa venovala zložitému fenoménu nacionalizmu. Okrem iného konštatovala, že nacionalizmus vystupuje do popredia v čase ohrozenia národa, ako aj v čase jeho povzbudenia, a to napriek tomu, že nacionalizmus nie je ideológiou alebo prepracovaným systémom hodnôt. Ako ďalší vystúpil P. Mešťan z Múzea židovskej kultúry v Bratislave, ktorý povedal, že Židia oceňujú postoje evanjelickej cirkvi v období vojnového slovenského štátu a aj v súčasnosti. V krátkosti zhrnul vzostupné trendy nacionalizmu a neofašizmu v Slovenskej republike v roku 2000. Zároveň odovzdal J. Filovi list s prosbou izraelských historikov, aby využil svoju autoritu proti snahe o beatifikovanie osoby J. Tisa a blahorečenie J. Vojtaššáka, pretože obidvaja sa podieľali na rasovej diskriminácii a odsune židovského obyvateľstva žijúceho na Slovensku. Na záver tohto tematického bloku predniesol príspevok I. Tóth, v ktorom akcentoval problém kolaborácie niektorých zástupcov evanjelickej cirkvi s vtedajším režimom na Slovensku a potrebu ospravedlnenia sa cirkvi za tieto postoje jednotlivcov, pretože doteraz sa tak nestalo.

Druhý tematický blok sa venoval postojom evanjelických kresťanov k fašizácii a nacizácii spoločenského života. E. Uhl z Nemecka vo svojom vystúpení pertraktoval problematiku odbojového hnutia evanjelických kresťanov v Nemecku v čase nacistickej diktatúry. Zdôraznil, že sa veľmi ťažko prekonávala vžitá poslušnosť obyvateľstva voči vrchnosti, a preto aktívny alebo pasívny odboj bol pre nemeckých kresťanov takmer nemysliteľný, najmä na počiatku diktatúry. Viac-menej pasívny odboj začali realizovať predovšetkým jednotliví kňazi a vyšší predstavitelia cirkvi proti diskriminácii židovského obyvateľstva, eutanázii a porušovaniu ľudských práv. Väčšina odbojných kňazov bola väznená a niektorí z nich i popravení. So zaujímavým príspevkom, ktorý mapoval vývoj protifašistického odboja v Sliezske, vystúpil M. Borák z Českej republiky. Sliezsko bolo cez vojnu, resp. tesne pred ňou rozdelené na štyri nerovnomerné časti, ktorých osud sa vyvíjal nezávisle od seba, ale v závislosti od začlenenia do vyššieho štátneho alebo územného celku. Takisto odbojová činnosť a jej orientácia boli veľmi rôznorodé, či už išlo o Obranu národa, komunistický odboj, Armiu krajoivu alebo iné nezávislé organizácie a partizánske skupiny v posledných rokoch vojny. Neoddiskutovateľným faktom zostáva, že napriek spoločnému nepriateľovi bola spolupráca českého a poľského odboja počas vojny veľmi slabá a problematická. Na tento príspevok nadviazal svojím referátom o účasti evanjelikov v odboji na tomto území J. Šimeček, ktorý opísal aj osudy niektorých kňazov, postihovaných za svoje presvedčenie a protinacistickú orientáciu. Takmer 500 osôb, ktoré sa podieľali na evanjelickom cirkevnom živote v Sliezske, v období vojny zahynulo. Český hosť L. Mířejovský oboznámil účastníkov konferencie na Slovensku s málo známou účasťou zástupcov Českobratskej evanjelickej cirkvi v protifašistickom odboji. Zdôraznil myšlienku, že bojovať proti nacizmu znamenalo bojovať aj za Krista. P. Setkiewicz a P. Anweiler z Poľska referovali o poľskom protifašistickom odboji a zastúpení evanjelických kresťanov v ňom. Prvý rokovací deň bol zakončený diskusiou k odzneným referátom a vo večerných hodinách sa uskutočnila návšteva kultúrneho programu *Musa Ludens* v Štátnej opere v Banskej Bystrici.

Ďalší rokovací deň otvoril príspevok K. Tótha, v ktorom spomenul súčasné názory na nedemokratický režim v Maďarsku v období vojny a venoval sa otázke úsilia maďarských evanjelikov a ich činnosti pri zachraňovaní židovského obyvateľstva pred deportáciami a postihovaním, ktorá bola len čiastočne úspešná. Zároveň pripomenul, že v Maďarsku neexistoval otvorený protifašistický odboj. E. Mikó sa zameral na osudy a činnosť kalvínskej minority počas existencie prvej Slovenskej republiky. Pripomenul, že antisemitizmus je určitou formou antichristianizmu.

Na fakty najbohatším a súčasne i najprínosnejším príspevkom sa stal referát D. Baranovej. Hneď na začiatku sa vrátila ku kritike evanjelickej cirkvi I. Tóthom za činnosť niektorých jej predstaviteľov v čase vojny a uviedla podrobnosti o kolaborácii L. Bazovského, J. Čičmanca, V. Rojka a B. Klíma. Ďalej sa venovala širokému diapazónu problémov odboja evanjelikov a evanjelickej cirkvi na Slovensku. Uviedla, že už pred vznikom Slovenského štátu evanjelická cirkev kritizovala protičeské nálady. Po vzniku nového štátu sa v novinách Gardista a Slovák objavili nepravdivé články o evanjelikoch a ich uprednostňovaní v zamestnaní v období Československej republiky a o ich negatívnom postoji k autonómii v októbri 1938. Niektorí kňazi sa stali aj obeťami útokov členov HG a FS. Od začiatku sa však evanjelici zapájali do akcií proti režimu, zabezpečovali prechod osôb do zahraničia a manifestovali svoj odpor, napr. 4. 5. 1939 pri Štefánikovej mohyle. Venovala pozornosť aj slovenskej armáde a jedinému evanjelikovi vo vláde – ministrovi národnej obrany gen. F. Čatlošovi. Mnohí evanjelickí učitelia a kňazi boli zbavení možnosti vykonávať svoje zamestnanie a boli presunutí do armády, kde posilnili tvoriaci sa protifašistický odboj. Pozornosť upriamila aj na pomoc evanjelikov Židom (krstenie), na ich protesty adresované najvyšším činiteľom štátu, na účasť v ilegálnych skupinách protifašistického odboja (napr. Flóra, Demec a i.) i na prípravu a aktívnu účasť evanjelikov v Povstaní. Spomenula aj viacerých významných predstaviteľov duchovnej správy evanjelickej cirkvi a. v. na MNO v Bratislave a neskôr na veliteľstve 1. ČSA na Slovensku v Banskej Bystrici, napr. mjr. duch. D. Kováč, stot. duch. L. Lanštiak, npor. duch. P. Hronec a i., ktorí sa podieľali na duchovnom živote evanjelikov v armáde a na ich protifašistickej orientácii (aj medzi veliteľmi boli evanjelici napr. pplk. stav. Ing. V. Kováč zodpovedný za opevňovacie práce, kpt. pech. v zál. J. Nosko – veliteľ 17. pešieho práporu „Prvosienka“, kpt. pech. M. Nad’ – veliteľ 16. pešieho práporu „Chryzantéma“, obidva z 2. taktickej skupiny).

V ďalšej časti konferencie bol daný priestor koreferátom a diskusným vystúpeniam, ktoré sa venovali jednotlivým osobnostiam evanjelickej cirkvi, resp. evanjelického vierovyznania. J. Jablonický v krátkosti oboznámil prítomných s činnosťou evanjelikov v odboji, napr. M. Kvetka, J. Bulíka, gen. A. Malára a pod. Načrtol úvahu, že odpor evanjelickej cirkvi k nacistickej ideológii pochádzal ešte z čias štúdia niektorých slovenských kňazov v roku 1933 v Nemecku, kde spoznali pravú tvár nacizmu. Historik K. Fremal sa zaoberal osudmi niektorých evanjelických kňazov v odboji, najmä však J. Chochola, F. Ruppeldta a J. Chabadu. Konštatoval, že asi 50 evanjelických kňazov sa zúčastnilo na ilegálnom odboji, čo sa dá porovnať iba s účasťou katolíckych kňazov v poľskom odboji. P. Martuliak vo svojom príspevku načrtol problematiku odboja banskobystrických občanov evanjelikov, z ktorých asi sto položilo svoje životy. Charakterizoval aj činnosť evanjelickej cirkvi v čase povstania i po ústupe povstalcov do hôr. V. Korim venoval pozornosť učebniciam histórie a ich obsahu z hľadiska demokratickej výchovy a výchovy k tolerancii. Svetlík pripomenul protifašistickú činnosť ďalšieho evanjelika v slovenskej armáde, plk. pech. J. Imra. Širokú polemiku vyvolal diskusný príspevok M. Vilhana k činnosti biskupa J. Vojtaššáka v období vojny a k jeho vzťahu k židovskému obyvateľstvu. Záverečné slovo predniesol I. Osuský, biskup Západného dištriktu evanjelickej cirkvi a. v., ktorý zhodnotil pozitívny prínos konferencie v širších súvislostiach nielen pre súčasnosť, ale aj pre budúcnosť.

Všeobecne vysoká hodnota väčšiny príspevkov (mnohé by mohli byť podnetom na ďalšie historické bádanie), z ktorých bude zostavený zborník, spolu s vysokou úrovňou organizácie a zabezpečenia sa stali zárukou kvality a úspechu tejto konferencie.

Z. Katreba

BIBLIOGRAFIA

SLOVENSKO V ROKOCH DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY – II. ČASŤ

Výberová bibliografia k 55. výročiu ukončenia druhej svetovej vojny (1990 – 2000)

BOŽENA ŠEĎOVÁ – MÁRIA STANOVÁ

PROTIFAŠISTICKÝ ODBOJ NA SLOVENSKU

*** KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE

GÁLIK, Ján: Odboj a oslobodenie Myjavy 1939 – 1945. – Banská Bystrica: Litera, 1994. – 183 s.
HOZÁK, Július: Horná Nitra v boji za slobodu. Príspevok k dejinám protifašistického hnutia na hornej Nitre. – Martin: Osveta, /1990/. – 229 s.

NEZODPOVEDANÉ OTÁZKY: K spochybňovaniu odboja a SNP v našich národných dejinách: Materiály zo seminára s medzinárodnou účasťou Banská Bystrica, Múzeum SNP 24. – 25. septembra 1996. /Zost. Dušan Halaj, Dezider Tóth – Bratislava: Peter Juriga, 1997. – 211 s. – *Stanislav, J. – Halaj, D:* K deformáciám interpretácie protifašistického odboja na Slovensku a SNP, s. 9 – 20; *Fabricius, M.:* Usmievavé Slovensko? Ekonomika vojnovaj Slovenskej republiky v ponovembrovej interpretácii nacionálne orientovaných kruhov, s. 23 – 32; *Korček, J.:* K dezinterpretáciám charakteristiky politického systému a režimu Slovenskej republiky 1939 – 1945, s. 33 – 55; *Mešťan, P.:* Snahy o nové interpretácie a dezinterpretácie židovskej otázky na Slovensku, s. 57 – 63; *Korim, V.:* Opozičné a odbojové prúdy do roku 1943, s. 65 – 83; *Gronský, K.:* Ideológia a plány nacistov a ich dopad na Slovensko v prípade nemeckého víťazstva, s. 85 – 105; *Buroš, M.:* Poznámky k smerovaniu politiky vládnucej garnitúry SR 1939 – 1945, s. 107 – 127; *Ličko, M. J.:* Situácia na európskych frontoch počas SNP, s. 131 – 138; *Šimunič, P.:* Povstalecké územie, s. 139 – 145; *Štefánský, V.:* K niektorým problémom povstaleckej armády ako rozhodujúcej ozbrojenej sily povstania, s. 147 – 150; *Cséfalvay, F.:* K problematike partizánskeho hnutia, s. 151 – 154; *Orski, M.:* Transport slovenských povstalcov do hitlerovských táborov na gdaňskom pobreží, s. 155 – 168; *Šlajchart, T.:* Prípravy ozbrojeného povstania v žilinskom regióne proti nacistickým okupačným jednotkám, s. 169 – 172; *Rašľa, A.:* Zachovávanie princípu legality v protifašistickom odboji a v SNP, s. 175 – 188; *Husák, J.:* Zachovanie objektívneho a neskršeného odkazu SNP, s. 189 – 194; *Gajdoš, M.:* Holocaust a Slovensko, s. 197 – 201; *Bielik, P.:* Pripomienky k niektorým tvrdeniam vysloveným na seminári, s. 203 – 210.

PROTIFAŠISTICKÝ ODBOJ MLÁDEŽE LIPTOVA 1939 – 1945: Zo spomienok priamych účastníkov. – Lipt. Mikuláš: VA SNP, 1994. – 114 s.

*** ŠTÚDIE, STATE, ČLÁNKY

CŠÉFALVAY, František: Domáci odboj proti fašizmu. – In: Vojensko-občianska príprava vojakov ZS. – Roč. 1, č. 2 (1993), s. 16 – 20.

FREMAL, Karol: Nové pohľady na protifašistický odboj a Slovenské národné povstanie. – In: Aktuálne otázky histórie. Zborník prednášok. – B. Bystrica: Metodické centrum, 1992. – S. 95 – 108.

FREMAL, Karol: Protifašistický odboj Československej sociálno-demokratickej strany robotníckej na Slovensku v rokoch 1939 – 1944. – In: Historický časopis. – Roč. 40, č. 6 (1992), s. 664 – 675.

FREMAL, Karol: Vojenská protifašistická odbojová skupina Victoire (1941 – 1943). – In: Acta Universitatis Matthiae Belii 2. – B. Bystrica 1998. – S. 178 – 185.

CHURÝ, Slavko: Bulharskí vysokoškooláci v Brne v období ČSR a v Bratislave v rokoch 1939 – 1945 v zrkadle niektorých dokumentov slovenskej proveniencie. – In: Slovanský prehľad. – Roč. 76, č. 4 (1990), s. 325 – 328.

- CHYTKA, Jaroslav:** Podmínky a formování protifašistického odboje v dolním Liptově /jaro 1939/. I. – II. – In: Zborník Múzea SNP 14. – 15. – Martin: Osveta, 1989 – 1990. – S. 209 – 239. – S. 94 – 123.
- JABLONICKÝ, Jozef:** K príprave a vzniku SNR v roku 1943. – In: Slovenské národné rady / Zost. M. Pekník – Bratislava NLC, 1998. – S. 73 – 89: fotogr..
- JABLONICKÝ, Jozef:** Národný front bez frontových bojovníkov. – In: Historický časopis. – Roč. 40, č. 1 (1992), s. 94 – 104.
- MÁTĚ, Svätoslav:** Chimerické úsilie povstaleckej koalície. – In: Historická revue. – Roč. 5, č. 4 (1994), s. 19 – 20.
- PARENÍČKA, Pavol:** Domáci odboj proti Slovenskej republike. – In: Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27. – 28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 57 – 59.
- POLAKOVIČ, Štefan:** Pozdrav od Dr. Štefana Polakoviča. – In: Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v MS v Martine 27. – 28. júna 1996 / Zost. J. Chovan-Rehák, G. Grácová, P. Maruniak – Martin: Matica slovenská, 1998. – S. 524 – 526.
- RODÁK, Jozef:** Spolupráca poľského hnutia odporu s protifašistickým odbojom na východnom Slovensku. – In: Apológia. – Roč. 2, č. 12 (1994), s. 28 – 29.
- SUŠKO, Ladislav:** Správa sudetonemeckého profesora K. V. Müllera z nemeckej Karlovej univerzity o Slovensku (august – október 1944). – In: Vojenská história. – Roč. 4, č. 1 (2000), s. 82 – 96.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica:** Československý demokratický odboj na Slovensku od leta 1941 do decembra 1943. – In: Historie a vojenství. – Roč. 44, č. 4 (1995), s. 50 – 78.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica:** Činnosť odbojovej skupiny JaR na Slovensku /1943 – 1944/. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 1 (1998), s. 79 – 103.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica:** Obrana národa na Slovensku: (Česi v čs. demokratickom odboji na Slovensku v rokoch 1939 – 1941). – In: Historie a vojenství. – Roč. 42, č. 6 (1993), s. 77 – 131.

PARTIZÁNSKE HNUTIE NA SLOVENSKU

- BARANOVÁ, Daniela:** Formovanie prvej československej partizánskej brigády gen. Milana Rastislava Štefánika. – In: Acta Historica Neosoliensia. Ročenka katedry histórie FHV UMB II. – B. Bystrica: FHV UMB, 1999. – S. 97 – 109.
- CSÉFALVAY, František:** Partizánske hnutie na Slovensku 1941 – 1945. – In: Kapitoly z vojenskej histórie Slovenska. – Trenčín: OVDS HÚ ČSA, 1991. – S. 97 – 115.
- DŽMURA, Pavel – FEDOR, Vincent:** Nemocnica v lese: Z histórie partizánskeho hnutia v Bardejovskom okrese. – 2. vyd. – Bardejov: Historicko-dokumentačná a osvetová komisia pri OV SZPB, 1995. – 117 s.
- KLOKOV, V. Ivanovič:** V slovenských horách. – Bratislava: Pravda, 1990. – 304 s.
- VIMMER, Pavel:** Úvahy nad jedným mýtom o partizánskom hnutí na Slovensku. – In: Vojensko-politické a geopolitické súvislosti vývoja Slovenska v rokoch 1918 – 1945. – Trenčín: Odd. soc. riad. VVV, 1992. – S. 130 – 137.

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE

*** KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE

- DIES Ater – Nešťastný deň 29. augusta 1944:** Výber príspevkov zo seminára Dies Ater uskutočneného 26. 8. 1993 v Bratislave, doplnený o výpovede svedkov a dokumenty. / Zost. P. Bielik, P. Mulík – Bratislava: Lúč, 1994. – 186 s. – *Đurica, M.*: Prístup historika k otázke povstania na Slovensku v roku 1944, s. 5 – 6; *Vnuk, F.*: Kritický a odpätizovaný pohľad na SNP, 7 – 20; *Bielik, P.*: Augustový puč a jeho charakter, s. 21 – 26; *Pöss, A.*: Katyne karpatských Nemcov, s. 27 – 30; *Letz, R.*: Partizáni ako politický a mocenský činiteľ na Slovensku v rokoch 1945 – 1948, s. 31 – 40; *Bobák, J.*: Štátny prevrat v auguste 1944 a otázka slovenskej štátnosti, s. 41 – 50; *Magdolenová, A.*: Mýty a povstanie,

s. 51 – 57; *Mulík, P.*: Svätá stolica a medzinárodnopolitické postavenie Slovenska koncom druhej svetovej vojny, s. 58 – 62; *Kašpar, M.*: Poznámky k projektu povstania, s. 63 – 66; *Pipich, J.*: Situácia slovenských jednotiek v Karpatoch v auguste 1944, s. 67 – 71; *Z dokumentov, zost.*: *Bielik, F.* – *Vnuk, F.*, s. 143 – 176; *Vnuk, F.*: Povstanie – problém morálky, s. 177 – 182.

DOBRÍKOVÁ, Mária – GAJDOŠ, Milan: Banská Bystrica medená a povstalecká. – B. Bystrica: Múzeum SNP, 1994. – 104 s., príl.

DRUG, Štefan: K Novomeského koncepcii SNP. – In: Literatúra a Slovenské národné povstanie. – B. Bystrica: Lit. a hud. múzeum, 1994. – S. 15 – 21.

FREMAL, Karol – MASÁR, Rudolf – TAKÁČ, Ladislav: Slovenské národné povstanie 1944 – 1994: Odboj a SNP v obciach Dolné Vestenice, Horné Vestenice, Hradište, Nitrianske Sučany, Nitrica, Skačany, Uhrovec /1939 – 1945/. – Prievidza – Topoľčany: OV SZPB, 1994. – 202 s.

CHŇOUPEK, Bohuš: Biele miesta. – Bratislava 1998.

CHOVAN, Július: Ozbroyení vysokoškooláci v Povstaní. – Bratislava: NVK International, 1995. – 153 s.

JABLONICKÝ, Jozef: Povstanie bez legiend. – Bratislava: Obzor, 1990. – 356 s.

JANOTKOVÁ, Zita: Po stopách a historických pamiatkach SNP v okresoch Banská Bystrica a Brezno. – B. m.: Simpess & G. T. Press, 1999. – 189 s.

KMEŤ, Ladislav: Povstalecké pancierové vlaky. – Zvolen: EM Design, 1999. – 126 s.

NAŠE povstanie. / Kol. aut., ed. V. Babnič – B. Bystrica: Vidas, 1999. – 131 s.

NEZODPOVEDANÉ otázky: K spochybňovaniu odboja a SNP v našich národných dejinách: Materiály zo seminára s medzinárodnou účasťou Banská Bystrica, Múzeum SNP 24. – 25. septembra 1996. / Zost. Dušan Halaj, Dezider Tóth – Bratislava: Peter Juriga, 1997. – 211 s.

PÄŤDESIATE výročie Slovenského národného povstania: Študenti verní demokracii a slobode. – Bratislava: SZPB, 1994. – 31 s.

PODIEL slovenských národohospodárov na príprave SNP: Materiály z odborného historického seminára – Múzeum SNP, Banská Bystrica, 18. 6. 1999. / Zost. D. Tóth – B. Bystrica: Adade, 1999. – 94 s.

POVAŽSKÝ, Jozef: Koniec legendy o misii generála Paula von Otta. – Martin 1996. – 102 s.

RÁKAY, Anton: Dvojité stredová čiara. – Bratislava: Profis, 1995. – 156 s. /študenti v SNP/

SNP 1944 – vstup Slovenska do demokratickej Európy: Zborník vystúpení z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP / Zost. D. Tóth, K. Kováčiková – B. Bystrica: Adade, 1999. – 499 s. – *Zavacká, K.*: Význam SNP pre zahraničnú politiku SR v súčasnosti, s. 20 – 24; *Zvrškovec, B.*: SNP – záruka demokratickej štátnosti na Slovensku, s. 25 – 30; *Mešťan, P.*: Odhalená logika našich dejín (k vzťahu 14. marec 1939 a SNP), s. 31 – 36; *Hrnko, A.*: Slovensko a Nemecko – vývin satelitného vzťahu 1939 – 1943, s. 37 – 49; *Gronsky, K.*: Zločinný spôsob vedenia vojny nacistického Nemecka, s. 50 – 63; *Bystrický, J.*: K otázke vojenskej pomoci západných spojencov SNP, s. 64 – 80; *Ivaničková, E.*: Veľká Británia a slovenský odboj, s. 81 – 91; *Fabricius, M.*: Hospodárstvo vojnovej Slovenskej republiky a SNP, s. 92 – 98; *Čambel, S.*: Povstalecký agrárny program a spory o jeho koncepciu, s. 99 – 108; *Šimunič, P.*: Slovensko v druhej svetovej vojne – vojenské predpoklady Slovenského národného povstania, s. 109 – 121; *Viest, I. M.*: Rozpomienky na strýka Ruda a Slovenské národné povstanie, s. 122 – 128; *Kamenec, I.*: Civilný život a každodenný občiansky život, s. 129 – 144; *Baranová, D.*: Evanjelická cirkev a. v. v protifašistickom odboji na Slovensku, s. 145 – 154; *Stanislav, J.*: Sovietsky vzdušný most a SNP, s. 155 – 184; *Suško, L.*: Nacistický pohľad na Slovensko v lete a na jeseň 1944, s. 185 – 190; *Schönherr, K.*: Potlačenie SNP nemeckou Ríšou na jeseň 1944, s. 191 – 202; *Vaněk, O.*: K prechodu 1. československej armády na Slovensku na partizánsky spôsob boja, s. 203 – 211; *Cséfalvay, F.*: O takzvanom druhom období SNP, s. 212 – 218; *Drori-Ernstová, E.*: V službách 6. partizánskeho oddielu Za slobodu Slovanov, s. 219 – 222; *Rjabčuk, V. D.*: Osudy priamych účastníkov SNP a ruských vojakov, ktorí sa zúčastnili KDO spoločne s 1. čs. armádnym zborom, s. 223 – 228; *Němeček, J.*: Sovětský svaz a osvobození Československa 1944 – 1945, s. 234 – 247; *Halaj, D.*: Medzinárodný rozmer SNP – súčasný stav, možnosti a perspektívy výskumu, s. 248 – 253; *Zudová-Lešková, Z.*: Česi a Slovenské národné povstanie, s. 254 – 264; *Nir, A.*: Slovenskí Židia v odboji a Slovenskom národnom povstaní, s. 265 – 274; *István, J.*: Účasť Maďarov v Slovenskom národnom povstaní a v partizánskych bojoch, s. 275 – 289; *Nowak, E.*: Slovenskí povstalci v táboroch Wehrmachtu pre vojnových zajatcov na území dnešného Poľska (1944 – 1945), s. 304 – 314; *Vondrášek, V.*: Mladá ľudácka generace a její aktivity v letech 1945 – 1949, s. 315 – 335; *Jablonický, J.*: Povojuvé osu-

dy povstalcov, s. 336 – 340; *Pešek, J.*: Účastníci SNP v povojnovom (1945) a pofebruárovom (1948) bezpečnostnom aparáte, s. 341 – 349; *Vilhan, M.*: Postoje katolíckej cirkvi na Slovensku k politickým režimom v rokoch 1939 – 1951, s. 384 – 405; *Kováčiková, K.*: Ľudské straty a obeť obyvateľov Slovenska v rokoch 2. svetovej vojny – projekt a súčasný stav výskumu, s. 417 – 419; *Vimmer, P.*: Dokumenty o SNP v archívoch Kyjeva, s. 420 – 427; *Suchoňski, A.*: Slovenské povstanie v zahraničných učebniciach dejepisu, s. 428 – 433; *Fremal, K.*: Obraz Slovákov a dejiny Slovenska v rokoch 1938 – 1945 v súčasných učebniciach dejepisu okolitých štátov, s. 434 – 444; *Korim, V.*: Závěry a cíle výučby dejín o Slovensku v rokoch 1938 – 1945 a historické vedomie mladej generácie, s. 445 – 452; *Majewski, S.*: List riaditeľovi Múzea SNP, s. 453; *Švanda, P.*: Miesto 1. čs. samostatného stihacieho leteckého pluku v SNP, s. 455 – 462; *Šmihula, V.*: Postoj evanjelickej cirkvi k vojnovému Slovenskému štátu, s. 463 – 467.

SNP V PAMÁTI národa: Materiály z vedeckej konferencie k 50. výročiu SNP. Donovaly 26. – 25. apríla 1994. / Zost. L. Takáč – Bratislava: NVK International, 1994. – 388 s. – *Stříbrný, J.*: Rezistencia a válka v paměti současné české společnosti, s. 45 – 50; *Takáč, L. – Gajdoš, M.*: Rezistencia a vojnové roky v pamäti slovenského národa, s. 70 – 83; *Jablonický, J.*: Slovenské národné povstanie v historiografii v rokoch totality, s. 86 – 100; *Lipták, L.*: Charakter druhej svetovej vojny a SNP, s. 101 – 109; *Korček, J.*: Politický systém Slovenskej republiky v rokoch 1943 – 1944, s. 110 – 134; *Kamenec, I.*: Konceptie a cíle protifašistického odboja na Slovensku, s. 135 – 148; *Štefanský, V.*: Ozbrojené povstanie: plány a realita, s. 149 – 155; *Beňa, J.*: Národné a štátoprávne požiadavky v odboji a v SNP, s. 156 – 175; *Dobriková, M.*: Politicko-mocenské dôsledky Povstania, s. 176 – 183; *Fremal, K.*: Slovenská spoločnosť, odboj a SNP, s. 184 – 196; *Stanislav, J.*: Represálie v zime 1944 – 1945, s. 197 – 216; *Bystrický, J.*: Slováci v československom zahraničnom vojenskom odboji, s. 217 – 234; *Ličko M.*: Západné veľmoci a SNP, s. 235 – 248; *Halaj, D.*: SNP a európska rezistencia, s. 249 – 271; *Draxler, V.*: Povstalecké rozhlasové vysielanie, s. 272 – 286; *Rychlík, J.*: Slovenské národní povstání a česko-slovenské vzťahy, s. 288 – 297; *Valenta, J.*: Dvě povstání v létě 1944 – Varšava a Slovensko, s. 298 – 303; *Orski, M.*: Preprava slovenských povstalcov do koncentračného tábora Stutthof a iných táborov na Gdanskom prímorí (november 1944 – máj 1945), s. 304 – 319; *Kovač, A.*: Zakarpatskí Rusíni – Ukrajinci a povstanie, s. 320 – 324; Nečas, C.: Terorizovaný Romů od srpna 1944 do března 1945, s. 325 – 326; *Kužel-Znievčan, V.*: História SNP z pohľadu účastníka, s. 328 – 331; *Prečan, V.*: Občianska statočnosť v dejepisectve, s. 332 – 336; *Gebhart, J.*: Česká společnost a evropská povstání v roce 1944, s. 337 – 341; *Kázmerová, L.*: Školská politika slovenského štátu a Slovenské národné povstanie, s. 342 – 346; *Zavacká, K.*: Mládež v niektorých právnych normách slovenského štátu v rokoch 1943 – 1944, s. 347 – 352; *Korim, V.*: Základná profilácia ilegálneho odboja, s. 353 – 358; *Draxler, V.*: Diskusný príspevok na konferencii o SNP na Donovaloch, s. 359 – 360; *Kokoška, S.*: Americké dodávky zbraní Slovenskému národnému povstání, s. 361 – 371; *Lipták, L.*: Záverečné slovo, s. 372 – 375.

STANISLAV, Ján: Letectvo v prípravách na ozbrojené vystúpenie a jeho účasť v SNP. – Bratislava: Veda, 1996. – 302 s.

VNUK, František: Neuveriteľné sprisahanie. – 2. vyd. – Trenčín: Ivan Štelcer, 1993. – 194 s.

VOJENSKÉ aspekty Slovenského národného povstania: Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23. – 24. 8. 1994 / Zost. J. Korček – Žilina: VHÚ, 1994. – 222 s. – *Šimunič, P.*: Slovenská armáda v kontexte II. svetovej vojny a predpoklady povstania, s. 14 – 26; *Bystrický, J.*: Plány československého MNO v Londýne na využitie slovenskej armády v ozbrojenom povstaní, s. 27 – 43; *Štefanský, V.*: Vojenskopolitické súvislosti vývoja povstaleckej armády, s. 44 – 51; *Pivovarci, J.*: Výzbroj a SNP. (Strata protiletadlového delostrelectva na západnom Slovensku na začiatku povstania a jej základné príčiny.), s. 52 – 59; *Chytka, S. V.*: K otázke výroby delostreleckých lafet v Ružomberku pred SNP, s. 60 – 67; *Kamenec, I.*: Zbrojná výroba v čase Slovenského národného povstania, s. 68 – 74; *Šimunič, P.*: Nevyhnutnosť improvizácií a zvláštností bojového nasadenia 1. ČSA na Slovensku, s. 75 – 85; *Cséfalvay, F.*: Konceptia partizánskej činnosti na Slovensku – plány a skutočnosť, s. 86 – 95; *Aubagnac, G.*: Francúzi kapitána Georgesa de Lannuriena sa zapájajú do povstania slovenského ľudu, s. 96 – 102; *Vimmer, P.*: Organizačné formy partizánskych jednotiek na Slovensku počas Slovenského národného povstania, s. 103 – 115; *Stanislav, J. V.*: Vojenské projekty povstania a sovietske postoje k nim, s. 116 – 131; *Zudová-Lešková, Z.*: Postoj britskej SOE k Slovenskému národnému povstaniu, s. 132 – 145; *Korček, J.*: Protipovstalecká aktivita ľudáckych a nemeckých okupačných síl (september – október 1944), s. 146 – 170; *Vaněk, O.*: Prechod jednotiek 1. československej armády na Slovensku na partizánsky spôsob boja, s. 171 – 179; *Kužel-Znievčan, V.*: K nástupu povstaleckej ar-

mády do hôr a jej prechodu na partizánsky spôsob boja, s. 180 – 184; *Kollár, P.*: Účastníci Slovenského národného povstania v nemeckých zajateckých táboroch, s. 185 – 200; *Havlíček, J.*: Slovenské národné povstanie ako východisko budovania povojnovej československej brannej moci na Slovensku, s. 201 – 207.

50. VÝROČIE Slovenského národného povstania: Zborník príspevkov zo seminára. – Lipt. Mikuláš: VA SNP, 1994. – 192 s. – *Korim, V.*: Aktuálne otázky historiografie protifašistického odboja na Slovensku v súčasnosti, s. 9 – 26; *Šimunič, P.*: Niektoré východiská a formy súčasných pokusov o zatracovanie SNP, s. 27 – 32; *Fremal, K.*: Nekomunistický odboj v Liptove v rokoch 1939 – 1944, s. 33 – 54; *Vaněk, O.*: Občiansky a vojenský protifašistický odboj v Liptove pred SNP, s. 55 – 72; *Šimunič, P.*: K niektorým otázkam vojenských príprav SNP na Liptove, s. 73 – 84; *Stanislav, J.*: Cesty leteckého parku Mokrad' z ilegality do povstania, s. 85 – 122; *Chytka, S.*: Úvaha o začiatku SNP, s. 123 – 132; *Chytka, S.* – *Vališ, Z.*: K hodnoteniu slovenského štátu, jeho právnych základov a k niektorým súčasným výkladom, s. 140 – 170; *Dammer, Č.*: Zneužitie psychologických poznatkov proti človeku, s. 171 – 180; *Oberuč, J.*: Slovenské národné povstanie – významný prostriedok vlasteneckej výchovy, s. 181 – 192.

ZBORNÍK k 50. výročiu Slovenského národného povstania. / Ved. red. K. Fremal – Banská Bystrica: Univerzita M. Bela, 1994. – 111 s. – *Alberty, J.*: Slovenské národné povstanie – ako som ho prežil, vnímal a vnímam, s. 7 – 37; *Varinský, V.*: Nútené práce za Slovenského štátu so zreteľom na ich vývoj v povojnovom období, s. 39 – 52; *Fremal, K.*: Charakteristika nekomunistického odboja na strednom Slovensku v rokoch 1939 – 1944, s. 53 – 66; *Martuliak, P.*: Roľnícke družstvá v Slovenskej republike a ich podiel na SNP, s. 67 – 82; *Matejkin, S.*: Prvé pokusy o formovanie programových zásad Demokratickej strany, s. 83 – 86; *Ušiak, P.*: K činnosti U. S. Air Force nad územím Slovenska počas II. svetovej vojny, s. 87 – 92; *Štilla, M.*: Druhá etapa bojovej činnosti parabrígy v horách, s. 93 – 109.

ZBORNÍK príspevkov zo seminára k SNP pre učiteľov základných a stredných škôl východného Slovenska. / Zost. M. Murcko – Prešov: Metodické centrum, 1997. – 75 s.

*** ŠTÚDIE, STATE, ČLÁNKY

CAMBEL, Samuel: Hospodárska a sociálna politika SNR v Slovenskom národnom povstaní. – In: Politické vedy. – Roč. 2, č. 1 (1999), s. 80 – 99.

DOBŘÍKOVÁ, Mária: Prvý deň po ... Slovensko v protihitlerovskej koalícii. – In: Historická revue. – Roč. 5, č. 6 (1994), s. 20 – 21.

FRANCÚZSKE posolstvo Povstaniu. – In: Historická revue. – Roč. 5, č. 7 (1994), s. 28.

HALAJ, Dušan: Prípravy a prvé dni povstania v Žiline. – In: Vojenská história. – Roč. 3, č. 1 (1999), s. 76 – 91.

IVANIČKOVÁ, Edita: Uvoľnili priester Stalinovi: SNP a britská politika. – In: Historická revue. – Roč. 5, č. 5 (1994), s. 18 – 19.

JABLONICKÝ, Jozef: Neúspešná misia v Moskve. 1. – 3. – In: Historie a vojenství. – Roč. 39, č. 2 – 4 (1990), s. 26 – 45, 22 – 45, 23 – 47.

KORČEK, Ján – BYSTRICKÝ, Jozef: Slovenské národné povstanie v európskej rezistencii. – In: Vojenské obzory – H. – Roč. 3 (1996), s. 96 – 110.

KORENÝ, Ján: Poštová prevádzka a spoje na povstaleckom území roku 1944. – In: Apológia. – Roč. 2, č. 11 (1994), s. 24 – 25.

KORIM, Vojtech: Protifašistický odboj a SNP ako didaktický fenomén. – In: Zborník z celoslov. konf. o vyučovaní dejepisu. – B. Bystrica: Metodické centrum, 1995. – S. 49 – 54.

LIPTÁK, Ľubomír: Pamätníky a pamäť povstania roku 1944 na Slovensku. – In: Historický časopis. – Roč. 43, č. 2 (1995), s. 363 – 369.

PELDA, Vladimír: Idea česko-slovenská a Slovenské národné povstanie. – In: Idea Československa a střední Evropa. – Brno: Doplněk, 1994. – S. 93 – 96.

PETER, Jaroslav: SNP – významná udalosť v histórii Slovenska. – In: Vlastenecká a etická výchova vojakov ZS. – Roč. 3, č. 2 (1995), s. 59 – 62.

PIVOVARČI, Ján: SNP – víťazná národnooslobodzovacia vojna Slovákov proti fašizmu v rámci druhej svetovej vojny. – In: Vojenská história. – Roč. 3, č. 1 (1999), s. 28 – 40.

- PIVOVARČI, Ján:** Strategické plány na záchranu Slovenska. – In: *Apológia*. – Roč. 2, č. 12 (1994), s. 25 – 28.
- PREČAN, Vilém:** K problematice Slovenského povstání v roce 1944. – In: *Fragment K*. – Roč. 4, č. 1 (1990), s. 108 – 127.
- STANISLAV, Ján:** Vojenské projekty povstania a sovietske postoje k nim. – In: *Historie a vojenství*. – Roč. 43, č. 4 (1994), s. 50 – 94.
- SUŠKO, Ladislav:** Obsadenie Slovenska – posledná fáza nacistického ovládania Slovenska. – In: *Archeológia – história – geografia*. – Nitra: Archeolog. ústav SAV – Katedra histórie PF – Katedra geografie PF, 1991. – S. 63 – 83.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** Aké si teda bolo SNP? Donedávna len slávne a oplyvané hrdosťou, avšak v poslednej dobe často aj zatracované. – In: *Apológia*. – Roč. 2, č. 8 (1994), s. 4 – 5.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** Povstalecká Slovenská národná rada. – In: *Slovenské národné rady / Zost. M. Pekník* – Bratislava: NLC, 1998. – S. 91 – 117.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** Povstalecká slovenská národná rada. – In: *Národná rada v kontexte slovenských dejín. 150. výročie vzniku prvej SNR.* / Ed. J. Žatkuliak – Bratislava: NR SR – SHS pri SAV, 1999. – S. 99 – 111.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** The Slovak National Uprising. – In: *Slovakia*. – č. 8 (1994), s. 40 – 43.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** Vojenské aspekty prípravy a priebehu SNP. – In: *Armáda SR*. – Roč. 3, č. 2 (1995), s. 33 – 39.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** Vojensko-politické aspekty Slovenského národného povstania. – In: *Spoločnosť, armáda, osobnosť*. – Roč. 7, č. 2 (2000), s. 67 – 72.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** Významné osobnosti vojenských dejín Slovenského národného povstania. – In: *Lektorské listy*. – Bratislava: ÚV SZPB, 1991. – S. 19 – 36.
- ŠMIHULA, Vladislav:** Čatloš a Povstanie: V Londýne odmietali, v Moskve mlčali. – In: *Historická revue*. – Roč. 5, č. 7 (1994), s. 19 – 20.
- VALIŠ, Zdeněk:** Mise ze Slovenska do Sovětského svazu 1944. – In: *Historie a vojenství*. – Roč. 40, č. 2 (1991), s. 143 – 159.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica:** Príspevok k účasti Židov v protinacistickom odboji na Slovensku a v Slovenskom národnom povstaní. I. – II. – In: *Střední Evropa*. – Roč. 13, č. 71, 72/73 (1997), s. 93 – 103, 190 – 208.

* * * *MEMOÁRE, DENNÍKY, SVEDECTVÁ*

- ALBERTY, Július:** Slovenské národné povstanie – ako som ho prežil, vnímal a vnímam. – In: *Obzor Gemera-Malohontu*. – Roč. 25, č. 2 (1996), s. 49 – 58.
- BEŇO, Ladislav:** *Návraty*. – Bratislava: Domov 1994. – 270 s.
- BZDÚŠEK, J. – BARAN, J.:** *Spomienky na Slovenské národné povstanie v Podbradlianskom kraji. – Brezová pod Bradlom: ZO SZPB, 1995. – 108 s.*
- ČAS vzdoru:** *Spomienky na Slovenské národné povstanie pod Jankovým vrškom / Zost. L. Takáč, R. Masár – Dolné Vestenice – Prievidza – Topoľčany: ZO SZPB – OV SZPB – OV SZPB, 1996. – 306 s.*
- KÁLLAY, Karol – MINÁČ, Vladimír:** *Spomienky na Slovenské národné povstanie. – Bratislava: NVK International, 1994. – 128 s.*
- KARVAŠ, Imrich:** *Moje pamäti: (V pazúroch gestapa.) – Bratislava: NVK International, 1994.*
- MIKULA, Ján:** „Povstanie“ s legendou. – Trenčín: Ivan Štelcer, /1997/. – 24 s.
- MINÁČ, Vladimír – KÁLLAY, Karol:** *Spomienky na Slovenské národné povstanie: August 1944. – Bratislava: MK SR, 1994. – 128 s.*
- PRIDALA, Michal:** *Z memoárov XX. storočia: Malé letecké epilógy. – Bratislava: ARS Stigmy, 1994. – 104 s.*
- PŘIKRYL, Vladimír:** *Za vlády tmy. – Praha: Naše vojsko, 1994.*
- SNP 1944 – 1994 (Ročenka) / Zost. M. Pivoarčí** – Bratislava: SZPB, 1994. – 160 s.
- ŠTETKOVÁ, Viera:** *Povstalecký denník: Zápisky zo SNP 1944 – 1945. – Bratislava: JM Press, 1997.*
- TAKÁČ, Ladislav:** *Poslanie. – B. Bystrica: Agent M. O. Enterprice, 1993. – 132 s.*

- URSÍNY, Ján:** Spomienky na Slovenské národné povstanie. – Lipt. Mikuláš: Tranoscius, 1994. – 124 s.
- ŽIKEŠ, Vladimír:** Slovenské povstání bez mýtů a legend. – Praha: Univerzum, 1990. – 119 s.

PARTIZÁNI V SNP

- PAŽUROVÁ, Elena:** Vznik a činnosť I. československej partizánskej brigády J. V. Stalina. /2./ – In: Zborník Múzea SNP 15. – Martin: Osveta, 1990. – S. 34 – 57.
- RODÁK, Jozef:** Horúca jeseň a leto na východnom Slovensku roku 1944. – In: Apológia. – Roč. 2, č. 10 (1994), s. 25 – 28.
- TAKÁČ, Ladislav:** Jednotky 1. československej partizánskej brigády Stalin v obrane Turca. – In: Stredné Slovensko 9. Spoločenské vedy, 1990. – S. 94 – m 114.
- TOMAŠULA, Milan:** Vtedy pod Javorinou. – Bratislava: M. Tomašula, 1995. – 145 s.

POVSTALECKÁ ARMÁDA

** * * KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE*

- Dôstojníci a štáby povstaleckej armády:** Organizačná štruktúra 1. československej armády na Slovensku. – B. Bystrica: Enterprise, 1994. – 230 s.
- KUBICA, Belo:** Letectvo v SNP: Pamäti. – Bratislava: NVK International, 1994. – 132 s.
- NOSKO, Július:** Takto bojovala povstalecká armáda. – Bratislava: NVK International, 1994. – 230 s.
- ŠOLC, Jiří:** Padáky nad Slovenskom: 2. československá samostatná paradesantní brigáda v SSSR. – Praha: Ares – Corona, 1997. – 194 s., príl.
- VANĚK, Oldřich:** Nesklonené hlavne: Protiletadloví delostrelci v SNP. – Lipt. Mikuláš: VA SNP, 1996. – 123 s.
- VANĚK, Oldřich:** Prechod 1. československej armády na Slovensku k partizánskemu spôsobu boja. – Lipt. Mikuláš: VA, 1999. – 111 s.

** * * ŠTÚDIE, STATE*

- BOSÁK, Pavel:** Organizácia 1. československej armády na Slovensku. (Z jej bojovej a zabezpečovacej činnosti počas Slovenského národného povstania.) – In: Stredné Slovensko 9. Spoločenské vedy, 1990. – S. 34 – 93.
- CSEĚFALVAY, František:** 1. čs. armáda na Slovensku. – In: Armáda v dejinách Slovenska. II. časť – Bratislava: OVDS, 1993. – S. 156 – 172.
- GAJDOŠ, P. – REHÁK, A. – SCHWARZ, K.:** História 2. československej samostatnej paradesantnej brigády v ZSSR. – Bratislava: SZPB, 1993. – 26 s.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** Boje povstaleckej armády a partizánov proti nemeckým vojskám na Slovensku v roku 1944. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 40 – 55.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** Slovenská armáda a Slovenské národné povstanie. – Bratislava: Metodické centrum mesta Bratislavy, 1997. – 23 s., 32 s. príl.
- ŠIMUNIČ, Pavel:** V predvečer povstania: Premeny v slovenskej armáde. – In: Historická revue. – Roč. 5, č. 6 (1994), s. 18 – 20.
- ŠTEFANSKÝ, Václav:** Armáda v Slovenskom národnom povstaní. – In: Kapitoly z vojenskej histórie Slovenska. – Trenčín: OVDS HÚ ČSA, 1991. – S. 73 – 96.
- ŠTEFANSKÝ, Václav:** 1. čs. armáda na Slovensku. – In: Lektorské listy. – Bratislava: ÚV SZPB, 1991. – S. 3 – 18.
- ŠTILLA, Miloš:** Bojovali v horách stredného Slovenska. – In: Stredné Slovensko 9. Spoločenské vedy 1990. – S. 279 – 319. /2. čs. samostatná paradesantná brigáda v ZSSR/

ZAHRANIČNÁ ÚČASŤ V SNP

* * * KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE

- BERENŠTEJN, L. J.:** Od Dnepra po Karpaty. – Bratislava: Pravda, 1990. – 331 s., príl.
ČAJAK, Ján ml.: Osud anglosaskej misie. – Bratislava: Chronos, 1994. – 103 s.
CHŇOUPEK, Bohuš: Američan v Povstaní. – Bratislava: Perex, 1994. – 186 s., /20/ s. príl.
KLOKOV, V. I.: V slovenských horách. – Bratislava: Pravda, 1990. – 285 s., príl.
LIČKO, Miroslav: USA v Banskej Bystrici – rok 1944. – 2. vyd. – Bratislava: NVK International – Múzeum SNP, 1994. – 157 s.
NEBOLÍ sme sami. – B. Bystrica: M. O. Enterprise, 1994. – 69 s., fotogr. príl.
SPOJENECKÉ misie. / Zost. Z. Zudová – B. Bystrica: Datpress, 1991. – 72 s.
WE were not alone. – B. Bystrica: M. O. Enterprise, 1994. – 70 s., fotogr. príl.

* * * ŠÚDIE, STATE, ČLÁNKY

- NAVRÁTIL, Milan:** O tragickom osude spojeneckých misií v Slovenskom národnom povstaní. – In: Obzor Gemera-Malohontu. – Roč. 24, č. 3 (1993), s. 102 – 108.
PROKŠ, Jiří: Československo medzi Východem a Západem. /Politické souvislosti pobytu americké a sovětské armády na československém území v roce 1944./ – In: Slovanský přehled. – Roč. 79, č. 3 – 4 (1993), s. 304 – 311.
STANISLAV, Ján: Mocnosti protifašistickej koalície a ozbrojený zápas v SNP. – In: Zborník Katedry histórie FHV UMB, 1997. – S. 159 – 173.
STANISLAV, Ján: Vojenskopolitické otázky spojeneckej pomoci pripravovanému povstaniu na čs. území v rokoch 1942 – 1944 do vypuknutia SNP. – In: Historický časopis. – Roč. 41, č. 2 (1993), s. 143 – 160.
SUCHÝ, Vít: Francúzi v Slovenskom národnom povstaní. – In: Armáda – Apológia. – Roč. 8, č. 8 (2000), s. 22 – 23.
UŠIAK, Peter: K činnosti U. S. Air Force nad územím Slovenska počas 2. svetovej vojny. – In: Zborník k 50. výročiu Slovenského národného povstania. – B. Bystrica: Univerzita M. Bela, 1994. – S. 87 – 92.
ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: Česi v Slovenskom národnom povstaní 1944. – In: Národ sa ubránil 1939 – 1945. – Praha: Sdružení MAC, 1995. – S. 85 – 92.
ZUDOVÁ, Zlatica: K niektorým otázkam účasti Čechov v národnooslobodzovacom boji na Slovensku a v SNP. – In: Zborník Múzea SNP 15. – Martin: Osveta, 1990. – S. 78 – 93.
ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: Podplukovník generálneho štábu Hynek Souhrada: Major dělostřelectva Jaroslav Krátký. – In: Vojenské rozhledy. – Roč. 8, č. 2 (1999), s. 168 – 172.
ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: Správa pplk. H. M. Threlfalla z rozhovoru s generálom Golianom 7. 10. 1944. – In: Historie a vojenství. – Roč. 45, č. 3 (1996), s. 125 – 138.

FAŠISTICKÉ REPRESÁLIE NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

- BARANOVÁ, Daniela:** Pred bránami pekla. – B. Bystrica: Vidas, 1996. – 96 s.
FAŠISTICKÉ represálie na Slovensku. / Zost. D. Halaj – 2. vyd. – Bratislava: Obzor, 1990. – 150 s.
HALAJ, Ján: Pripad Antek. 1. – 2. – In: Obzor Gemera. – Roč. 20, č. 4 (1989), s. 219 – 226, roč. 21, č. 1 (1990), s. 4 – 13.
MANN, Arne B.: Postavenie Rómov na Slovensku počas druhej svetovej vojny. – In: Neznámý holocaust. Příspěvky ze slavnostního odhalení pomníku romským obětem v Letech a ze semináře s mezinárodní účastí v Písku 13. 5. 1995. – Praha: Desetiletí výchovy k lidským právům v Praze – Muzeum romské kultury v Brně, 1995. – S. 57 – 63.
NEČAS, Ctibor: Terorizování slovenských Romů (1944 – 1945). – In: Sborník FF – Ostrava 139, č. 1 (1993), s. 119 – 125.
TAKÁČ, Ladislav: Nezapadnite na Telgárt. – B. Bystrica: Admini pre Múzeum SNP, 1992. – 204 s., príl.

OSLOBODZOVANIE SLOVENSKA – VŠEOBECNE

* * * KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE

NOVOTA, Mikuláš: Údery pod pás. – B. Bystrica: Mikuláš Novota, 1999. – 142 s.

PRÍSPĚVKY k dejinám oslobodenia Slovenska (50. výročie bojov o Lipt. Mikuláš): Zborník vystúpení z konferencie a seminára 20. – 21. apríla 1995. / Zost. S. Chytka – Lipt. Mikuláš: VA SNP – ÚR SZPB, 1996. – 422 s. – *Kudlička, J.*: Druhá svetová vojna, zdroj poznania a poučenia, s. 11 – 17; *Chytka, S. V.*: Oslavovať? Zabudnúť?, s. 19 – 27; *Kačík, E.*: Ochranná zmluva na Slovensku (Schutzvertrag) a bezpečnostné zložky v období neslobody 1939 – 1945 v Československu, s. 29 – 40; *Pauliak, E.*: Oslobodenie Slovenska v rokoch 1944 – 1945, s. 41 – 50; *Mohorita, V.*: Oslobodenie okresu Svidník, s. 51 – 57; *Terek, Š.*: Oslobodzovacie boje vojsk 4. ukrajinského frontu v okrese Humenné (8. septembra – 28. novembra 1944), s. 59 – 69; *Rodák, J.*: Vojenko-politická situácia v čs. armádnom zbore počas obranných bojov na Ondave (november 1944 – január 1945), s. 71 – 86; *Džupa, K.*: Oslobodenie okresu Michalovce a podiel občanov na bojoch pri Liptovskom Mikuláši, s. 97 – 116; *Žadanský, J.* – *Žadanská, A.*: Boje na dargovsko-košickom smere (november 1944 – január 1945), s. 117 – 138; *Tabiš, J.*: Spomienky na bojovú činnosť v rokoch 1944 – 1945 v bojových jednotkách 1. čs. armádneho zboru, s. 139 – 152; *Vališ, Z.*: Hloubkový průzkum československé vojenskej jednotky v SSSR, s. 153 – 209; *Labuda, E.* – *Cirbus, J.*: Oslobodenie okresu Spišská Nová Ves, s. 211 – 221; *Valaštek, P.*: Oslobodzovacie boje Červenej armády v okrese Stará Ľubovňa, s. 223 – 227; *Vaněk, O.*: Bojová činnosť 1. čs. armádneho zboru v ZSSR pri Liptovskom Mikuláši (január – apríl 1945), s. 235 – 268; *Jančo, J.*: Spomienky na SNP 1944 a druhú svetovú vojnu v Smrečanoch, s. 269 – 287; *Pauliak, E.*: Oslobodzovacie boje československých a sovietskych vojsk pri Liptovskom Mikuláši v roku 1945, s. 289 – 316; *Boroš, M.*: Podiel partizánov a obyvateľov na oslobodení Liptovského Hrádku, s. 317 – 327; *Petrufová, A.*: Slovenský Červený kríž v čase bojov pri Liptovskom Mikuláši, s. 337 – 344; *Tabiš, J.*: Spomienky na bojovú činnosť v rokoch 1944 – 1945 v bojových jednotkách 1. čs. armádneho zboru, s. 345 – 353; *Kovač, A.*: Vojaci a začiatok revolučnej rekonštrukcie v regióne Medzilaborce – Humenné (1944 – 1945), s. 355 – 364; *Jančo, J.*: Spomienky na SNP 1944 a druhú svetovú vojnu v Smrečanoch, s. 365 – 384; *Hospodár, V.*: K polemikám o počtoch osôb väznených v nápravno-pracovných táborech – Gulag, s. 385 – 400; *Dammer, Č.*: Strach a niektoré prejavy pohlavného pudu vo vojne, s. 401 – 411; *Oberuč, J.*: Pôsobivé využívanie tradícií – významný prostriedok výchovy vlastenectva a hrdosti na Slovensku, s. 413 – 422.

SPOMIENKOVÝ zborník rodákov – pamätníkov vojnových udalostí v Cinobani, Turíčkach a Mlázove. / Zost. Zuzana Fričová – Lučenec: Novohradské osvetové stredisko, 1998. – 95 s.

ŠOLC, Jiří: Červené baret. – Praha: Naše vojsko, 1998. – 383 s.: fotogr.

TAKÁČ, Ladislav: Komu vavríny víťazstva? – Bratislava: NVK International, 1995. – 141 s.

V BOJI za svobodu Československa. / Odp. red. F. Hrdlička – Praha: HŮ ČSA, 1990. – 63 s.

VANĚK, Oldřich: Boje pri Liptovskom Mikuláši: Zborník bojových dokumentov z roku 1945: Študijná pomôcka. – Lipt. Mikuláš: Vojenská akadémia, 1997. – 64 s.

ZÁVEREČNÁ fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska: Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25. – 26. apríla 1995 / Zost. V. Štefanský – Bratislava: VHŮ, 1996. – 232 s. – *Šimunič, P.*: Stredná Európa v závere 2. svetovej vojny, s. 15 – 24; *Bys-trický, J.*: K charakteristickým črtám bojovej činnosti pri oslobodzovaní Slovenska, s. 25 – 33; *Rotar, J.*: Boje rumunskej armády počas druhej svetovej vojny na Slovensku, s. 34 – 39; *Botoran, C.*: Politico-strategic situation of Rumania and military actions developed during the final stage of War, s. 40 – 44; *Prodan, C.*: Rumania's military effort for the battles performed on the Slovakian territory, 45 – 46; *Uj-házy, L.*: The road from Budapest to Vienna paved with the last german offensive of the Second World War, s. 47 – 58; *Korček, J.*: Ľudácky režim a ozbrojená sila 1. SR pri oslobodzovaní Slovenska v roku 1945, s. 59 – 81; *Štefanský, V.*: K niektorým otázkam riadenia partizánskej vojny počas oslobodzovania Slovenska, s. 82 – 87; *Cséfalvay, F.*: Slovenský domáci odboj po novembri 1944 a slovenská historiografia, s. 88 – 92; *Kamenec, I.*: Reagencia obyvateľov Slovenska na politické a vojenské udalosti koncom druhej svetovej vojny, s. 93 – 99; *Korček, J.*: Kontrapropaganda voči oslobodzovaniu Slovenska v roku 1945, s. 100 – 120; *Švanda, P.*: Oslobodenie Košic, s. 121 – 132; *Rodák, J.*: Organizovanie školy čs. dôstojníkov po bojoch na Dukle a ich účasť v oslobodzovacích bojoch, s. 133 – 136; *Klein, D.*: Oslobodenie Trenčianskeho okresu v apríli 1945, s. 137 – 143; *Grégr, R.*: Sovětská Dunajská flotila v bra-

tislavsko-brněnské operaci 1945, s. 144 – 147; *Slepčov, I.*: Mínové polia na východnom Slovensku, s. 148 – 149; *Rampula, O.*: Průběh frontových operací a závěrečných osvobozovacích bojů 2. světové války na Moravě a ve Slezsku, s. 150 – 155; *Kollár, P.*: Účast Slovákov v protifašistickom ozbrojenom zápase, s. 156 – 167; *Pajórek, L.*: Vybrane przykłady współdziałania polskiego i słowackiego ruchu oporu w okresie II wojny światowej, s. 168 – 173; *Němeček, J.*: Edvard Beneš a Podkarpatská Rus 1939 – 1945, s. 174 – 181; *Barnovský, M.*: Slovensko na prelome vojny a mieru, s. 182 – 188; *Havlíček, J.*: Začleňovanie armády a vojenskej správy na Slovensku do rámca česko-slovenskej brannej moci (január – máj 1945), s. 189 – 195; *Pešek, J.*: Štátbezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948), s. 196 – 212.

*** ŠTÚDIE, STATE, ČLÁNKY

BYSTRICKÝ, Jozef: Oslobodenie Slovenska /1944 – 1945/ – In: Kapitoly z vojenskej histórie Slovenska. – Trenčín: OVDS HÚ ČSA, 1991. – S. 73 – 96.

BYSTRICKÝ, Jozef: Vojenské operácie na slovenskom území v rokoch 1944 – 1945. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 5, č. 1 (1998), s. 56 – 69: mp.

KOVÁČIKOVÁ, Katarína: Ľudské straty a obeť v Liptove v záverečnej fáze 2. svetovej vojny. – In: Acta Historica Neosoliensia. Ročenka katedry histórie FHV UMB II. – B. Bystrica: FHV UMB, 1999. – S. 110 – 125.

ŠIMUNIČ, Pavel: Záver 2. svetovej vojny v Európe a Slovensko. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 7, č. 1 (2000), s. 83 – 90.

ŠTEFANSKÝ, Václav: Oslobodzovanie Slovenska. – In: Armáda SR. – Roč. 3, č. 2 (1995), s. 45 – 48.

KARPATSKO-DUKLIANSKA OPERÁCIA

CSÉFALVAY, František: Karpatsko-duklianska operácia. – In: Spoločnosť, armáda, osobnosť. – Roč. 6, č. 2 (1999), s. 61 – 64.

HUJVAN, Peter: Nikdy nezabudneme! I. (Od Kyjeva po Duklu). – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 2 (2000), s. 119 – 130.

TVARUŽEK, B.: O Karpatsko-dukelské operaci. – In: Historie a vojenství. – Roč. 40, č. 5 (1991), s. 156 – 165.

VOJENSKO-politické aspekty Karpatsko-duklianskej operácie: Zborník štúdií z vedeckej konferencie k 50. výročiu bojov o Duklu / Zost. B. Klein – Bratislava: VHÚ, 1996. – 103 s. – *Klein, B.* – *Slepčov, I.*: Vojenskohistorický význam Duklianskeho priesmyku do začiatku Karpatsko-duklianskej operácie Sovietskej armády v roku 1944, s. 7 – 17; *Šimunič, P.*: Úloha a činnosť Východoslovenskej armády v príprave obrany vo Východných Karpatoch, s. 18 – 30; *Bystrický, J.*: Karpatsko-duklianska operácia – zámery a realita, s. 31 – 46; *Cséfalvay, F.*: Partizánske hnutie na východnom Slovensku počas Karpatsko-duklianskej operácie, s. 47 – 55; *Rodák, J.*: Slovensko-poľské pohraničie v jeseni 1944, s. 56 – 62; *Stanislav, J.*: Účast' 2. čs. paradesantnej brigády v Karpatsko-duklianskej operácii a príčiny jej oneskoreného presunu na povstalecké územie, s. 63 – 85; *Slepčov, I.*: Straty 38. armády a 1. československého armádneho zboru v Karpatsko-duklianskej operácii, s. 86 – 95; *Hospodár, V.*: Neznáme kapitoly zo života príslušníkov 1. československého armádneho zboru, s. 93 – 98.

ZAHRANIČNÉ ARMÁDY PRI OSLOBODZOVANÍ SLOVENSKA

DUTU, Alesandru: Účast' rumunskej armády v oslobodzovacích operáciách na Slovensku /1944 – 1945/. – In: Vojenská história. – Roč. 2, č. 1 (1998), s. 21 – 33.

GRÉGR, René: Sovietska dunajská flotila v bratislavsko-brněnskej operácii 1945. – In: Apológia. – Roč. 2, č. 8 (1995), s. 26 – 27.

SLOVÁCI V KONCENTRAČNÝCH TÁBOROCH

- BURGER, Adolf:** Ďáblova dílna: V padčateľskom komandu koncentračného tábora Sachsenhausen. – Praha: Svoboda, 1991. – 269 s.
- GLAZAR, Richard:** Treblinka, slovo jak z detské říkanky. – Praha: Torst pre Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. – 333 s.
- GOLDHAGEN, D. Y.:** Hitlerovi ochotní katani. – Praha: Lidové noviny, 1997. – 607 s.
- HOLÝ, Dušan – NEČAS, Ctibor:** Žalující píseň, o osudu Romů v nacistických koncentračních táborech. – Brno: Ústav lid. kultury ve Strážnici, 1993. – 151 s.
- HRADSKÁ, Katarína:** Správa o továrni na smrt': Slovenskí väzni odhalili tajomstvo ríše. – In: Historická revue. – Roč. 6, č. 3 (1995), s. 33.
- KOLLÁR, Pavol:** Účastníci Slovenského národného povstania v nemeckých zajateckých táboroch. – In: Vojenské aspekty Slovenského národného povstania: Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23. – 24. 8. 1994 / Zost. J. Korček – Žilina: VHÚ, 1994. – S. 185 – 200.
- MAUTHAUSEN.** – 2. vyd. – Litomyšl: Augusta, 1996. – Nestr.
- MOULIS, Miloslav:** Neviditeľná fronta. – Praha: Naše vojsko, 1970. – 207 s.
- MOULIS, Miloslav:** Slované v nacistických koncentračních táborech. – In: Slovanský přehled. – Roč. 16, č. 1 (1992), s. 32 – 40.
- HRABOVECKÁ, Hilda:** Ruka s vytetovaným čísлом. – Bratislava: PT, 1998. – 110 s.

ŽIDOVSKÁ OTÁZKA NA SLOVENSKU

* * * DOKUMENTY

- HOFFMANN, Gabriel – HOFFMANN, Ladislav:** Katolícka cirkev a tragédia slovenských židov v dokumentoch. – Partizánske: Garmond, 1994. – 232 s.
- RIEŠENIE židovskej otázky na Slovensku 1939 – 1945:** Dokumenty I. – IV. / Zost. L. Hubenák – Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry, 1994 – 1999. – 228 s., 178 s., 242 s., 221 s.

* * * KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE

- AUGUSTÍN, Milan:** Hľadanie vzťahov. – Bratislava: Národné literárne centrum, 1997. – 189 s.
- AUGUSTÍN, Milan:** Krátke dejiny Židov na Slovensku. – Bratislava: SNM – Odd. žid. kultúry, 1993. – 106 s.
- BENYOVSZKY, Karl – GRÜNSFELD, Joseph Jun:** Obrázky z Prešporského geta. – Bratislava: SNM, 1993. – 189 s.
- BÜCHLER, R. – FABIANOVÁ, Gita – MIČEV, Stanislav:** Slovenskí Židia: Fragmenty z dejín židovstva na Slovensku. – B. Bystrica, Múzeum SNP, 1991. – 57 s.
- HOENSCH, Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Ľubomír:** Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku. – Bratislava: Veda, 1999. – 211 s.
- HRADSKÁ, Katarína:** Prípád Dieter Wisliceny: Nacistickí poradcovia a židovská otázka na Slovensku. – Bratislava: Academic Electronic Press, 1999. – 133 s., príl.
- KAMENEC, Ivan:** Po stopách tragédie. – Bratislava: Archa, 1991. – 285 s.
- KÓNYA, Peter:** Dejiny Židov na východnom Slovensku v kontexte celoeurópskeho vývinu. – Prešov: Metodické centrum, 1997. – 78 s.
- KÓNYA, Peter:** Stručné dejiny prešovských Židov. – Prešov 1995. – 120 s.
- KOŠICE a deportácie Židov v roku 1944:** Zborník príspevkov z odborného seminára k 50. výročiu deportácií z Košíc: 19. máj 1994. / Zost. A. Jurová, P. Šalamon – Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1994. – 177 s. – *Kamenec, I.:* Vyústenie „konečného riešenia“ židovskej otázky na Slovensku, s. 9 – 22; *Zavacká, K.:* Vývin právneho vedomia na Slovensku v rokoch 1939 – 1942, s. 23 – 28; *Mosný, P.:*

K právnemu vymedzeniu pojmu Žid v zákonodárstve slovenského štátu, s. 29 – 36; *Potemra, M.*: Židovská otázka v Košiciach v rokoch 1938 – 1944, s. 37 – 51; *Tajták, L.*: K niektorým otázkam dejín židov na Slovensku, s. 52 – 61; *Sulaček, J.*: Tragické osudy židovského obyvateľstva na východnom Slovensku v roku 1944, s. 62 – 84; *Šalomon, P.*: Demografický vývoj Židov v Košiciach v rokoch 1841 – 1944, s. 85 – 92; *Kovács, É.*: Politická mnohofarebnosť košického židovstva medzi dvomi vojnami, s. 93 – 105; *Eliáš, Š.*: Tragédia košických Židov v rámci rasovej perzekúcie v rokoch 1938 – 1945, s. 107 – 128; *Kovač, A.*: Slovenská Sloboda o deportáciách Židov v roku 1944, s. 129 – 133; *Konečný, S.*: K niektorým zdrojom antisemitizmu a jeho ideologickým aspektom, s. 134 – 142; *Vrana, V.*: Náčrt historického pohľadu na príčiny deportácie Židov na európskom kontinente, s. 143 – 147; *Olejník, M.*: Holocaust – jeho príčiny a charakter, s. 148 – 154.

LIPSCHER, Ladislav: Židia v slovenskom štáte 1939 – 1945. – B. m.: Print-servis, 1992. – 254 s.

MEŠŤAN, Pavol: Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí. – Bratislava: SNM židovskej kultúry, 1999 – 2000. – 2. zv.

NA KRÍŽOVATCE kultur: Historie československých Židů. – Wo sich Kulturen begegnen: Die Geschichte der tschechoslowakischen Juden. – Praha: Mladá fronta, 1992. – 224 s.

NIŽŤANSKÝ, Eduard: Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. – Prešov: Universum, 1999. – 293 s.

PREŽILI holocaust. / Zost. P. Salner – Bratislava: Veda – Ústav etnológie SAV, 1997. – 684 s.

THE TRAGEDY of Slovak Jews: Proceedings of the International Symposium B. Bystrica 25th to 27th March 1992. / Ed. D. Tóth – Banská Bystrica: DATEI, 1992. – 328 s., fotogr. príl.

TRAGÉDIA slovenských Židov: Materiály z medzinárodného sympózia B. Bystrica 25. – 27. marca 1992. / Zost. D. Tóth – Banská Bystrica: DATEI, 1992. – 328 s., fotogr. príl. – *Büchler, R.*: Židovská komunita na Slovensku pred druhou svetovou vojnou, s. 5 – 26, *Nir, A.*: Sionistická organizácia, mládežnícke hnutia a emigrácia do Palestíny v rokoch 1918 – 1945, s. 27 – 44, *Bauer, J.*: Tragédie slovenských Židů v rámci nacistické politiky vŕči Židům v Evropě vŕbec, s. 45 – 58, *Zavacká, K.*: Protižidovské zákonodarstvo slovenského štátu, s. 59 – 76, *Kamenec, I.*: Deportácie židovských občanov zo Slovenska roku 1942, s. 77 – 100, *Fatranová, G.*: Boj židov o prežitie v dobe holocaustu, s. 101 – 119, *Jelinek, Y.*: Katolícka cirkev a Židia na Slovensku v období jar 1942 – jar 1944, s. 121 – 137, *Kladivová, V.*: Osudy židovských transportů ze Slovenska v Osvětími, s. 139 – 166, *Kárný, M.*: Historie osvětímské zprávy Wetzlera a Vrby, s. 167 – 186, *Korček, J.*: K otázke rasovej perzekúcie v období 1943 – 1944, s. 187 – 193, *Stanislav, J.* – *Mičev, S.*: Protižidovské represálie na Slovensku od septembra 1944 do apríla 1945, s. 195 – 233, *Rychlík, J.*: Postavení slovenských Židů v Protektorátě Čechy a Morava, s. 235 – 246, *Špitzer, J.*: Možnosti odporu a odboja Židov v rokoch 1939 – 1945, s. 247 – 289, *Kulka, E.*: Úsilí židovských uprchlíků zastavit Šóá v Osvětími, s. 291 – 306, *Schwalbová, M.*: Slovenské židovky v Osvienčime, s. 307 – 315.

ŽIDIA v Bratislave. / Zost. P. Salner – Bratislava: Inštitút judaistiky FFUK, 1997. – 118 s.

* * * ŠTÚDIE, STATE

CAMBEL, Samuel: Arizácia a ďalšie zmeny v pozemkovej držbe na Slovensku do leta 1944. – In: Historický časopis. – Roč. 43, č. 1 (1995), s. 69 – 88.

FATRAN, G.: Die Deportation der Juden aus der Slowakei 1944 – 1945. – In: Bohemia. – Roč. 37, č. 1 (1996), s. 98 – 119.

FATRANOVÁ, Gita: K deportáciám slovenských Židov v roku 1942. – In: Střední Evropa. – Roč. 10, č. 43 (1994), s. 115 – 125.

GRÉBERT, Arvéd L.: Andrej Hlinka a Židia. – In: Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách. Zborník prednášok z vedeckého sympózia. Bratislava 20. 9. 1991. / Zost. F. Bielik, Š. Borovský – Bratislava: DaVel pre MSÚ v Ružomberku, 1991. – S. 104 – 107.

HRADSKÁ, Katarína: Deportácie slovenských Židov v rokoch 1944 – 1945 so zreteľom na transporty do Terezína. – In: Historický časopis. – Roč. 45, č. 3 (1997), s. 455 – 471.

HRADSKÁ, Katarína: Predhistória slovenských transportov do Terezína. – In: Terezínske studie a dokumenty 1996. – Praha: Nadace Terezínská iniciativa – Academia, 1996. – S. 84 – 98.

HRADSKÁ, Katarína: Slovenský štát a holocaust. – In: Velké dějiny, malý národ: O dnešní české státnosti a současném odkazu velkých dějin zemí České koruny a Československé republiky. – Praha: Vyd. Český spisovatel, 1995. – S. 154 – 165.

JABLONICKÝ, Jozef: Židia v rezistencii na Slovensku. – In: Aktuálne otázky histórie. Zborník prednášok. – B. Bystrica: Metodické centrum, 1992. – S. 109 – 119.

KAMENEC, Ivan: Holocaust na Slovensku – porovnanie osudov rómskych a židovských obyvateľov. – In: Neznámy holocaust. Príspevky ze slavnostního odhalení pomníku romským obětem v Letech a ze semináře s mezinárodní účastí v Písku 13. 5. 1995. – Praha: Desetiletí výchovy k lidským právům v Praze – Muzeum romské kultury v Brně, 1995. – S. 64 – 70.

KAMENEC, Ivan: Protižidovský pogrom v Topoľčanoch v septembri 1945. – In: Acta contemporanea: K päťadesiatinám Viléma Prečana. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. – S. 80 – 94.

KAMENEC, Ivan: Riešenie židovskej otázky v prvom období Slovenskej republiky (roky 1939 – 1940). – In: Mezinárodní vědecká konference. Akce Nisko v historii „konečného řešení“ židovské otázky k 5. výročí první hromadné deportace evropských Židů: Sborník referátů. – Ostrava: Rondo, 1995. – S. 183 – 190.

KAMENEC, Ivan: Židovská otázka na Slovensku v čase druhej svetovej vojny. – In: Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, českých zemiach a na Slovensku. – Bratislava: Veda, 1999. – S. 139 – 146.

KAMENEC, Ivan: Židovská otázka na Slovensku v čase druhej svetovej vojny. – In: Aktuálne otázky histórie 2. Zborník prednášok. – B. Bystrica: Metodické centrum, 1993. – S. 52 – 63.

KÁRNÝ, Miroslav: Lidské ztráty československých židů v letech 1938 – 1945. – In: Čs. časopis historický. – Roč. 3, č. 3 (1991), s. 410 – 420.

KURUC, František: Vatikán, Slovenský štát a Židia. – In: Střední Evropa. – Roč. 6, č. 15 (1990), s. 52 – 69.

MLYNÁRIK, Ján: Vatikán a genocída slovenských Židov. – In: Střední Evropa. – Roč. 7, č. 21 (1991), s. 135 – 148.

MOULIS, Miloslav: Přesuny obyvatelstva v Evropě 1938 – 1948. – In: Historie a vojenství. – Roč. 41, č. 5 (1992), s. 44 – 65.

MURCKO, M. Postavenie Rusínov-Ukrajincov a osudy Židov v okrese Stará Lubovňa v rokoch 1938 – 1945. – In: Spiš v kontinuite času. – Prešov – Bratislava – Wien: UPJŠ-ÖOSI, 1995. – S. 197 – 205.

NĚMEC, Petr: Nové práce k historii československých Židů ve 20. století. – In: Český časopis historický. – Roč. 90, č. 4 (1992), s. 588 – 593.

NIR, Akiva: Slovenskí Židia v odboji a v Slovenskom národnom povstaní. – In: Mezinárodní vědecká konference. Akce Nisko v historii „konečného řešení“ židovské otázky k 5. výročí první hromadné deportace evropských Židů: Sborník referátů. – Ostrava: Rondo, 1995. – S. 128 – 138.

NIŽŇANSKÝ, Eduard: Deportácie Židov v novembri 1938 zo Slovenska v hláseniach styčných dôstojníkov. – In: Studia Historica Nitriensia 7. – Nitra: Univ. Konštantína Filozofa, 1996. – S. 259 – 284.

NIŽŇANSKÝ, Eduard – SLNEKOVÁ, Veronika: Deportácie Židov za autonómie Slovenska 4. – 5. 11. 1938. – In: Studia Historica Nitriensia V. / Ed. E. Nižňanský – Nitra: Univ. Konštantína Filozofa, 1996. – S. 66 – 163.

NIŽŇANSKÝ, Eduard: Ohlas deportácií Židov za autonómie Slovenska v európskej nemecky písanej tlači. – In: Studia Historica Nitriensia VI. / Ed. E. Nižňanský – Nitra: Univ. Konštantína Filozofa, 1997. – S. 69 – 80.

PIVCOVÁ, Zuzana: Problematika holocaustu: Dokumentace z fondů německé branné moci, uložených ve Vojenském historickém archivu v Praze. – In: Historie a vojenství. – Roč. 47, č. 3 (1998), s. 133 – 141.

SALNER, Petr: Svedectvo tých, ktorí prežili holocaust. (Informácie a prvé poznatky z výskumu.) – In: Slovenský národopis. – Roč. 43, č. 4 (1995), s. 445 – 460.

SAS, Andor: A szlovákiai zsidók üldözése 1939 – 1945. – In: Kalligram. – Roč. 2, č. 2 (1993), s. 53 – 69.

SLNEKOVÁ, Veronika: Zásahy proti židovským lekárom v Trnave v rámci tzv. riešenia židovskej otázky v rokoch 1938 – 1942. – In: Acta Nitriensia 2. – Nitra 1999. – S. 337 – 360.

SLNEKOVÁ, Veronika: „Židovská otázka“ na úrovni mesta Trnava v období autonómie Slovenska. – In: Studia Historica Nitriensia V. / Ed. E. Nižňanský – Nitra: Univ. Konštantína Filozofa, 1996. – S. 185 – 201.

* * * MEMOÁRE

- KARVAŠ, Imrich:** Moje pamäti: V pazúroch gestapa. – Bratislava: NVK International, 1994. – 202 s.
- KLÁNSKY, Josef:** Přežil jsem Hitlera. – Praha: Magnet-Press, 1992. – 243 s.
- NIR, Akiva:** Chodníčky v ohnivom kruhu / Z hebr. prel. L. Minárik – Bratislava: Slov. národné múzeum, 1994. – 217 s.
- ŠPITZER, Martin:** Kde zostalo srdce. – Bratislava: Kaligram 1995.
- ŠPITZER, Juraj:** Nechcel som byť Žid. – Bratislava: Kaligram, 1994. – 303 s.
- VRBA, Rudolf:** Utekl jsem z Osvětimi. – Praha: Sefer, 1998. – 437 s.
- ZUROVÁ, Lucia Aviva:** Možno prežijeme: Spomienky na roky vojny. – Bratislava: Slov. národné múzeum, 1995. – 40 s.

SLOVENSKÍ OBČANIA ODVLEČENÍ DO ZSSR

- BUOČIK, Ján:** K problematike odvečených občanov Slovenskej republiky do ZSSR po roku 1944. – In: Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko: Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5. – 6. júna 1995 / Zodp. red. V. Repka – Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 1996. – S. 56 – 69.
- DANÁŠ, Kornel:** V pazúroch NKVD. – /Bratislava/: Slovenská asociácia násilne odvečených, 1995. – 138 s.
- HOSPODÁR, Vladimír:** Informácia o násilnom odvečení česko-slovenských občanov do nápravo-pracovných táborov a kolónií v ZSSR. – In: Apológia. – Roč. 2, č. 10 (1995), s. 23 – 25.
- HOSPODÁR, Vladimír:** Prechod frontu územím Slovenska počas 2. svetovej vojny a násilné odvečenie čs. občanov do nápravo-pracovných táborov a kolónií v ZSSR. – In: Vojenské obzory – H. – Roč. 3 (1996), s. 111 – 118.
- LETZ, Róbert:** Činnosť sovietskych orgánov NKVD na Slovensku v rokoch 1944 a 1945. – In: Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská, perspektívy): Zborník materiálov zo sympózia v Častej-Papierničke 23. 11. – 25. 11. 1993 / Ed. V. Bystrický, Š. Fano – Bratislava: Historický ústav SAV, 1994. – S. 102 – 113.

HISTORIOGRAFIA

- BYSTRICKÝ, Jozef:** Stav a perspektívy výskumu vojenských dejín Slovenska z obdobia druhej svetovej vojny. – In: Historický časopis. – Roč. 39, č. 4 – 5 (1991), s. 442 – 449.
- CSÉFALVAY, František:** Slovenský domáci odboj po novembri 1944 a slovenská historiografia. – In: Záverečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska. – Bratislava: VHÚ, 1996. – S. 88 – 92.
- FIRSOV, Evgenij F.:** Osudy augustovej delegácie slovenskej ilegality do Moskvy (1944) v posttotalitnej historiografii. – In: Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská, perspektívy). – Bratislava: Historický ústav SAV, 1994. – S. 233 – 238.
- FREMAL, Karol:** Iné pohľady na protifašistický odboj a SNP. – In: Obzor Gemera-Malohontu. – Roč. 22, č. 1 (1991), s. 15 – 21.
- FREMAL, Karol:** Prvá slovenská republika vo svetle historickej literatúry po roku 1989. – In: Zborník z celoslov. konf. o vyučovaní dejepisu. – B. Bystrica: Metodické centrum, 1995. – S. 34 – 41.
- JABLONICKÝ, Jozef:** Glossy o historiografii SNP: Zneužívanie a falšovanie dejín SNP. – 2. vyd. – Bratislava: International, 1994. – 152 s.
- JABLONICKÝ, Jozef:** Slovenské národné povstanie a tri etapy jeho hodnotenia. – In: Historický časopis. – Roč. 39, č. 4 – 5 (1991), s. 449 – 456.
- JABLONICKÝ, Jozef:** Slovenské národné povstanie v historiografii v rokoch totality, po novembri 1989. – In: SNP v pamäti národa. – Bratislava: NVK International, 1994. – 86 – 100.
- KAMENEC, Ivan:** História v povstaní, povstanie v histórii. – In: Extra. – Roč. 3, č. 34 (1994), s. 1 – 5.

- KAMENEC, Ivan:** Slovak Historiography on the Period 1938 – 1945. – In: *Studia Historica Slovaca – A Guide to Historiography in Slovakia 20.* – Bratislava: AEP, 1995. – S. 113 – 119.
- LIPTÁK, Ľubomír:** Slovensko v 20. storočí. – 2. vyd. – Bratislava: Kalligram, 1998. – 371 s.
- ŠOLC, Jiří:** Českoslovenští parašutisté ze Západu v literatuře. – In: *Historie a vojenství.* – Roč. 39, č. 5 (1990), s. 146 – 167.
- VIMMER, Pavel:** Historiografia protifašistického boja na Slovensku a Slovákov v zahraničí počas 2. svetovej vojny. – In: *Lektorské listy.* – Bratislava: ÚV SZPB, 1991. – S. 36 – 48.

BIOGRAFIE

*** KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE

- ČULEN, Konštantín:** Po Svätoplukovi druhá naša hlava: (Život Dr. Jozefa Tisu.) – 2. vyd. – Partizánske: Garmond Priatelia prezidenta Tisu v cudzine i na Slovensku, 1992. – 545 s.
- DVOŘÁK, Pavel:** Kto zabil Viliama Žingora? – Budmerice: RAK, 1994. – 167 s.
- ĎURICA, Milan S.:** Jozef Tiso slovenský kňaz a štátnik I. 1887 – 1939. – 2. uprav. vyd. – Martin: Matica slovenská, 1992. – 251 s.
- HALAJ, Dušan:** Generálmajor Viliam Žingor (30. 7. 1912 – 18. 12. 1950). – B. Bystrica: Datpress, 1990. – 40 s.
- KAMENEC, Ivan:** Tragédia politika, kňaza a človeka: Dr. J. Tiso 1887 – 1947. – Bratislava: Archa, 1998. – 148 s.
- MICHÁLEK, Slavomír:** Diplomata Štefan Osuský 1889 – 1973. – Bratislava: Veda, 1999. – 520 s.
- MICHÁLEK, Slavomír:** Ján Papánek – politik, diplomat, humanista 1896 – 1991. – Bratislava: Veda, 1996. – 279 s.
- NÁLEPKA, Jozef:** Druhá maturita a nové poznatky o kpt. Jánovi Nálepkevi. – Bratislava: NVK International, 1995. – 223 s.
- OBHAJOVACIA reč Dr. Martina Greču pred tzv. národným súdom na obranu prezidenta Dr. Jozefa Tisu.** / Predhovor nap. A. Magdolenová – Partizánske: Garmond – Priatelia prezidenta Tisu, 1993. – 97 s.
- POKUS o politický a osobný profil Jozefa Tisu:** Zborník materiálov z vedeckého sympózia Časť – Papiernička, 5. – 7. mája 1992. / Zost. V. Bystrický, Š. Fano – Bratislava: SAP, 1992. – 380 s.
- PROCES s Dr. J. Tisom:** Spomienky obžalobcu Antona Rašlu a obhajcu Ernesta Žabkayho. / Zodp. red. L. Sokol, L. Vasil'ková – Bratislava: Tatrapress, 1990. – 253 s.
- RICHTER, Karel – BENČÍK, Antonín:** Kdo byl generál Píka: Portrét čs. vojáka a diplomata. – Brno: Doplněk, 1997. – 307: fotogr.
- SIDOR, Karol – VNUK, František:** Za Boha a národ: Náčrt životopisu Andreja Hlinku. – Toronto – Bratislava: Matica slovenská, 1990. – 71 s.
- SLOVENSKÝ rodopub Dr. Jozef Tiso (1887 – 1947).** – Trenčín: Vyd. Ivan Štelcer, 1992. – 179 s.
- SVOBODA, G.:** Armádní generál Sergej Jan Ingr (1894 – 1956). – Praha: Academia, 1999. – 141 s.
- ŠTEFANSKÝ, Václav:** Generál Ferdinand Čatloš. (Biografický náčrt.) – Bratislava: VITA MO SR, 1998. – 82 s.
- VÁHALA, Rastislav:** Smrt generála. – Praha: Melantrich, 1992. – 189 s.: fotogr.
- VNUK, František:** Andrej Hlinka: Tribún slovenského národa. – Bratislava: THB, 1998. – 165 s., fotogr. príl.
- VNUK, František:** Mat' svoj štát znamená život: Politická biografía Alexandra Macha. – Bratislava: Odkaz – Ozveny, 1991. – 383 s., príl.
- VOJNOVÝ zločinec alebo svätec:** Svedectvá pravdy o Slovensku. Diel 2. – Sereď: Priatelia prezidenta Tisu na Slovensku a v cudzine vo vyd. Reprint, 1998. – 699 s.
- VRBA, Jozef:** Muž, ktorý sa vzoprel Hitlerovi: Osobné svedectvá o živote, činnosti a cnosti ThDr. Jozefa Tisu, prezidenta Slovenskej republiky. – Bratislava: Devínsky expres pre Konf. polit. väzňov Slovenska, 1999. – 115 s.
- ZABUDNUTÍ veliteľia.** / Sprac. Korček, J. – Šimunič, P. – Vimmer, P. – Štefanský, V. – Dobríková, M. – Bratislava: Pramene pre Múzeum SNP, 1990. – 71 s.

ZAMĽČANÁ pravda o Slovensku 2.: Dr. Jozef Tiso o sebe. Jeho obhajovacia reč pred tzv. Národným súdom v Bratislave dňa 17. – 18. marca 1947. Svedecká výpoveď arcibiskupa Dr. Karola Kmet'ku v procese s Dr. Jozefom Tisom. Právnický dohľad nad Tisom. 18. apríla 1997 – 50. výročie potupnej smrti prezidenta Dr. Jozefa Tisu. Podnet na revíziu procesu s Dr. Jozefom Tisom. – Bratislava: Priatelia prezidenta Tisu vo vyd. S-G-T Plus, 1996. – 419 s.

**** ŠTÚDIE, STATE, ČLÁNKY*

BARNOVSKÝ, Michal: Rozhodovali o živote a smrti: Dohra súdneho procesu s Jozefom Tisom. – In: Historická revue. – Roč. 3, č. 7 (1992), s. 20 – 21.

CSÉFALVAY, František: Veliteľ Rýchlej divízie pod dozorom: Osud generála Jurecha. – In: Historická revue. – Roč. 7, č. 1 (1996), s. 30 – 31.

DOBŘÍKOVÁ, Mária: Generál Ján Golian. – In: Historie a vojenství. – Roč. 45, č. 5 (1996), s. 70 – 82.

DOBŘÍKOVÁ, Mária: Generál Július Nosko. – In: Zborník Múzea SNP 15. – Martin: Osveta, 1990. – S. 165 – 173.

DOBŘÍKOVÁ, Mária: Generál Rudolf Viest. – In: Zborník Múzea SNP 15. – Martin: Osveta, 1990. – S. 158 – 164.

HALAJ, Dušan: Jozef Gabčík – príslušník skupiny Antropoid (biografické črty). – In: Lektorské listy. – Bratislava: ÚV SZPB, 1992. – S. 36 – 48.

HANZLÍK, František: V prepadisku vojny: Osudy povstaleckých generálov. – In: Historická revue. – Roč. 6, č. 1 (1995), s. 14 – 15.

HLAVA, Bohuslav: Ťažký údel diplomata: Julián Šimko – slovenský ambasádor v Moskve. – In: Historická revue. – Roč. 8, č. 5 (1997), s. 21 – 22.

JABLONICKÝ, Jozef: Generál Malár. – In: Historie a vojenství. – Roč. 39, č. 5 (1990), s. 106 – 125.

JABLONICKÝ, Jozef: Kto bol generál Kalina. – In: Historie a vojenství. – Roč. 40, č. 2 (1991), s. 134 – 159.

JABLONICKÝ, Jozef: Spomienky a životopisy ľudáckych predstaviteľov publikované po roku 1989. – In: Historický časopis. – Roč. 43, č. 2 (1995), s. 355 – 362.

JABLONICKÝ, Jozef: Za česť generála Viesta. – In: Historie a vojenství. – Roč. 39, č. 4 (1990), s. 98 – 118.

JURÍČEK, J.: Štefan Osuský v československom zahraničnom odboji. – In: Historický časopis. – Roč. 38, č. 3 (1990), s. 321 – 330.

KAMENEC, Ivan: Prezidenti na Slovensku a slovenskí prezidenti. – In: Slovensko a prezident. – Bratislava: SAIA – Národná obroda, 1999. – S. 40 – 43.

KÁZMEROVÁ, Ľubica: Polonofilstvo Karola Sidora: Predstava spoločného štátu. – In: Historická revue. – Roč. 6, č. 7 (1995), s. 28 – 29.

KÁZMEROVÁ, Ľubica: Vzostup a pád Karola Sidora. – In: Historická revue. – Roč. 3, č. 3 (1992), s. 27 – 28.

KORČEK, Ján: Kubala – temná sila na politickom nebi. – In: Historická revue. – Roč. 7, č. 5 (1996), s. 28 – 30.

KORČEK, Ján: Veliteľ Rýchlej divízie: Vojenská kariéra Jozefa Turanca. – In: Historická revue. – Roč. 6, č. 6 (1995), s. 20 – 21.

KOTYK, Jiří: Armádní generál MVDr. Mikuláš Ferjenčík (1904 – 1988) a Pardubice. – In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka. – Roč. 28, č. 7 – 8 (1993), s. 170 – 174.

KOVÁČ, Dušan: O zabúdaní a bezhlavom štáte. – In: Slovensko a prezident. – Bratislava: SAIA – Národná obroda, 1999. – S. 2. – 25. /J. Tiso/

KRAJČOVIČOVÁ, Natália: Politické ambície Vojtecha Tuku. – In: Historická revue. – Roč. 3, č. 5 (1992), s. 23 – 24.

MAGDOLENOVÁ, Anna: Príčiny deformácií historického obrazu Dr. Jozefa Tisu vo vedomí súčasníkov. – In: Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko: Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5. – 6. júna 1995 /Zodp. red. V. Repka – Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 1996. – S. 82 – 96.

- MARJINA, Valentína V.:** Väzeň butyrskej cely Ferdinand Čatloš. – In: Historický časopis. – Roč. 44, č. 4 (1996), s. 678 – 700.
- MICHALÍK, Valent:** Retribúcia. – In: Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko: Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5. – 6. júna 1995 / Zodp. red. V. Repka – Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 1996. – S. 100 – 108. /Ján Šmigovský/
- MIKULA, Ľudovít:** Predvídal vlastný osud. – In: Apológia. – Roč. 6, č. 6 (1998), s. 23 /Michal Illovský/
- RICHTER, Karel:** Generál i hlava štátu: Ludvík Svoboda – symbol bez pocty? – In: Historická revue. – Roč. 7, č. 3 (1996), s. 27 – 28.
- STANISLAV, Ján:** Generál Ján Golian. – In: Zborník Múzea SNP 15. – Martin: Osveta, 1990. – S. 145 – 157.
- SUŠKO, Ladislav:** Politik alebo kňaz? Úvaha o Jozefovi Tisovi. – In: Historická revue. – Roč. 3, č. 6 (1992), s. 17 – 18.
- ŠTEFANSKÝ, Václav:** Generál Rudolf Viest – veliteľ 1. čs. armády na Slovensku. – In: Obzor Gemera. – Roč. 21, č. 4 (1990), s. 174 – 176.
- VALIŠ, Zdeněk:** Generál Kratochvíl. – In: Historie a vojenství. – Roč. 39, č. 2 (1990), s. 105 – 127.
- VALIŠ, Zdeněk:** Generál Kratochvíl, první velitel 1. čs. armádního sboru v SSSR. – In: Historie a vojenství. – Roč. 39, č. 2 (1990), s. 90 – 102.
- VALIŠ, Zdeněk:** Generál Ludvík Svoboda. – In: Historie a vojenství. – Roč. 39, č. 3 (1990), s. 132 – 146.
- VALIŠ, Zdeněk:** Heliodor Píka, náčelník Čs. vojenské mise v SSSR. – In: Historie a vojenství. – Roč. 39, č. 1 (1990), s. 49 – 62.
- VALIŠ, Zdeněk:** Ludvík Svoboda (Druhá světová válka). – In: Historie a vojenství. – Roč. 39, č. 6 (1990), s. 134 – 151.
- VOSTATEK, Miroslav:** Generál Ján Golian. – In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka. – Roč. 28, č. 9 – 10 (1993), s. 238 – 239.

* * * *MEMOÁRE, SVEDECTVÁ*

- CLEMENTIS, Vladimír:** O sebe a o Slovensku. / Zost. Š. Drug – Bratislava: Nadácia L. Novomeského, 1998. – 91 s.
- JABLONICKÝ, Jozef:** Spomienky a životopisy ľudáckych predstaviteľov publikované po roku 1989. – In: Historický časopis. – Roč. 43, č. 2 (1995), s. 355 – 362.
- MACHALA, Drahošlav:** Návrat do Italy. – Bratislava: Národné literárne centrum, 1998. – 171 s. /osudy gen. J. Ambruša/
- MURÍN, Karol:** Spomienky a svedectvo. – 3. vyd. – Partizánske: Garmond, 1992. – 510 s.
- SVOBODA, Ludvík:** Cestami života I. – 2. vyd. – Praha: Orego, 1996.
- VZPOMÍNKY a dokumenty o životě, práci a zápasech dr. Jana Papánka:** Malá pocta velikému muži. – Praha: Faun, 1994. – 56 s.

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Vojtech **DANGL**, CSc., Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava
Ph. D. Constantin **BOTORAN**, Ústav politických obranných štúdií a vojenských dejín, Bukurešť
plk. doc. PhDr. Jozef **BYSTRICKÝ**, CSc., Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava
PhDr. Jan **ŠTAIGL**, CSc., Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava
plk. PhDr. Ivan **GOSIOROVSKÝ**, Generálny štáb Armády SR, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava
PhDr. Oldřich **VANĚK**, CSc., Vojenská akadémia, Demänovská 9, 031 01 Liptovský Mikuláš
PhDr. Juraj **HAVLÍČEK**, Encyklopedický ústav SAV, Dúbravská cesta 9, Bratislava

PODMIENKY PUBLIKOVANIA VO VOJENSKEJ HISTÓRII

V prípade poslaných príspevkov treba dodržiavať príslušné spracovateľské normy: 30 riadkov na jednej strane, 60 úderov v riadku, a to v textovom editore WORD 6 na diskete a vo dvoch výtláčkoch. Vedecké štúdie nesmú presiahnuť 40 strán textu. Každý príspevok musí obsahovať meno a priezvisko, adresu trvalého bydliska, rodné číslo a podpis autora. Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

OBSAH

Štúdie

DANGL, Vojtech: K problematike prestíže dôstojníckeho zboru v období dualizmu3

BOTORAN, Constantin: Politicko-vojenská kooperácia Rumunska a Československa v rámci Malej dohody (1920 – 1938).....17

BYSTRICKÝ, Jozef: Rýchla divízia na východnom fronte v roku 194240

ŠTAIGL, Jan: Civilná obrana na Slovensku v rokoch 1945 – 195866

Dokumenty a materiály

GOSIOROVSKÝ, Ivan: Vojenská prísaha. (História a súčasnosť).....86

VANĚK, Oldřich: Slovenskí flakheľfri pre nemecký Heimatwehr96

HAVLÍČEK, Juraj: Niekoľko poznámok k vyčisleniu vojnových škôd na Slovensku a k účasti armády na obnove dopravy a na odmínovacích prácach do jari 1946108

Recenzie

Odpoveď na recenziu Vincenta Múcsku na dielo
KAMENICKÝ, M. – MRVA, I. – TONKOVÁ, M. – VALACHOVIČ, P.:
Lexikón svetových dejín (M. Kamenický)117

Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon
a dualizmus korában VII. 1914 – 1916 (M. Podrimavský)120

HRADSKÁ, Katarína: Prípád Wisliceny. Nacistickí poradcovia
a židovská otázka na Slovensku (J. Korček).....123

Anotácie, glosy130

Kronika.....143

Bibliografia.....147

INHALT

Studien

DANGL, Vojtech: Zur Problematik der Prestige des Offizierskorps in der Zeit des Dualismus.....	3
BOTORAN, Constantin: Politischmilitärische Kooperation Rumäniens und der Tschechoslowakei im Rahmen der Kleinen Entente (1920 – 1938)	17
BYSTRICKÝ, Jozef: Schnelle Division an der Ostfront im Jahr 1942	40
ŠTAIGL, Jan: Zivilschutz in der Slowakei in den Jahren 1945 – 1958.....	66

Dokumente und Materialien

GOSIOROVSKÝ, Ivan: Militärische Angelobung. (Geschichte und Gegenwart)	86
VANĚK, Oldřich: Slowakische Flakhelfern für die Heimatwehr	96
HAVLÍČEK, Juraj: Einige Bemerkungen zur Ausdrückung der Schäden in Zahlen in der Slowakei und zur Teilnahme der Armee an der Erneuerung des Transports sowie an der Minenräumarbeiten bis Frühling 1946	108

Rezensionen

Antwort auf die Rezension von Vincent Múcska in Bezug auf das Werk von KAMENICKÝ, M. – MRVA, I. – TONKOVÁ, M. – VALACHOVIČ, P.: Lexikon der Weltgeschichte (M. Kamenický).....	117
Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában VII. 1914 – 1916 (M. Podrimavský)	120
HRADSKÁ, Katarína: Vorfall Wisliceny. Die nazistische Berater und die jüdische Frage in der Slowakei (J. Korček).....	123
Anotationen, Glossen	130
Chronik	143
Bibliographie	147

CONTENTS

Studies

- DANGL, Vojtech: To Problems of Officers Corps Prestige in the Period of Dualism3
- BOTORAN, Constantin: Political and Military Co-operation between Romania and Czechoslovakia within the Framework of the Little Entente (1920 – 1938).....17
- BYSTRICKÝ, Jozef: Rapid Division at Eastern Front in 194240
- ŠTAIGL, Jan: Civil Protection in Slovakia during the Years 1945 – 195866

Documents and Materials

- GOSIOROVSKÝ, Ivan: Military Oath. (History and the Present)86
- VANĚK, Oldřich: Slovak Flakhelfers for German Heimatwehr.....96
- HAVLÍČEK, Juraj: Some Notes to Expression of Military Losses in Slovakia in Numbers and Participation of the Army in Transport Renovation and Demining Works till Spring 1946.....108

Reviews

- Reply to the Review of Vincent Múcska concerning the Work
KAMENICKÝ, M. , MRVA, I – TONKOVÁ, M. – VALACHOVIČ, P.:
Thesaurus of World History (M. Kamenický).....117

- Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon
a dualizmus korában VII. 1914 – 1916 (M. Podrimavský)120

- HRADSKÁ, Katarína: Case of Wisliceny. Nazi Advisers
and Jewish Issue in Slovakia (J. Korček)123

- Annotations, Glossaries130

- Chronicle143

- Bibliography.....147

VOJENSKÁ HISTÓRIA 1/2001

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo
Vydáva Ministerstvo obrany SR vo Vydavateľskej a informačnej agentúre
v spolupráci s Vojenským historickým ústavom.

Na obálke: Neznámy autor: Zástavník 8. husárskeho pluku
Ladislav Škultéty-Gabriš (tzv. večný vojak)

Zodpovedná redaktorka Mgr. Jana Holková
Grafická úprava Alena Madajová

Redakčná rada: plk. doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc. (predseda), členovia: PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Silvia Čordášová, PhDr. Vojtech Dangl, CSc. (podpredseda), plk. PhDr. Ivan Gosiorovský, Mgr. Jana Holková, PhDr. Marián Hronský, CSc., PhDr. Vladimír Segeš, PhDr. Jan Štaigl, CSc., pplk. Peter Turza, doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc., PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

Mgr. Mária Stanová (tajomníčka)

Schválené do tlače dňa: 14. februára 2001
Registračné číslo 1713/97

Rozširuje Vydavateľská a informačná agentúra, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava

ISSN 1335-3314

Tlač: OPS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

via@mod.gov.sk

ISSN 1335-3314
